

Likemannnsarbeid blant tidligere straffedømte

Betydningen av sosialt nettverk og fellesskap med likesinnede, med utgangspunkt i WayBack - Stiftelsen Livet Etter Soning

Av

Camilla Fabiola Bjerved

Vår 2009

Masteravhandling i kriminologi
Institutt for kriminologi og rettssosiologi. Juridisk fakultet
Universitetet i Oslo

Takk!

Når arbeidet med denne spennende, men også krevende masteravhandlingen er avsluttet, er det flere jeg ønsker å takke. Det er mennesker som har bidratt til selve gjennomføringen av avhandlingen og mennesker som har gitt støtte, råd og hjelp når jeg har hatt behov for det.

Først og fremst vil jeg rette en stor takk til alle medlemmene i WayBack som stilte opp på intervju og delte sine erfaringer med meg. Jeg vil også takke Rita som hjalp til med rekrutteringen av informanter.

Takk til veileder, Per Ole Johansen, for gjennomlesning og konstruktive tilbakemeldinger.

Takk til mine gode studievenninner, Guro og Tove, som har vært gode samtalepartnere og gjort masterstudiet til en flott tid.

En spesiell takk går til mamma og pappa for korrekturlesing og gode råd i forbindelse med denne masteravhandlingen, men også støtte og veiledning gjennom hele kriminologistudiet.

Oslo, 8. mai 2009.
Camilla Fabiola Bjerved

Tittel: Likemannsarbeid blant tidligere straffedømte:

betydningen av sosialt nettverk og fellesskap med likesinnede, med utgangspunkt i

WayBack – Stiftelsen Livet Etter Soning

Av: Camilla Fabiola Bjerved

Veileder: Per Ole Johansen

Institutt for kriminologi og rettssosiologi. Vår 2009

Sammendrag

I denne avhandlingen rettes søkelyset mot løslatte som ønsker å starte "et nytt liv" etter endt soning. Forsker har tatt utgangspunkt i den frivillige sammenslutningen WayBack – Stiftelsen Livet Etter Soning, der tidligere straffedømte hjelper seg selv og andre til et liv uten kriminalitet og rus. Sentralt i arbeidet til stiftelsen er fadderkonseptet der tidligere innsatte kobles til mennesker som soner og/eller som er løslatt. Målet er at fadderene skal støtte og motivere i den vanskelige situasjonen mange ofte befinner seg i etter at de har sluppet ut fra fengsel. Ettersom alle har "vært i samme båt", står likemannsperspektivet sterkt i organisasjonen. WayBack henvender seg til mennesker som har tatt et valg om å gjøre endringer i livet sitt, derfor kreves rusfrihet og rederlighet.

Avhandlingen er bygget opp rundt tre sentrale temaer. Det første er hvordan WayBack kan hjelpe de løslatte med å skape et nytt, sosialt nettverk. Behovet for menneskelig kontakt og tilhørighet er grunnleggende for de fleste mennesker, men i motsetning til materielle behov som ofte dekkes av det offentlige, blir ikke slike eksistensielle behov ivaretatt på samme måte. Ønsket om å ha et "normalt liv" kan være stort, men dersom man bare har et kriminalitets- eller rusmiljø å gå tilbake til, er veien dit kort. Gjennom samvær med fadder og andre i WayBack, ønsker stiftelsen å bidra til at de løslatte får nye bekjenskaper og en meningsfylt fritid. Samtidig tilegner de seg "normalnormene" og blir tryggere på seg selv, noe som er en forutsetning for inklusjon i storsamfunnet. Relasjonsdanning er imidlertid en møysommelig prosess som er vanskelig å planlegge og organisere. I avhandlingen får vi se hvordan, og eventuelt om, WayBack klarer å støtte medlemmene i etablering av nye nettverk.

Det andre hovedtemaet er WayBack sett i et selvhjelps- og likemannsarbeidsperspektiv. Fra slutten av 1980-tallet skjedde det en stor oppblomstring av selvhjelpsgrupper i Norge.

Årsaken til det er sammensatt, men en avgjørende faktor var at de profesjonelle så at de ikke strakk til. I likhet med dette påpekes det i stortingsmelding nr. 37 (2007 – 2008) *Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn* at de frivillige organisasjonene representerer et tilbud som kriminalomsorgen eller andre myndigheter ikke kan oppfylle. WayBack kan ses som et slikt tilbud. Gjennom fellesskap med likesinnede er tanken at medlemmene får en forståelse og støtte som de ikke finner andre steder. Deres erfaringer med og betydningen av dette fellesskapet belyses i denne avhandlingen, og spesielt vektlegges hvem brukerne får støtte av og type støtte. Dette gir informasjon om WayBack kan karakteriseres som en selvhjelps- eller likemannsorganisasjon og belyser de utfordringer slike organisasjoner møter.

Avslutningsvis rettes fokus mot betydningen det har for brukerne at fadderne selv er straffedømte. I motsetning til profesjonelle hjelpere som har fagkunnskap, besitter fadderne erfaringskunnskap, noe som viste seg å ha svært stor betydning for brukerne. Personlig interesse og det å bli forstått var viktige egenskaper ved fadderne. Medlemmenes erfaringer med de ulike formene for hjelp vil bli presentert. Dette er det siste hovedtemaet i avhandlingen. Selv om ikke alle fadderne i WayBack er frivillige i betydningen ulønna, jobber de likevel i en frivillig organisasjon med andre rammer enn offentlige instanser. Spørsmålet blir da hvordan dette påvirker forholdet til dem de skal hjelpe.

Metodisk baserer studien seg på kvalitative dybdeintervjuer som knyttes til relevant sosiologisk og sosialfaglig litteratur. Forsker har intervjuet elleve personer i WayBack, både brukere og faddere, og det er deres erfaringer som står i fokus. Selvorganisering blant tidligere fanger er relativt nytt i norsk selvhjelpssammenheng. Avhandlingen gir et innblikk i hvordan brukerorganisering kan fungere i praksis.

Innholdsfortegnelse

Kapittel 1. Innledning	13
1.1. Tema og utgangspunkt	13
1.2. Hovedspørsmål	15
1.2.1. Nettverksarbeid	15
1.2.2. Selvhjelp og likemannsarbeid	16
1.3. Avhandlingens oppbygning	18
Kapittel 2. Metode	20
2.1. Valg av metode - kvalitativ undersøkelse	20
2.2. Forforståelse	21
2.3. Opprettelse av kontakt med WayBack	22
2.4. Intervju	22
2.5. Forberedelse og utarbeidelse av intervjuguiden	23
2.6. Intervjuguiden	23
2.6.1. Nettverksarbeid	23
2.6.2. Frivillig versus offentlig hjelp og fadderrollen	24
2.6.3. Selvhjelp/likemannsarbeid	25
2.7. Rekruttering av informanter	26
2.8. Forbehold	26
2.9. Informantene	28
2.10. Gjennomføring av intervjuene	28
2.11. Min rolle som intervjuer	30
2.12. Registrering av intervjuene	31
2.13. Metode og informasjon	32
2.14. Etikk	33
2.15. Bearbeiding av intervjumaterialet	35
Kapittel 3. Nettverksteori	36
3.1. Nettverkstenkingens utvikling	36
3.2. Begrepet sosialt nettverk	36
3.2.1. Nettverksbegrepets røtter	36
3.2.2. Sosialt nettverk som begrep i Norge	37
3.3. Sentrale begreper	37
3.3.1. Sosialt nettverk	37
3.3.2. Sosialt system	38
3.3.3 Sosial arena og fokus	38
3.4. Typer sosiale nettverk	38
3.5. Sosiale relasjoner som sosial kapital	39
3.5.1. Bourdieu sitt kapitalbegrep	39
3.5.2. Den sosiale kapitalens komponenter	40
3.6. Bytte og gjensidighet	41
3.7. Hva binder menneskene sammen til et samfunn?	42
3.7.1. Moralsk individualisme	42
3.7.2. Det polysentriske samfunn – inklusjon og eksklusjon	42
3.8. Sentrale begreper	43
3.8.1. Integrering	43

3.8.2. Marginalisering – en ufrivillig posisjon	44
3.8.3. Sosial inkludering og ekskludering	44
3.9. To perspektiviver på forholdet mellom individ og fellesskap	44
Kapittel 4. Sosialt nettverk	46
4.1. Sosialt nettverk ved løslatelse.....	46
4.2. Begrepet sosialt nettverk	47
4.3. Hva skal til for å kalle en person en venn?.....	47
4.4. Hvilke nye mennesker ønsker brukerne å bli kjent med?.....	48
4.5. Forhåpninger til å få utvidet nettverk før og etter medlemskap.....	49
4.6. Har medlemmene fått styrket nettverk ved deltakelse i WayBack?	50
4.6.1. Nytt sosialt nettverk i WayBack.....	50
4.6.2. Nytt sosialt nettverk utenfor WayBack.....	56
4.6.2.1 Tidligere venner og bekjente.....	56
4.6.2.2. Venner utenfor organisasjonen som WayBack har bidratt til å skaffe	57
4.7. Mulige løsninger for nettverksdanning utenfor WayBack	59
4.7.1. Invitere mennesker inn i WayBackfellesskapet	59
4.7.2. Deltakelse på sosiale arenaer utenfor WayBack	62
4.8. Nye venner på egenhånd?.....	63
4.9. Hvordan fadderne kan bidra til at brukerne blir kjent med nye folk.....	63
4.9.1. Ta dem med seg.....	63
4.9.2. Anonyme Narkomane.....	65
4.9.3. Introdusere dem for WayBackhuset	66
4.9.4. Indirekte nettverksetablering.....	67
4.10. Tilgang til nye fokus.....	67
4.10.1. Oslo Røde Kors Nettverksarbeids fotballag.....	67
4.11. WayBackhuset	68
4.11.1. Huset som et fysisk-materielt rom.....	68
4.11.2. Det organiserte rom	69
4.11.3. Det uorganiserte rom på dagtid	70
4.11.4. Det uorganiserte rom på kveldstid.....	71
4.11.5. Ønsker helgeåpent	72
4.12. Sosial kapital.....	73
4.12.1. I Bourdieus betydning.....	73
4.12.2. I Putnams betydning	74
4.13. Faddernes sosiale nettverk.....	75
4.14. Hvordan fungerer nettverksarbeidet generelt?.....	77
4.14.1. Faddernes syn på nettverksarbeidet.....	77
4.14.2. Brukernes syn på nettverksarbeidet.....	79
Kapittel 5. Frivillig velferdsproduksjon og selvhjelpsteori	81
5.1. Frivillig velferdsproduksjon	81
5.2. Historisk tilbakeblikk	83
5.2.1. Tidlig gjensidig hjelp.....	83
5.2.2. Gjensidig hjelp i det moderne Europa.....	83
5.2.3. Fremveksten i Norge	84
5.3. Hvorfor oppstår selvhjelpsgrupper?	85
5.3.1. Tomromsteorien	85
5.3.2. Svar på svekkede sosiale nettverk?	86

5.3.3. Utviklingstrekk i samfunnet.....	87
5.4. Hva er selvhjelp?.....	88
5.4.1. Definisjon.....	88
5.4.2. Kjennetegn	88
5.5. Ulike former for selvhjelpsvirksomhet.....	89
5.5.1. Organisasjonsform.....	89
5.5.2. Utgangspunkt	90
5.5.3. Målgruppe	90
5.6. Forutsetninger for gode selvhjelpsgrupper	90
5.6.1. Gjensidige relasjoner, fri dialog og trygghet	90
5.6.2. Felles erfaring og ideologi	91
5.6.3. Likheter og forskjeller	91
5.6.4. Motivasjon og frivillighet	92
5.6.5. Forpliktelse.....	92
5.6.6. Utelukkelse og empati	93
5.7. Hva er likemannsarbeid?	93
Kapittel 6. Selvhjelp og likemannsarbeid i WayBack	95
6.1. Betydningen av å komme sammen med mennesker som er eller har vært i samme situasjon.....	95
6.1.1 Stempling og stigmatisering.....	95
6.1.2. Kritisk blikk på selvhjelps- og likemannsarbeid	97
6.1.3. Spesiell fellesskapsfølelse?	98
6.2. Motivasjon	100
6.3. Medlemmenes opplevelse av fellesskapet	101
6.3.1. Miljøet.....	101
6.3.2. Trygghet.....	102
6.3.3. Hva skaper et positivt fellesskap?	103
6.3.4. Hva virker nedbrytende på miljøet?	104
6.3.5. Hva er det viktigste medlemmene får ut av fellesskapet?	104
6.4. Opplever brukerne å få støtte?	105
6.4.1. Samtalen.....	105
6.4.2. Hvem søker brukerne støtte hos?	106
6.4.3. Utveksling av erfaringer	107
6.4.4. Hvilken støtte har brukerne fått ved deltakelse i WayBack?	109
6.5. Gjensidighet	110
6.5.1. Å få og gi	110
6.5.2. Respekt.....	113
6.6. Empowerment	115
6.7. Frivillig arbeid som offentlig styringsrasjonalitet.....	115
6.8. Eksklusjon fra fellesskapet	117
6.8.1. Respekteres kravene om rusfrihet og lovlydighet?	117
6.8.2. Reaksjoner ved tilbakefall.....	117
6.9. Selvhjelp og/eller likemannsarbeid?	120
6.10. Frivillig versus profesjonell hjelp og fadderrollen.....	122
6.10.1. Erfaringer med profesjonell hjelp.....	122
6.10.2 Erfaringer med de ”frivillige” fadderne	124
6.10.3. Forskjell på hjelpen	125
6.10.4. Betydningen av lønn.....	126
6.10.5. Betydningen av at fadderer har vært i samme situasjon	129

Kapittel 7. Avslutning	131
7.1. Sammenfatning	131
7.1.1. Nettverksarbeidet i WayBack	131
7.1.2. WayBack i et selvhjelps- og likemannsarbeidsperspektiv.....	132
7.1.3. Profesjonell hjelp versus frivillig fadder i WayBack	133
7.2. WayBacks potensial i dagens kriminalpolitiske klima	134
 Litteraturliste	137
Vedlegg nr. 1.	145
Vedlegg nr. 2	146
Vedlegg nr. 3.	150

Kapittel 1. Innledning

Behovet for menneskelig kontakt og tilhørighet er helt grunnleggende for mennesket, og sjelden viktigere enn når man skal starte et helt nytt og bedre liv.

Man må bryte kontakten med gamle venner i det kriminelle miljøet, og det kan være sårt, for hva står da igjen?

(Om oss: familie og venner - alltid til stede? 2008)

Menneskene har alltid levd i fellesskap. Å holde sammen har vært nødvendig for å overleve (Bø og Schiefloe, 2007: 13). Vi trenger hverandre - ikke bare for å overleve, men for å bli sosiale, for å realisere iboende muligheter, og for å utvikle kompetanse, kunnskap, kunst og kultur. Vi trenger hverandre for å mestre livet og for å oppnå livskvalitet (ibid: 14).

1.1. Tema og utgangspunkt

I denne avhandlingen ønsker jeg å belyse menneskers situasjon etter at de er løslatt og skal begynne et nytt liv. Ved løslatelse er det mange ting som spiller inn i forhold til vedkommendes mulighet for å kunne leve et "normalt" liv. Bolig, arbeid/utdanning, økonomi, rus og sosiale nettverk er avgjørende faktorer her. Fokuset i denne oppgaven vil imidlertid være de løslattes sosiale nettverk, og betydningen dette har for inkludering i storsamfunnet. Grunnen til at jeg ønsker å fokusere på dette er at sosiale relasjoner til andre mennesker er et grunnleggende behov de fleste mennesker har, men som i liten grad er blitt ivarettatt av det offentlige hjelpeapparat. I stortingsmelding nr. 37 (2007 – 2008) *Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn*, fremheves det at offentlige myndigheter har ansvar for å tilby lovbrytere de samme tilbud som alle borgere har rett til, som bolig, utdanning, et levebrød og helsetjenester (2008: 174). Samtidig erkjennes det at kriminalomsorgen og andre offentlige myndigheter, ikke kan bistå de løslatte i alle deres behov. Sosiale tilbud og oppbygning av sosiale nettverk ligger utenfor deres ansvarsområde, og slike oppgaver er også kvalitativt annerledes enn de øvrige offentlige tjenestene. Mens offentlig velferd ofte preges av byråkratiske beslutningsprosesser i tildeling av ressurser, handler nettverksarbeid om etablering og vedlikehold av menneskelige relasjoner. På bakgrunn av dette inviteres frivillige

organisasjoner til økt innsats og samarbeid med offentlige instanser. Det er nettopp en slik organisasjon jeg ønsker å se nærmere på.

Termen ”frivillig” kan ha flere betydninger. Et felleskjennetegn for frivillige organisasjoner er at de er frikoblet fra det offentlige (Lorentzen, 1994: 19). WayBack – Stiftelsen Livet Etter Soning, er en frivillig stiftelse som ble grunnlagt i 2002 av tidligere innsatte i Oslo fengsel. Organisasjonen skiller seg ut fra andre organisasjoner som driver med fengselsarbeid, i og med at det er tidligere straffedømte som støtter andre straffedømte. Erfaringsbasert kunnskap er kjernen i WayBack sin virksomhet, og målet er å få løslatte til å leve et liv uten kriminalitet og rus. Stiftelsen definerer seg som et kriminalitetsforebyggende tiltak, og støtter mennesker både i og utenfor fengselet. På bakgrunn av egen erfaring forsøker fadderne å støtte medlemmene ut i fra et helhetsperspektiv. Deres arbeidsfelt fanger bredt. På intervju tidspunktet var 40 – 50 personer tilknyttet WayBack. Ca 15 av disse var aktive. Way of Living er WayBacks eget boligprosjekt og de besitter åtte hybler som er samlokalisert med hovedhuset.

I denne avhandlingen vil fokuset være på WayBack sitt nettverksarbeid, og hvilken betydning det har for de løslatte å være med i en brukerorganisasjon. Nettverksarbeidet innebærer å tilby medlemmene et rusfritt fellesskap, en mulighet for å delta i ulike aktiviteter, og en fadderkontakt. Målet er at den løslatte skal få et nytt eller utvidet sosialt nettverk og en meningsfylt fritid. Fadderkonseptet fungerer på den måten at hver enkelt bruker kobles til en lønnet eller frivillig fadder, før eller etter løslatelse. Fadderen kan være en støtte på flere områder, men i forhold til nettverksetablering vil han eller hun ofte være en pådriver og motivator for å få medlemmet til å aktivisere seg.

Det andre fokuset er WayBack som brukerorganisasjon og hvilken betydning dette har for medlemmene. Betegnelsen ”brukerorganisasjon” innebærer at brukernes kompetanse og erfaringer skal ivaretas. WayBack kan sies å være en organisasjon *for* og *av* tidligere innsatte, og for å ivareta brukerperspektivet ytterligere, er det vedtektsfestet at flertallet i styret skal være straffedømte. Filosofien ”den vet best hvor skoen trykker, som har den på”, preger organisasjonen, og likemannsperspektivet står sterkt. Det er grunnen til at det ikke brukes ulike betegnelser på deltakerne i organisasjonen - alle er *medlemmer*¹. Tankegangen i

¹ I teksten bruker jeg begrepene brukere/løslatte og frivillige/faddere når det er hensiktsmessig å skille medlemmene fra hverandre i forhold til hvilke roller og oppgaver de har.

WayBack er at siden alle har vært i samme situasjon, vil de kunne utveksle erfaringer og få en forståelse de ikke finner i det profesjonelle hjelpeapparat. Underliggende prinsipper for stiftelsens virksomhet er selvhjelp og likemannsarbeid. Dette vil bli undersøkt nærmere i forhold til medlemmenes opplevelser og erfaringer med organisasjonen.

1.2. Hovedspørsmål

1.2.1. Nettverksarbeid

Innsatte i fengsel har begrenset adgang til kontakt med folk utenfor. Dette kan slite på familie- og vennsrelasjoner, og mange har allerede slitt i stykker disse relasjonene før de kommer inn. Tallene er klare; innsatte skårer dårlig på sosialt nettverk, og det er spesielt familiekontakten som er dårlig (Skarðhamar, 2002: 73). De få vennene man har er gjerne folk i miljøer preget av kriminalitet og/eller rus. Et viktig steg for å starte et nytt liv er å bryte med disse.

Hvilken betydning har sosialt nettverk for løslatte som ønsker å starte et nytt liv?

WayBack sitt arbeidsfelt fanger bredt da de ønsker en helhetlig tilnærming til medlemmene. Organisasjonen samarbeider med både offentlige og private aktører, for at straffedømte skal få innfridd sine rettigheter og utnytte de tilbudene som finnes. Men likeså viktig er de sosiale behovene, og WayBack arbeider for positive relasjonsdannelser blant sine medlemmer.

*På hvilken måte kan WayBack bidra til at løslatte etablerer nye lovlydige og rusfrie nettverk?
Har brukerne gjennom deltakelse i WayBack fått nytt eller utvidet sosialt nettverk?*

Det finnes flere metoder for kartlegging og analysering av nettverk. Man kan telle personer, beskrive relasjoner eller strukturer, men dette sier ingenting om samværets kvalitet. Ettersom avhandlingen har en fenomenologisk tilnærming, er slike metoder lite egnet for å måle nettverksarbeidets effekt. Det viktige her blir å få frem deltakernes tanker, erfaringer og opplevelser rundt dette temaet.

Stiftelsens overordnede mål er å forebygge tilbakefall og å arbeide for inkludering av straffedømte i samfunnet. Sosiabilitet er et sentralt uttrykk her da det dreier seg om behovet

menneskene har for å høre til, og potensialet det har for å inngå i forpliktende relasjoner (Bø og Schiefloe, 2007: 13). Å få innpass på ulike samfunnsområder forutsetter imidlertid at man mestrer de sosiale kravene som stilles, og en slik sosial kompetanse kan trenes opp i samvær med andre. Hvis fellesskapet i WayBack fungerer som en sosial treningsarena, kan dette legge grunnlaget for relasjonsdannelser og kanskje etter hvert, sosiale nettverk utenfor organisasjonen.

De løslattes situasjon er ofte problematisk og sammensatt. En persons sosiale nettverk kan gi tilgang til sosial kapital eller ulike ressurser som kan komme personen til gode. Dette kan være av både praktisk og mental art, og relasjonsdanning blir derfor ekstra viktig for mennesker som er i en vanskelig situasjon og har få bekjente.

Får brukerne tilgang på sosial kapital ved deltakelse i WayBack? Og i tilfelle hvilken type sosial kapital?

1.2.2. Selvhjelp og likemannsarbeid

Det offentlige og det private har vært sentrale velferdsprodusenter i samfunnet, men i de siste årene har også den frivillige velferdsproduksjonen fått større betydning. Spesielt har det skjedd en oppblomstring av selvhjelpsorganisering, der målet er at den enkelte våger å ta ansvar for eget liv. Sammen med andre bearbeider man erkjente livsproblemer, og det skjer en mobilisering av egen styrke og egne krefter som gir den enkelte mulighet for egenkontroll og styrket selvfølelse (Hva er selvhjelp? 2008).

Hvordan kan WayBack som frivillig organisasjon ses i et slikt perspektiv?

Organisasjonens styrke, er medlemmenes felleserfaring av å ha sittet i fengsel og at man bruker erfaringene i håndteringen av sosiale problemer.

Hva betyr det for medlemmene å komme sammen med mennesker som har vært i samme situasjon, og hva er det viktigste de får ut av fellesskapet med de andre?

Mens tradisjonell selvhjelp ofte foregår i grupper der deltakerne er i samme livssituasjon eller deler samme problemer, er likemannsarbeid en litt annen form for erfaringsbasert hjelp.

Utgangspunktet her er at én av dem som inngår i samhandlingen, har lengre og mer bearbeidet erfaring enn de andre, noe som kan ligne på fadderens rolle i WayBack.

Spørsmålet blir da hvilken betydning det har for brukerne at fadderen har vært i samme situasjon som dem selv. Hvilken støtte får de av fadderen og hva betyr denne støtten for dem?

De straffede er en gruppe som kjennetegnes ved akkumulert velferdsdeprivasjon, altså hopning av sosiale problemer. Dette betyr at mange har vært i kontakt med profesjonelle, offentlige eller private hjelpere opp gjennom livet. Fadderne i WayBack er ikke profesjonelle i den forstand at de har boklig lærdom, men de har selvopplevd erfaring og derfor et annerledes utgangspunkt for å gi hjelp. Det finnes nok både positive og negative sider med begge formene for hjelp, og forsker ønsker å høre informantenes tanker om dette.

Hvilke erfaringer har medlemmene med offentlig, profesjonell hjelp, og hvilke erfaringer har brukerne med den "frivillige" fadderen sin?

Grunnen til at jeg setter frivillig i hermetegn er at ikke alle fadderne i WayBack er ulønnede frivillige, noen har det som en vanlig lønnet jobb. De som mottar lønn har i tillegg til fadderoppgaven en del annet koordineringsarbeid i motsetning til de ubetalte frivillige som bare er faddere. Allikevel kan man si at WayBack er en frivillig organisasjon i og med at den er et frivillig initiativ, det er ikke-profesjonelle hjelpere og det ligger mye frivillig innsats i faddervirksomheten.

I denne avhandlingen ønsker jeg altså å se nærmere på hva som kan gjøres for en avgrenset gruppe mennesker etter at de har sluppet ut av fengsel i forhold til inklusjon i storsamfunnet. Jeg har tatt utgangspunkt i WayBack, en frivillig organisasjon som har dette som sitt arbeidsfelt. Mine hovedspørsmål blir da:

- Hvilken betydning har sosialt nettverk og WayBack sitt nettverksarbeid for brukerne i organisasjonen? I hvilken grad oppleves styrking av eget nettverk?
- Hvordan kan WayBack ses i et selvhjelps- og likemannsarbeidsperspektiv?
- Hvilke erfaringer har medlemmene i forhold til profesjonell offentlig hjelp, og hvilken betydning har det at fadderen er frivillig og selv tidligere innsatt?

1.3. Avhandlingens oppbygning

Hensikten med dette kapitlet, **kapittel 1**, har vært å gi en presentasjon av avhandlingens tema og de hovedspørsmål som står i fokus. Kapitlet avsluttes med å gi en videre leserveiledning.

En beskrivelse av metodene avhandlingen bygger på, gis i **kapittel 2**. Her begrunnes valg av metode, som i dette tilfelle er kvalitative intervjuer knyttet til relevant teori, i tillegg diskuteres metodiske begrensninger. Videre skisseres fremgangsmåten i forhold til rekruttering av informanter, samt forberedelse og gjennomførelse av intervjuer. Mot slutten av kapitlet vil etiske sider ved en slik avhandling tas opp, og jeg vil drøfte dette i forhold til mitt prosjekt.

Kapittel 3 er et rent teoretisk kapittel. Her gis en innføring i nettverkstenkningens utvikling og relevante begreper innen nettverksteorien. Ulike vitenskapsmenn har forskjellig forståelse av hvordan samfunnet henger sammen. En tidlig teoretiker på dette området var Durkheim, og hans teori vil trekkes frem. Modernitetens sosiologer videreførte disse tankene og Luhmann, en nyere sentral teoretiker, vil bli presentert. Luhmann knytter moderniteten til marginaliseringen i samfunnet og begrepene inklusjon og eksklusjon. Også begrepene marginalisering, utstøting og integrasjon vil bli gjennomgått.

Kapittel 4 og kapittel 6 er analysedelene i avhandlingen. Det er i hovedsak her det empiriske materialet i form av intervjudataene presenteres. I kapittel 4 rettes oppmerksomheten mot WayBack sitt nettverksarbeid og hvordan medlemmene opplever dette. Utgangspunktet er brukernes tanker, erfaringer og opplevelser i forhold til å etablere nye relasjoner ved deltakelse i WayBack. Betydningen av sosialt nettverk og hva som skal til for å kalle en person en venn, vil også bli belyst. Videre diskuteres det om brukerne faktisk har fått et større nettverk ved deltakelse i organisasjonen, og om de eventuelt har fått tilgang til ulike typer sosial kapital. Vi ser også nærmere på faddernes rolle i nettverksarbeidet og hva de mener de kan bidra med.

I **kapittel 5** vil det gis en innføring i selvhjelpsvirksomhetens fremvekst med vekt på utviklingen slik den foregikk i Norge. Dette er det andre teorikapittelet i avhandlingen, og det er ment som et teoretisk bakteppe for neste analysedel. Relevante begreper innen frivillig velferdsproduksjon vil kort bli gjort rede for, og videre forklares hva som menes med begrepene selvhjelp og likemannsarbeid og hva som kjennetegner disse formene for hjelp.

WayBack sett i et selvhjelps- og likemannsarbeidsperspektiv vil være hovedtema i **kapittel 6**. Dette er avhandlingens andre analysedel, og her vil betydningen av fellesskap med likesinnede drøftes. Fokuset vil være hvordan medlemmene opplever fellesskapet i WayBack, hva de gjør når de er sammen, og om det skjer en utveksling av erfaringer og støtte, slik intensjonen i selvhjelpskonseptet er. Videre vil vi se nærmere på forholdet mellom bruker og fadder. Medlemmenes erfaringer med offentlig profesjonell hjelp vil bli belyst, for deretter å sammenlignes med frivillig ikke-profesjonell hjelp. I sammenheng med dette vil også betydningen av fadderens som en likemann belyses.

I **kapittel 7** trekkes trådene sammen i en oppsummerende diskusjon, og jeg vil komme med avsluttende bemerkninger.

Kapittel 2. Metode

2.1. Valg av metode - kvalitativ undersøkelse

Metode er et ord som stammer fra gresk (methodos) og betyr opprinnelig ”det å følge en bestemt vei til et mål” (Finstad, 1997: 49). Innenfor forskningsvirksomheten uttrykker ordet at man følger en planmessig, vitenskapelig fremgangsmåte (ibid). Det finnes flere ulike metoder som kan tas i bruk, for eksempel deltakende observasjon, spørreskjema og dokumentanalyse. Imidlertid vil som regel valg av metode avhenge av hva som er mest hensiktsmessig i forhold til å belyse de problemstillinger man skal undersøke.

I denne masteravhandlingen ble det naturlig å velge en kvalitativ tilnærming fordi metoden er egnet til å få innsikt i sosiale fenomener slik de forstås av personene selv (Thagaard, 2002: 11). Kvalitativ metode kjennetegnes av direkte kontakt mellom forskeren og den som studeres (ibid: 11). For meg ble denne direkte kontakten først og fremst fremtredende i intervjusituasjonen, men også i samværet med medlemmene på WayBackhuset.

Kvalitative forskningsopplegg kan ha ulike innsamlingsmetoder. I dette prosjektet var det hovedsakelig intervju som ble benyttet. Målet var å få informasjon om medlemmenes erfaringer og tanker rundt bestemte temaer. Imidlertid er det fullt mulig å kombinere ulike metoder, triangulering i forhold til kvalitative og kvantitative metoder er ofte fruktbart. I forbindelse med intervjuene har forfatter oppholdt seg en del i fellesskapet og derved fått et visst inntrykk av hvordan hverdagen i WayBackhuset utspiller seg. Jeg har tatt meg tid til å prate med medlemmene, jeg har lyttet til deres samtaler og fått innblikk i hva som opptar dem. Flere av disse inntrykkene har også blitt bekreftet gjennom intervjuene, noe som styrker bekreftbarheten til funnene. Til tross for forskers tilstedeværelse i WayBackhuset, vil ikke observasjon betraktes som en del av det metodiske verktøy. Til det er tiden for kort og for lite variert.

I samfunnsvitenskapen skiller man gjerne mellom kvalitative og kvantitative metoder. Disse metodene har ulik forskningslogikk, og det var dette som var bakgrunnen for

positivismestriden rundt 1970 da filosofer og sosiologer argumenterte mot det rådende (positivistiske) metodesynet i norsk samfunnsforskning (Ringdal, 2001: 107). De hevdet at man i human- og samfunnsvitenskapene studerer meningsfylte fenomener, som er noe annet enn fysiske objekter, og at man derfor trenger et begrepsapparat som kan beskrive slike fenomener (Grimen, 2004: 65). Noen viktige hovedforskjeller mellom de to forskningsdesignene illustrerer hvorfor kvalitativ metode var mest egnet for dette prosjektet. For å få en forståelse av medlemmenes virkelighet, deres opplevelser og følelser, må man utvikle en nær relasjon til dem man intervjuer. I kvantitative undersøkelser har forskeren som oftest avstand til informantene, og man har talldata i stedet for tekstdata (ibid: 262). Store og representative utvalg er ofte nødvendig for å besvare kvantitative spørsmål, mens kvalitative studier ikke har dette kravet fordi man heller ikke søker generalisering, men mer dyptgående innsikt i et fenomen eller en gruppe (ibid: 263).

For å kunne utarbeide en best mulig intervjuguide, var det viktig å sette seg inn i relevant litteratur. Sosiofaglig og sosiologisk teori er benyttet. Metodisk bygger avhandlingen på kvalitative forskningsintervjuer som settes opp mot litteratur på feltet.

2.2. Forforståelse

Fengselssosiologi er et sentralt tema i kriminologistudie, og fengselet har ofte blitt forstått som en total institusjon. Begrepet ble introdusert av Erving Goffman i 1967, og karakteristisk for en slik institusjon er at man sover, har fritid og arbeider på samme sted, under samme myndighet og med en rasjonell helhetsplan (1967: 13). Som en konsekvens av dette har fangene begrenset kontakt med omverdenen utenfor, og han hevder at et langvarig opphold kan føre til en viss "diskulturation", det vil si mangel på trening som gjør klienten midlertidig uegnet til å klare ulike ting i dagliglivet utenfor, når og hvis han kommer ut igjen (ibid: 18, 19). Clemmer hevdet at fangene ble "prisonisert" gjennom et lengre fengselsopphold, noe som innebar at de internaliserte fangesamfunnets normer og verdier (Mathiesen, 1995: 72). Med dette som utgangspunkt, i tillegg til en interesse for fengsel og kriminalomsorg, tok jeg jobb som vikar i Oslo fengsel under studiene. Selv om fengselet i dag er blitt en mer åpen institusjon, basert på importmodellen, mener forfatter fortsatt en del av de karakteristikkene som Goffman og Clemmer skisserte kan ses som gyldige. For eksempel blir alt i fengselet lagt til rette for deg - du blir gjort hjelpeløs (Basberg: 1999: 96). Å bryte med en fangekultur når

man kommer ut kan være utfordrende og et hinder for å komme inn i ”vanlige” sosiale miljøer.

Fengsel som institusjon og synet på den kriminelle, tar seg ulikt ut fra ulike perspektiver. Dette ble tydelig da jeg, preget av den kriminologiske tankegang, gikk inn i et system jeg hovedsakelig var og er veldig kritisk til. Alle mennesker er preget av den bakgrunnen og de erfaringene de har, et ”objektivt” forskningsideal er ikke mulig. Bare i valg av de spørsmål man stiller og ord man bruker, er allerede et spesielt syn lagt til grunn. Ord og begreper er med på å bestemme *hva* vi ser og *hvordan* vi ser det (Ericsson, 1997: 38). Et eksempel er bruk av begrepene fange versus innsatt, eller fangevokter versus betjent. I fengselet er det innsatt og betjent som benyttes, begrepene er mer bekvemme enn deres alternativer. Med denne refleksjonen ønskes en bevisstgjøring rundt hvilke perspektiver som ligger til grunn.

2.3. Opprettelse av kontakt med WayBack

Forfatter var interessert i å vite mer om hva som skjer med innsatte etter løslatelse. Å undersøke en organisasjon som jobbet med løslattes situasjon, ble dermed naturlig. Begynnelsen av samarbeidet med WayBack var veldig uklart da stiftelsen og forfatter hadde ulike preferanser på hva som skulle undersøkes. På den ene siden sto WayBack sitt behov for måling av effekt, på den andre siden sto forskers interesse og kravet om fri forskning. Resultatet var et skriv fra instituttet der min rolle som masterstudent ble forklart, samt at man belyste verdien av kvalitative studier. En ny kontaktperson i WayBack kom på plass, og fra da av har samarbeidet vært svært bra.

2.4. Intervju

Å konversere er en grunnleggende menneskelig kommunikasjonsmåte (Kvale, 1997: 21). Gjennom konversasjon lærer vi hverandre å kjenne, vi lærer om andres erfaringer, følelser og håp, og om den verden vi lever i. Forskningsintervjuet kan beskrives som en faglig konversasjon. Målet er å få innhentet beskrivelser av den intervjuedes livsverden, med henblikk på fortolkning av de beskrevne fenomenene (ibid). Konversjonen er ikke likeverdig da intervjuer bestemmer temaene og mottar informasjon, mens informanten åpner seg

(Thagaard, 2002: 84). Allikevel har forsker prøvd å være åpen for at nye temaer kunne dukke opp, og det var sjelden intervjuguiden ble fulgt slavisk. Informanten har også kontroll over hva hun/han ønsker å fortelle.

Kvalitative intervjuer kan utformes på ulike måter. Denne undersøkelsen har en temasentrert tilnærming der spørsmålene under hvert tema var fastlagt på forhånd. Fordelen med et relativt strukturert opplegg er at svarene er sammenlignbare fordi informantene har svart på de samme temaene (ibid). Dette var planlagt for å få en oversiktelighet i analysearbeidet.

2.5. Forberedelse og utarbeidelse av intervjuguiden

Forsker satte seg tidlig inn i relevant litteratur i forhold til hovedtemaene og metode. Praktiske ting måtte klargjøres som hvilke informanter jeg ønsket, tidsrommet for intervjuene og hvor de skulle foregå. Intervjuguiden inneholder spørsmål som skal belyse hovedspørsmålene (se vedlegg 2 og 3). Spørsmålene var knyttet relativt tett opp til teorien, for å lette analysearbeidet senere. Forsker fikk mye igjen for det grundige forarbeidet. Det ble utarbeidet to intervjuguider, en for fadderne og en for brukerne. Mange av spørsmålene var de samme, men noen var ulike da man ønsket å få frem erfaringer spesifikt knyttet til rollen som fadder eller bruker.

2.6. Intervjuguiden

2.6.1. Nettverksarbeid

Innledningsspørsmålet, *hvilken situasjon var du i da du tok kontakt med WayBack? Hvorfor valgte du å ta kontakt?* - var ment for å undersøke motivasjonen til informantene. Spørsmålet ga intervjupersonene mulighet for å utdype eller å svare kort, ettersom de selv ønsket. Innledningsspørsmål bør være nøytrale og lette å besvare da intervjueren opparbeider seg tillit til informanten (ibid: 94). Det første hovedtemaet er nettverksarbeid. Spørsmålene her handler om brukerne har fått nye bekjenskaper gjennom deltakelse i WayBack, og eventuelt hvilken type kontakt dette er. *Opplever du fortrolighet med den/de du møter? Føler du at du kan stole på de andre? Hvilke temaer snakker dere om når dere er sammen?*

Intervjusituasjonen åpner for refleksjon rundt ulike tema, og dette kan oppleves som berikende, men også sårt for brukere som innser at de ikke har noen ordentlige venner eller mennesker de kan stole på. Forskeren bør derfor følge med på hva informanten formidler i form av ikke-verbal kommunikasjon, og i samsvar med de etiske retningslinjene, ikke provosere intervjupersonen til å utdype følsomme temaer (ibid: 103, 104). For intervjuer virket det som om deltakerne var åpne da de snakket om sitt sosiale nettverk. Noen svarte de hadde svært få eller ingen gode venner. Dersom informantene ønsket å fremstille seg i en bedre posisjon, ville de gitt inntrykk av at de hadde flere gode venner. Det kan imidlertid tenkes at intervjupersonene har regnet ulike personer tilhørende sitt sosiale nettverk. Mens noen bare inkluderer nære venner, kan andre ha tatt med bekjente og mennesker de har svakere tilknytninger til. Allikevel er det naivt å tro at alle åpner seg for en ukjent person første gang man møtes. At noen kan ha fremstilt seg i bedre lys eller at de unnlot å kritisere WayBack sitt arbeid, er godt mulig.

Faddernes intervjuguide begynner likt som brukernes med generelle spørsmål først og deretter avklaring av begreper. Fokuset er hvordan de kan bidra til at brukerne får etablert et nytt nettverk. Begge intervjuguidene avsluttes med generelle spørsmål.

2.6.2. Frivillig versus offentlig hjelp og fadderrollen

I følge intervjuguiden kommer vi nå til temaet ”frivillig versus offentlig hjelp og fadderrollen”. Her har det imidlertid skjedd noen endringer i forhold til de opprinnelige hovedspørsmålene. I stedet for å ha dette som eget tema i avhandlingen, kommer denne delen under kapittel 6 om selvhjelp/likemannsarbeid. Dette fordi spørsmålene lett kan ses i sammenheng med selvhjelps- og likemannskonseptet og på grunn av avhandlingens omfang. Avgrensning er en viktig del av forskningsprosessen, og det ble tidlig klart at tre hovedtemaer hadde blitt for omfattende dersom man skulle gå i dybden slik det var ønsket. På den andre siden er det et interessant tema som er utelatt, og forfatter har derfor valgt å få med litt av denne problemstillingen, selv om det ikke blir en selvstendig del av avhandlingen.

Informantene ble spurt hvilke erfaringer de har med offentlig profesjonell hjelp og hva de tror er den viktigste forskjellen mellom profesjonelle hjelpere og frivillige. Hos brukerne knyttes denne informasjonen sammen med hvordan de opplever fadderrollen i WayBack. Videre kommer vi inn på betydningen av at fadderrollen har vært i samme situasjon som brukeren, og hvordan

fadder - bruker relasjonen fungerer. Dette kan oppleves som et sensitivt tema for medlemmene da faddervirksomheten er kjernen i WayBack sitt arbeid og derfor sårt å kritisere. Flere av fadderne er ansatt i stiftelsen og kan derfor ønske å fremstille organisasjonen i et positivt lys. På den andre siden har vi brukerne som er glad for all hjelp de kan få, som kanskje er avhengig av støtten, og som derfor ikke våger komme med kritiske bemerkninger fordi de er engstelige for at det kan komme ut. Dette er situasjoner intervjuer ikke kan kontrollere, men må regne med kan oppstå. Konsekvensen kan bli at informantene fremstiller organisasjonen i et bedre lys enn det som er realiteten, og forsker konkluderer positivt. Det ikke enkelt å vite når og i hvor stor grad dette eventuelt skjer. Allikevel finnes fremgangsmåter som kan forebygge slike situasjoner, noe som tas nærmere opp videre. Her nevnes bare kort klargjøring av konfidensialitetskravet, samt å gjøre intervjupersonen trygg i intervjusituasjonen.

2.6.3. Selvhjelp/likemannsarbeid

Som nevnt ble to av hovedtemaene slått sammen. Mens spørsmålene under ”frivillighet versus offentlig hjelp og fadderrollen” passer best i forhold til å se WayBack i et likemannsarbeidsperspektiv, er spørsmålene om selvhjelp/likemannsarbeid mest treffende i forhold til å se organisasjonen i et selvhjelpsperspektiv. Hensikten er å belyse hva det betyr for medlemmene å komme sammen med likesinnede, og det er brukernes erfaringer som står i fokus. En innvendig er at også fadderne kan oppleve en form for selvhjelp ved deltakelse i organisasjonen. De fleste spørsmålene vil imidlertid stilles til både faddere og brukere, men da det er brukerne som hovedsakelig har en problematisk situasjon, vil hovedfokus være på denne gruppen. *Har dere en god dialog der dere kan dele felles erfaringer? Støtter dere hverandre? Bidrar eventuelt disse samtalene til at du takler motgang og utfordringer du møter i hverdagen bedre?*

Intervjuguiden avsluttes med spørsmål om medlemmenes erfaringer med WayBack generelt og forberedelse til egen løslatelse.

2.7. Rekruttering av informanter

Forfatter hadde få kriterier i søkingen etter informanter. Lik fordeling - fem brukere og fem faddere, samt at de var medlemmer i WayBack på intervjutidspunktet, var de eneste. I tillegg så man helst at de ikke hadde vært med på noen liknende undersøkelse før, da det er en fare for at spontaniteten i svarene blir borte, og det lett kan bli en reprise. Også menneskelige hensyn spilte inn, det kan fort bli mye dersom det alltid er de samme personene som blir bedt om å stille opp. Forsker var åpen for folk i alle aldre og kjønn. Det ble først hengt opp et informasjonsskriv på WayBackhuset (se vedlegg 1). Her sto kort hva som skulle undersøkes, samt kontaktinformasjon dersom noen var interessert eller hadde spørsmål. Imidlertid var det ingen som tok kontakt på denne måten, og det var en av de ansvarlige for fadderordningen som fikk tak i informantene til avhandlingen. Personen kontaktet aktuelle medlemmer, og de som var interesserte videreformidlet hun kontaktinformasjonen til, slik at jeg kunne avtale tidspunkt og sted. Utvalget kan da betegnes som et tilgjengelighetsutvalg da det er basert på villigheten av at personer vil delta (Thagaard, 2002: 53). Samtidig er det et strategisk utvalg siden informantene er valgt ut i fra egenskaper og kvalifikasjoner som er strategiske i forhold til problemstillingene. En fare ved tilgjengelighetsutvalg er at de personene som sier seg villige til å være med, er et ”skjevt” utvalg av gruppen som helhet (ibid).

2.8. Forbehold

Valgte min kontakt personer som hun vet har positive erfaringer? Er de som har latt seg intervjuet de mest ressurssterke i gruppen? Det virket som om valg av medlemmer avhang av hvem som var aktive i organisasjonen. Dette er forståelig, ettersom WayBack er i en utviklingsfase, og tidligere aktive medlemmer ikke ville hatt samme erfaringer som de aktive nå. Imidlertid kunne det vært interessant og fått flere mindre aktive informanter, men som var innom en gang i blant. Kanskje disse, som ikke var midt oppe i det hele tiden, ville ha et annet syn på organisasjonen? På den andre siden var fordelene med å intervjuet aktive medlemmer at de hadde nok erfaringer å ta av og at de kjente organisasjonen slik den var i dag.

En annen metodisk innvending er at det sannsynligvis er de mest fornøyde som forblir medlemmer. De misfornøyde eller de som valgte å ikke ta kontakt på bakgrunn av andres

erfaringer, kommer ikke fram i denne undersøkelsen. Studien inneholder få enheter og funnene kan ikke generaliseres til å gjelde alle i WayBack. Allikevel vil forsker påpeke intervjuenes verdi da de belyser deltakernes opplevelser av organisasjonen.

På spørsmålet om det var de resurssterke som stilte opp må svaret bli både ja og nei. Straffedømte som gruppe, spesielt de som er dømt til fengselsstraff, har en betydelig dårligere livssituasjon enn det som er gjeldende for Norges befolkning som helhet (Thorsen, 2004: 148). En sterk hopning av levekårsproblemer kjennetegner straffedes situasjon, og det er spesielt fengselsdømte, de som har vært i kontakt med straffeapparatet flere ganger, og kvinnelige straffede som er de mest depriverte (ibid). Imidlertid er det viktig å skille mellom kollektiv og individuell ressursfattigdom. Til tross for at straffede er marginaliserte, er ikke løslatte en homogen gruppe, og noen er utvilsomt mer resurssterke enn andre. Dette gjelder også for informantene i denne studien, og grovt kan man trekke et skille mellom fadderne og brukerne. Man må også skille mellom materielle ressurser og sosiale evner. Det var tydelig at fadderne hadde lengre og mer bearbeidet erfaring enn brukerne. De viste en trygghet i måten de var på og de ordla seg mer presist. At det skulle være forskjell her, var ikke uventet da det sier seg selv når man har et slikt fadderkonsept. Imidlertid var det også forskjeller i brukergruppen. Noen var svært utadvendte og fortalte mye, andre var mer reserverte og svarte bare på akkurat det de ble spurt om. Dette trenger ikke bety at de rolige var mindre resurssterke, men at de ønsket å verne om sin personlige integritet og slik sett kanskje var mer bevisste enn de som la ut om seg selv. Allikevel kunne man oftere merke at brukerne var mer usikre på seg selv og nølte mer da de svarte. Dette kan ha sammenheng med at temaene var mer sårbare for denne gruppen samtidig som den individuelle ressursfattigdommen trolig var større her enn blant fadderne. På grunn av straffedømtes situasjon visste forfatter at det kunne være vanskelig å få nok medlemmer til å stille opp. Det at kontakten gikk gjennom en kontaktperson i WayBack, var helt nødvendig. Samtidig tror forsker det var viktig å ta seg tid til å være i fellesskapet. En av informantene som først sa nei til å delta, skiftet etter hvert mening og ble en av intervjupersonene. Dette kan ha vært et direkte resultat av at mitt nærvær i miljøet hadde gjort personen trygg på hvem jeg var.

2.9. Informantene

Informantene består av både menn og kvinner i ulike aldre, og med variert lengde for medlemskap i WayBack. Antall informanter ble til slutt elleve – fem faddere og seks brukere. Personene var på svært ulike stadier når det gjaldt inkluderingsprosessen i samfunnet, noe som lå naturlig i rollefordelingen da noen *har* fadder mens andre *er* fadder. Av brukerne var det tre som bodde i WayBack sine overgangsboliger, mens de andre hadde egne leiligheter. På intervjutidspunktet var to i jobb, de fire andre var i en jobbsøkerprosess. Av fadderne var det to som hadde fast heltidsstilling i WayBack. To fikk tidligere en kompensasjon fra NAV (Arbeids- og velferdsetaten) for å jobbe i WayBack, men da denne opphørte måtte de finne ny jobb. Begge hadde et sterkt ønske om å få fast stilling i WayBack, noe som ikke var mulig på grunn av stiftelsens økonomiske situasjon. Den ene hadde på daværende tidspunkt fått seg ny jobb, den andre var usikker på hva hun skulle gjøre. Videre fadderengasjement fra disse blir på frivillig ulønna basis, noe som var tilfelle for den siste informanten. Han var daglig i fast stilling, mens fadderarbeidet utspilte seg på frivillig basis på kveldstid. Alle medlemmene som ble intervjuet var aktive medlemmer i WayBack, men noen oppholdt seg naturlig nok mer i fellesskapet enn andre. De som jobber i WayBack og de som bor i overgangsboligene har lettere for å ta turen innom, enn de som har jobb utenom og bor lengre unna. De fleste av informantene hadde en tidligere bakgrunn som rusavhengig.

I tiden intervjuene foregikk holdt WayBack på å etablere en avdeling i Østfold, og en av mine fadderinformanter kom derfra. Siden arbeidet der ikke hadde kommet skikkelig i gang, var heller ikke alle spørsmålene relevante for denne personen. Intervjuguiden ble derfor tilpasset situasjonen informanten var i. Forsker ønsker å gjøre leserne klar over dette, slik at de kan ta høyde for det i analysen.

2.10. Gjennomføring av intervjuene

Intervjuene ble gjennomført på WayBackhuset i tidsrommet juni – august 2008. De fleste ble foretatt i et kjellerrom, men to ganger satt vi på terrassen når været tillot det. Intervjuene varte fra 40 minutt til 2,5 timer. Oppmøtet til informantene var varierende så det viste seg nyttig å begynne intervjuprosessen tidlig. Flere ganger skjedde det at informanter ikke møtte til avtalt

tid, noe som kunne være ganske frustrerende til tider. Imidlertid var ikke årsaken at de hadde trukket seg, og alle intervjuene gikk i orden til slutt.

Utgangspunktet for et vellykket intervju er at forskeren på forhånd har satt seg godt inn i informantenes situasjon. Det er nødvendig for å stille spørsmål som informanten opplever som relevante, skriver Thagaard (2002: 86). Forfatter hadde lest seg opp på temaene som sto i fokus og satt seg inn i WayBack sitt arbeid, så hun følte seg nokså trygg her. Før intervjuet startet ble formålet med undersøkelsen gjennomgått, samt kravene om anonymitet og konfidensialitet. Noen påpekte at anonymitet var viktig for dem, uten denne sikkerheten hadde de ikke kunnet stille opp. Andre var likegyldige og sa at de godt kunne bli sitert med navn. I selve intervjusituasjonen er det viktig å vise interesse for det informantene sier, og det ble gitt oppmuntrende tilbakemeldinger (prober) i form av kort respons eller et nikk for å gjøre informanten trygg (ibid). Prober kan virke positivt i forhold til å få informanten til å åpne seg og tørre å fortelle. Det virket som om de fleste informantene var komfortable med situasjonen, noen var mer snakkesalige enn andre, men det var ikke nødvendigvis disse intervjuene som ga mest informasjon. Fortiden til intervjupersonene var ofte preget av rus, dårlige leveforhold og vanskelige opplevelser. Når de begynte å snakke om dette, føltes det ikke riktig å bare bryte dem av. Som intervjuer har man satt seg selv og den andre i en situasjon som åpner for utlevering av seg selv, og jeg følte et ansvar som blant annet innebar å lytte til det de fortalte, selv om det gikk utenfor de sentrale temaene. En metode som ble brukt for å få informantene til å utdype temaene av interesse, var å stille oppfølgingsspørsmål og fortolkende spørsmål, for å få bekreftet at man har forstått informanten rett (Kvale, 1997: 80, 81). Samtidig er det viktig at informanten får tid til å reflektere over svarene sine så intervjuer hastet ikke gjennom spørsmålene, men tillot pauser og rom for taushet.

Intervjuer var bevisst på ikke å anvende akademisk sjargong, allikevel hendte det at noen av spørsmålene måtte forklares. Hvert intervju avsluttet med at intervjuer ga sitt generelle inntrykk av intervjupersonens opplevelse av WayBack. Da hadde informanten mulighet til å korrigere, og eventuelt presisere sin egen mening.

Før intervjuprosessen startet var det stor spenning knyttet til om temaene og vinklingen ville treffe målgruppen. Ville informantene oppleve spørsmålene som relevante? Raskt kom det frem at dette var noe medlemmene var opptatt av og som det var lett å si noe om.

Intervjuguiden ble derfor ikke mye forandret i forhold til den opprinnelige, bare småendringer ble gjort.

2.11. Min rolle som intervjuer

Informasjonen man får i løpet av intervjuet og hvordan denne tolkes, avhenger av hvilken relasjon som oppstår mellom intervjuer og informant. For meg var det viktig å skape en tillitsfull og fortrolig atmosfære slik at intervjupersonen kunne fortelle mest mulig åpent om de temaene som introdusertes. Imidlertid er ikke alltid vilje nok, og det er vanlig at forskere samt andre som ønsker å sette seg inn i andres situasjon, overser og feiltolker i hvert fall av og til. Selv om ikke spørsmålene var rettet mot intervjupersonens personlige bakgrunn, kom det gjerne naturlig fram hva personen var dømt for. Enten ved at informanten selv fortalte det eller ved at erfaringer i forhold til temaene gjorde at han/hun kom inn på det. Da var det viktig og ikke virke dømmende, allikevel kan det ha påvirket tolkningen ettersom man ofte har en forforståelse av hvordan bestemte grupper mennesker eller et bestemt miljø er. Informantene hadde mange erfaringer med hjelpeapparatet og fengselsvesenet, og det var derfor viktig å ikke få rollen som terapeut eller betjent. Mitt mål var å få til en mer gjensidig dialog, ikke at personen skulle føle det som en utspørring. Thagaard bruker begrepet *overføring* når ubevisste følelser dukker opp i intervjusituasjonen som en reaksjon på motparten (2002: 104). Hvis informanten for eksempel ser intervjuer i lys av tidligere erfaringer med autoritetspersoner, kan denne reaksjonen ha betydning for hva informanten forteller, og måten han eller hun fremstiller erfaringene sine på (ibid). Det var derfor viktig for forsker å følge med på kroppsspråket til intervjupersonene. Gjennom ikke-verbale reaksjoner fikk jeg en pekepinn på hvilke temaer som var mer følsomme, og man kan da styre samtalen en retning informanten føler er mer komfortabel. Imidlertid bør det påpekes at tolkning av kroppsspråk er omdiskutert, og det er usikkert hva vi kan få ut av en slik tolkning.

Det er mange faktorer som påvirker intervjusituasjonen og den informasjonen forskeren får. Hvordan forskers egenskaper som kjønn, alder og sosial bakgrunn har påvirket informantene er vanskelig å vite. Alle var eldre enn meg, og de fleste var menn, noe som kunne ført til kjønnsdikotomisering. Det vil si at informanten fremhever at forsker og informant er av forskjellig kjønn, og utnytter dikotomiseringen til å styrke sin maskulinitet (Lundgren sitert i Thagaard, 2002: 101). Imidlertid er en bakgrunn som straffedømt og rusmisbruker ikke noe

særlig å være stolt av. Jeg, som ung kvinne med høy utdannelse og et ordnet liv, vil nok dermed ikke fremstå som underlegen i forhold til denne gruppen. Allikevel er det vanskelig å vite *hvordan* dette har spilt inn i forhold til informantenes fortellinger. Om mine reaksjoner har påvirket dem eller om de fortalte det de trodde forsker ville høre, er vanskelig å avgjøre da dette er noe man ikke kan regulere i kvalitative intervjuer. Viktigst her er å ha et åpent sinn og unngå at egne verdier preger intervjusituasjonen.

2.12. Registrering av intervjuene

Det ble benyttet diktafon i alle intervjuene. Dette fordi man da kan konsentrere seg fullt og helt om det som blir sagt, samtidig som forfatter følte hun ga informanten den oppmerksomhet han eller hun hadde krav på. En fordel med lydbåndopptak er at ordbruk, tonefall, pauser og lignende blir registrert (Kvale, 1997: 101), men på den andre siden er det et svært møysommelig etterarbeid som må gjøres da all informasjon skal transkriberes. Forfatter var nok ikke klar over hvor mye arbeid det egentlig var å overføre det muntlige materialet til skriftlig tekst. Allikevel er hun i dag glad for valget av denne metoden fordi man får en grundig gjennomgang av all informasjon man har samlet inn, og det setter tankeprosessen i gang. Imidlertid gir bare lydbåndet en dekontekstualisert versjon av intervjuet, de visuelle aspektene blir borte (ibid). For å bøte på dette skrev forsker et lite notat etter hvert intervju for å få bevart inntrykket av intervjupersonen. En annen svakhet med lydbåndopptak er at det kan gi intervjuet et formelt preg som oppleves som en hindring for informanten (Thagaard, 2002: 97). Dette opplevdes ikke som et problem, noe som kan ha sammenheng med at diktafonen var svært liten og nærmest så ut som en mobiltelefon.

Å ”samle inn” informasjon kan oppfattes som om dataene ligger klare og bare skal registreres av forskeren. Slik er det ikke, og flere forfattere snakker derfor heller om ”dataproduksjon” (Grimen, 2004: 242). Den dataen jeg har oppnådd gjennom mine intervjuer er et resultat av mine hypoteser, teorier og dømmekraft. Med dette menes at data som samles inn, ikke kan forstås som rene registreringer av det som er (ibid). Hvordan forsker forstår virkeligheten og omgivelsene rundt seg, legger føringer på hva hun ser og hvordan dette tolkes.

2.13. Metode og informasjon

Hvordan informantene reagerte på spørsmålene hang nok sammen med deres personlighet og hvilken situasjon de var i. Svarene vil også variere etter hvor lenge de har vært løslatt. Relasjonen som utvikles mellom forsker og informant er avgjørende for materialet forskeren får (Thagaard, 2002: 12). Materialet bygger på utsagn om hva informantene forteller. Spørsmålene var ikke knyttet til deres kriminelle bakgrunn, og derfor ikke sensitive slik sett. På den andre siden kan allikevel spørsmålene oppleves som sårbare da de belyser medlemmenes livssituasjon.

Som vi ser er flere faktorer avgjørende for hva man får ut av kvalitative forskningsintervjuer. Johansen nevner fire utfordringer forskeren står overfor i slike undersøkelser. For det første "going nervous", som innebærer utfordringen med å møte mennesker med svært forskjellig bakgrunn og livsforhold enn en selv (2008: 9). Som vikar i fengsel er jeg vant til å snakke med rusbrukere og mennesker i en vanskelig situasjon, noe som har vært til hjelp for meg. Forfatter var ikke nervøs for å møte de løslatte som gruppe, nervøsiteten var heller til stede i forhold til om spørsmålene ville fungere og oppleves som relevante. "Going naive", er en utfordring som ikke blir like relevant for meg da prosjektet ikke er utpreget utforskende. Derimot er utfordringen "going native", mer aktuell i dette prosjektet. Å beholde en analytisk distanse kan være vanskelig når man som forsker har egne meninger og standpunkt i forhold til det som utforskes. På den ene siden har forfatter prøvd å ikke la sine egne synspunkter skinne alt for mye gjennom, men på den andre siden er et "objektivt" forskningsideal umulig da valg av problemstillinger allerede legger føringer på hvordan man betrakter et fenomen (Ericsson, 1997: 38). "Going nonchalant" er den siste utfordringen Johansen tar opp, og som innebærer at man får et tunellsyn der man bare ser ens egne modeller og teorier (2008: 10). Å være preget av det faglige miljøet man tilhører er naturlig, og forfatter legger ikke skjul på at hun er det. Imidlertid må ikke det overskygge informantenes erfaringer og den informasjonen som kommer frem under intervjuene.

2.14. Etikk

Begrepet "forskningsetikk" viser til et mangfoldig sett av verdier, normer og institusjonelle ordninger, som bidrar til å konstituere og regulere vitenskapelig virksomhet (Forskingsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi, 2005: 5). NESH (Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora) utarbeider forskningsetiske retningslinjer, samt gir råd og uttalelser om prinsipielle forskningsetiske spørsmål (ibid: 4, 5). Imidlertid har komiteen ingen domsfunksjon eller sanksjonsmidler, men noen av de etiske normene finnes også i lovgivningen (ibid: 5, 7). Forfatter satte seg inn i retningslinjene før oppstarten av undersøkelsen, og i det følgende vil søkelyset rettes mot de etiske sidene ved dette masterprosjektet. Etiske avgjørelser hører ikke til noen enkelt del av intervjuundersøkelsen, men må foretas gjennom hele forskningsprosessen (Kvale, 1997: 65).

Valg av emne avhenger ofte av forskerens interesse. Imidlertid kan det være uenighet om hva det er samfunnsnyttig og interessant å utforske. Derfor er det viktig å kunne begrunne valg av de tema, metoder og analytiske perspektiver man tar i bruk (Forskingsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi, 2005: 9). Som kriminologer kommer vi ofte i kontakt med svakstilte grupper, og løslatte fanger kan hevdes å være en slik gruppe. Verdien av forskningen bør da overstige de skader man eventuelt kan påføre denne gruppen. Her snakker man om skader som at den enkelte eller gruppen føler seg kritisert, misforstått, uthengt eller stigmatisert (Alver og Øyen, 1997: 104). For forfatter har det vært viktig at medlemmene i WayBack føler de har fått noe igjen av å være med i undersøkelsen. Dette kan skje ved at intervjupersonene får en positiv opplevelse i intervjusituasjonen fordi de blir hørt av en utenforstående lytter. De får satt ord på sine følelser, og de får reflektert over sin egen situasjon. Samtidig vil det å få satt WayBack sitt arbeid i et større perspektiv, trolig ha verdi for medlemmene i seg selv. På bakgrunn av informasjonen som har kommet frem, skimtes noen utfordringer stiftelsen står overfor. Dersom dette resulterer i positive endringer for deltakerne, vil avhandlingen også få en praktisk nytte.

Imidlertid er det ikke bare de forventede fordelene som må vurderes i en intervjustudie, men også konsekvensene med hensyn til mulig skade som kan påføres intervjupersonene (Kvale, 1997: 69). Etiske utfordringer i intervjusituasjonen ble behandlet i kapittel 2.9. og 2.10. Her nevnes bare kort at den intime intervjusituasjonen kan virke forførende, og få informanten til

å si ting han eller hun kan komme til å angre på (ibid). De fleste kommenterte uoppfordret at de syntes intervjuet hadde gått bra, og at de var glade for å kunne være til hjelp i mitt prosjekt. Allikevel vet man ikke hvordan de følte det noen timer senere eller dagen etter. Forskers ansvar da er å være bevisst den informasjonen som brukes i avhandlingen, sensitiv informasjon helt utelatt.

Thagaard beskriver informantenes deltakelse i temasentrerte tilnærmelser som stykkevis og delt. Tekst som i utgangspunktet er basert på et samarbeid mellom forsker og informant, deles opp, og tekstbitene løsrives fra sin opprinnelige sammenheng. Dette kan føre til en fremmedgjøring for informanten, hevder hun (2002: 167, 168). Derimot ser forfatter heller det positive i denne oppstykkningen. Få av mine informanter hadde stilt opp dersom de kunne bli gjenkjent i det ferdige materialet. Og nettopp dette er fordelen med temasentrerte analyser, anonymiteten kan lettere sikres.

Informert samtykke er et viktig forskningsetisk prinsipp som innebærer at den som er med i forskningen blir informert om undersøkelsens hensikt og forstår hva deltakelse innebærer. Det innebærer også at informanten frivillig godtar å bli med i undersøkelsen, og at han eller hun når som helst kan trekke seg uten at dette får negative konsekvenser (Forskingsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi, 2005: 13). For å sikre informert samtykke gikk intervjuer alltid gjennom disse rettighetene før intervjuet startet, og de var også nevnt i informasjonsskrivet. I tillegg ble det informert om konfidensialitetskravet som innebærer at informantene ikke skal kunne gjenkjennes, noe som sikres gjennom anonymisering. Dette er gjort ved å bruke fiktive navn. Imidlertid kan fakta ha betydning for fortolkningen av materialet og forståelsen av enkeltmenneskers holdninger og handlinger, så her er det viktig å balansere mellom eksakt fakta og endret fakta (Alver og Øyen, 1997: 120). Dersom ingen av informantene hadde kjent seg igjen i beskrivelsene av WayBack, ville dette vekke tvil om undersøkelses bekræftbarhet. Balansegangen mellom ugjenkjennelighet for andre og gjenkjennelse av seg selv, er derfor viktig i en slik undersøkelse. Prinsippet om konfidensialitet innebærer også at ingen andre skal få innsyn i materialet, gjenbruk av data krever tillatelse av de som deltok (Thagaard, 2002: 24). Datamaterialet som denne avhandlingen er bygget på, er det bare forsker som har tilgang til, og vil bare brukes i denne sammenheng. Prosjektet er godkjent av Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste.

2.15. Bearbeiding av intervjumaterialet

Når intervjuene transkriberes fra muntlig til skriftlig form, blir det lettere å få oversikt, og struktureringen er i seg selv begynnelsen på analysen (Kvale, 1997: 105). Forsker transkriberte ordrett det informantene sa, for å få med helheten i intervjuet. En fare ved transkriberingsprosessen at man tingliggjør intervjuet. Hvis man glemmer den samhandlingsprosessen som foregikk under selve intervjuet og intervjuerens konstruktive bidrag, er det lett å se de resultater man kommer frem til som noe fast og gitt (ibid: 117). For intervjuer har det derfor vært viktig å huske den enkelte informant og hvilken stemning som preget det enkelte intervju. Tolkningen skjer ikke bare etter intervjuet er transkribert, men også i selve intervjusituasjonen (ibid: 113). Hovedspørsmålene lå hele tiden i bakhodet, og når intervjuet var ferdig hadde forsker allerede tolket svarene i forhold til dem.

Å analysere betyr å dele noe opp i biter eller elementer (ibid: 118). Dette ble gjort da det transkriberte materialet skulle bearbeides. Fremgangsmåten var å markere teksten i ulike farger avhengig av hvilke temaer den behandlet. Her skjedde altså en utsiling av hva forsker anså som relevant og irrelevant. På samme tid foretas en meningsfortetning som gjør innholdet i temaene man ønsker å fokusere på mer eksplisitt (Thagaard, 2002: 134). For å gjøre materialet enda mer oversiktlig ble det laget en matrise for hvert hovedtema. Matrisene inneholdt informasjon om det aktuelle temaet horisontalt og hver enkel informant vertikalt. Dette gjorde det enkelt å sammenligne svarene. Imidlertid var det bare en liten del av intervjumaterialet som fikk plass i disse matrisene, størstedelen av informasjonen lå fortsatt i selve transkripsjonene.

Kapittel 3. Nettverksteori

3.1. Nettverkstenkingens utvikling

I kjølevannet av den industrielle revolusjon skjedde det dyptgripende økonomiske, geografiske og demografiske endringer i Europa. Fra å drive med jordbruk flyttet folk til byene og ble sysselsatt i industrien. Dette fikk konsekvenser for enkeltindividet, familien, lokalsamfunnet og det allmenne sosiale liv (Bø og Schiefloe, 2007: 29). Flere samfunnsforskere har prøvd å sette ord på disse forandringene, og en av de tidligste var Émile Durkheim. I følge Durkheim var jordbrukssamfunn i liten grad preget av arbeideidsdeling og dermed var også folk mer økonomisk uavhengige av hverandre (ibid: 30). Nærhet, likhet og kollektivism er fremtredende i slike primitive samfunn, og solidariteten kan betegnes som mekanisk (Grimen, 2004: 42). På den andre siden er den organiske solidariteten knyttet til samfunn preget av sterk arbeidsdeling og spesialisering. Folk er avhengige av hverandre og det er dette som sikrer samholdet (ibid).

I den senere tid har det kommet flere nye bidrag om utviklingen av de sosiale fellesskapene. Her nevnes bare kort den amerikanske community-tradisjonen som har preget den samfunnsvitenskapelige forskningen rundt samfunnsendringer generelt, og urbanisering spesielt (Bø og Schiefloe, 2007: 33). Wellman hevder man må betrakte community som sosiale nettverk der det avgjørende er hva slags tilknytning og forpliktelser menneskene opplever, og hva de gjør og betyr for hverandre (ibid: 34).

3.2. Begrepet sosialt nettverk

3.2.1. Nettverksbegrepets røtter

Sosialt nettverk som begrep og fagperspektiv har røtter i tre faglige hovedkilder: felt-/gruppe- og sosiometrisk teori og metode, matematisk og grafisk teori, og det antropologiske feltarbeids fagperspektiv (Fyrand, 2005: 30). John Barnes er imidlertid den første som brukte begrepet sosialt nettverk i den betydningen vi kjenner det i dag. I sitt antropologiske feltarbeid i kystsamfunnet Bremnes (1954) brukte han det for å beskrive den uformelle sosiale

strukturen (Bø og Schiefloe, 2007: 37). Nettverksbegrepet ble tatt i bruk i sosiologien på 1970-tallet, og grunnlaget ble lagt av en gruppe forskere ved Harvard som var kritiske til sosiologiens bruk av statistiske metoder. Relasjoner mellom individer, og de konsekvenser den sosiale involveringen har for hver enkelt og for grupper av individer var viktigst. Da må man rette oppmerksomheten mot de sosiale nettverkene, og *nettverksanalyse* blir dermed et intellektuelt redskap i slike studier (ibid: 37, 38).

3.2.2. Sosialt nettverk som begrep i Norge

Eilert Sundt, Norges første samfunnsviter, brukte allerede nettverksresonnementet i sin studie *Om sædelighetstilstanden i Norge* i 1868 (ibid: 36). Harriet Holter introduserte begrepet her til lands i begynnelsen av 1970-årene (Fyrand, 2005: 33). Begrepet ble tatt opp i ulike fagområder som psykiatri og sosialt arbeid, og i dag brukes det også i forbindelse med makt, beslutninger og rekruttering (Bø og Schiefloe, 2007: 39). Sosialt nettverk er etter hvert blitt et allment kjent begrep, selv om begrepet er noe uklart og folk har ulike oppfatninger om dets innhold.

3.3. Sentrale begreper

3.3.1. Sosialt nettverk

Schiefloe definerer et sosialt nettverk som: *"Et sett av relativt varige, uformelle relasjoner mellom mennesker. Et nettverk er derved definert ved to mengder: en mengde aktører og en mengde relasjoner mellom disse. Aktørene er elementene i nettverket, og relasjonene er koblingene mellom disse"* (1992: 19). Mine informanter hadde alle kjennskap til begrepet, men de la ulike meninger i det. Likt som i definisjonen over var det flere som nevnte aktører som venner, familie og kollegaer, men også egenskaper ved relasjonen ble trukket frem. "Sosialt samvær", "noen som jeg kan gi og få tilbake av", "folk jeg kan finne på aktiviteter med" og "folk rundt omkring som du kan prate med", var svar forfatter fikk på hva de la i sosialt nettverk. Flere av informantene hadde dermed et utvidet nettverksbegrep som ikke bare omfattet aktørene i relasjonene, men også kvaliteten på disse relasjonene.

3.3.2. Sosialt system

Sosialt system er når individer er koblet til hverandre gjennom sosiale relasjoner av en viss styrke og varighet, samtidig som en kan avgrense denne mengden individer overfor omverdenen. Et sosialt nettverk er derfor også et sosialt system, men nettverk skiller seg fra andre sosiale systemer da det er et uformelt system, relasjonene er frivillige og de er ikke styrt av regler eller kontrakter (ibid). Siden WayBack baserer seg på at medlemmene har ulike roller med ulike funksjoner, i tillegg til at de har normer og regler som gjelder for samhandlingen, kan stiftelsen betegnes som et sosialt system. Dersom medlemmene føler at de gjennom deltakelse i fellesskapet, får støtte til å mestre livets utfordringer på en konstruktiv måte, kan også stiftelsen sies å være en del av medlemmenes *sosiale støttesystem*. I sosial støtte-perspektivet vektlegges *innholdet* i relasjonene (Fyrand, 2005: 37).

3.3.3 Sosial arena og fokus

To begreper som står sentralt i analysedelen er *sosial arena* og *fokus*. En sosial arena er et sted, et miljø eller en situasjon, hvor sosialt liv og samhandling utspilles (Bø og Schiefloe, 2007: 19). Med fokus sikter vi til en sosial, psykologisk, legal eller fysisk enhet som felles aktiviteter er organisert omkring (Feld sitert i Bø og Schiefloe, 2007: 97). Forskjellen er at sistnevnte begrep ikke bare omfatter de fysiske rammene, men også ikke-materielle forhold. Et fokus eller en arena, der brukerne møter andre, representerer en mulighet for relasjonsdanning.

3.4. Typer sosiale nettverk

Individnettverk tar utgangspunkt i en bestemt person og består av de menneskene personen har varige, personlige og direkte relasjoner til, som familie, venner og kollegaer (Bø og Schiefloe, 2007: 43). Hvordan et menneske opplever forholdet til en annen person avhenger av styrken i relasjonen. Granovetter bruker begrepene sterke og svake bånd for å betegne relasjonens styrke. Tid, emosjonell intensitet, intimitet og den gjensidige tjenesteutvekslingen, er avgjørende her (sitert i Bø og Schiefloe, 2007: 43). Også relasjonenes forankring vil være avgjørende for hvor sterke og gode vi opplever relasjonene våre er. Som mennesker inngår vi i ulike roller etter hvilke arenaer vi befinner oss på, og dersom vi kjenner en person i flere roller, kan relasjonen betegnes som *flerfibret* (ibid: 44). Et eksempel på dette kan være

medlemmer i WayBack som er kollegaer, venner og faddere. Nettverkets *intime sone* består av de som står oss nærmest; foreldre, barn, kjæreste og nære venner. Kollegaer, bekjente, venner og naboer som også er verdifulle for oss, men som ikke står like nær, inngår i vår *effektive sone* (ibid). Første skritt for nye medlemmer i WayBack vil være å få flere relasjoner i denne sonen. Sannsynligvis vil også vennskapet forbli i den effektive sonen, men det er ikke utelukkende at medlemmer kan oppnå en så sterk relasjon over tid, at man kan si den hører inn under intimsonen. Personer man ikke har direkte kontakt med, men som likevel kan være nyttige for oss finner vi i den *utvidete sonen* (ibid). Disse får vi kontakt med gjennom andre vi kjenner, noe som forutsetter at vi har tilknytninger i de to andre sonene. For brukerne i WayBack kan slike indirekte relasjoner være til stor nytte da de har mange praktiske og sosiale utfordringer i situasjonen de befinner seg i.

Dersom vi ønsker å studere de uformelle relasjonene innen et lokalsamfunn, er det det *kontekstuelle* nettverket vi belyser (ibid: 46). Rettes oppmerksomheten mot relasjoner der mennesker er koblet sammen på grunnlag av bestemte typer aktiviteter, kunnskaper eller interesser, studerer vi *partielle nettverk* (ibid: 47). Medlemmene i WayBack utgjør et slikt interesse- og aktivitetsfellesskap, og nettverket i organisasjonen kan betegnes som *partielt*.

3.5. Sosiale relasjoner som sosial kapital

3.5.1. Bourdieu sitt kapitalbegrep

Pierre Bourdieu utvidet Marx sitt tradisjonelle kapitalbegrep ved å trekke inn interesser som angår det symbolske, kognitive og sosiale. Han hevder menneskene er posisjonert i et sosialt rom, på bakgrunn av hvor mye og hvilken type kapital de har (Bourdieu, 1997: 21). Bourdieu ser ikke kapital som en ting, men som et sett av relasjoner preget av sosial ulikhet og utbytting (Danielsen og Nordli Hansen, 1999: 45). Økonomisk kapital innebærer verdier som direkte kan konverteres til penger, mens kulturell kapital knyttes til utdanning og sosiokulturelle ferdigheter. Disse kapitalformene er de mest effektive differensieringsprinsippene (Bourdieu, 1997: 21), men også det han kaller sosial kapital, regnes som en av de tre grunnleggende kapitalformene. Sosial kapital innebærer summen av de faktiske eller potensielle ressursene som er knyttet til det å ha et varig nettverk av relasjoner (Bourdieu sitert i Bø og Schiefloe, 2007: 160). Hvor mye sosial kapital en person har avhenger altså av hvor stort nettverk han eller hun har og typen kapital aktørene i nettverket besitter. Sosial kapital kan oppleves som en ressurs for den enkelte i form av at man får tilgang til informasjon, praktisk hjelp og

følelsesmessig støtte. Medlemmene i WayBack sin sosiale kapital er varierende. Utvidelse av brukernes sosiale nettverk innebærer indirekte også en økning i deres sosiale kapital. Her må det påpekes at det er medlemmenes sosiale kapital i *storsamfunnet* som ønskes styrkes. Mennesker som over lengre tid har vært deltakere i rus og/eller kriminalitetsmiljøer, har også utviklet en sosial kapital som har verdi i dette feltet. Et slikt nettverk kan gi deltakerne en form for tilhørighet, sosial støtte og inntektsmuligheter, i tillegg til ferdigheter som trengs for å overleve i et slikt miljø. Derimot er ikke denne formen for sosial kapital verdsatt i *storsamfunnet*, og kan derfor betegnes som *negativ sosial kapital* eller *pervertert sosial kapital* (Bø og Schiefloe, 2007: 183).

3.5.2. Den sosiale kapitalens komponenter

Den relasjonelle forankringen gjør at den sosiale kapitalen skiller seg fra de andre kapitalformene. Mens økonomisk kapital er konkrete fenomener i form av penger, og produksjonsmidler og kulturell kapital en kroppsliggjort ressurs, er sosial kapital et uformelt, strukturelt fenomen (ibid: 163). Ressursene her ligger i strukturene som består av ulike relasjoner og som til sammen danner nettverk individer kan inngå i. I motsetning til økonomisk og kulturell kapital er ikke den sosiale kapitalen et fritt, disponibelt gode som "eieren" kan gjøre hva han vil med (ibid). Dette betyr at man har mindre kontroll over sin sosiale kapital fordi den avhenger så sterkt av dem vi har rundt oss. For mennesker som har sona og som tidligere har levd et hardt liv, vil det ofte være viktig å få styrket alle de tre formene for kapital. En "naturlig" vei å gå da er å skaffe seg en utdanning som videre kvalifiserer for arbeidslivet. Gjennom deltakelse i skole og arbeidsliv utvikler man sosiale nettverk som innebærer en styrking av personens sosiale kapital. Imidlertid er det flere utfordringer på denne veien. Forutsetningene for å lykkes avhenger ofte av at man besitter en viss mengde kapital i utgangspunktet. Løslatte har gjerne ikke denne bagasjen, og når man i tillegg bærer stempelet som ekskriminell, er veien ganske tung. "Den som har skal få", heter det i Matteus-prinsippet, og dette er beskrivende for sammenhengen mellom de ulike formene for kapital.

3.6. Bytte og gjensidighet

Bytte eller tilbakebetaling er den sentrale mekanismen i utviklingen av den sosiale kapitalen (ibid: 171). Selv om nettverket vårt inneholder store mengder ressurser, kan vi ikke bare hente ut, men vi må også gi tilbake. Det sosiale nettverket fungerer som arenaer for utveksling av goder der medlemmene både yter og mottar. Over tid vil det derfor være en rimelig balanse mellom innsats og utbytte. Det er vanlig å skille mellom to hovedformer for bytte. Markedstransaksjoner kjennetegnes av *begrenset* (direkte) *bytte* der ytelse og motytelse gjøres opp direkte og til avtalt pris. Ulikt markedstransaksjoner tillegges også relasjonene mellom partene betydning når man utveksler goder i sosiale nettverk. Personlige relasjoner innebærer tillit og forpliktelse, noe som gjør at gjenytelsen kan skje på et senere tidspunkt. En uformell norm om resiprositet ligger til grunn i slike *generaliserte bytter*. I motsetning til begrenset bytte er vi heller ikke så nøye med hvor mye vi gir i forhold til hvor mye vi får igjen. Vi er romsligere, spesielt overfor mennesker vi har sterke relasjoner til som nære venner og familie (ibid). Dersom man yter til et medlem i et nettverk, men får tilbake fra noen andre, kan vi snakke om *indirekte bytte* eller *nettverksbytte* (ibid: 172).

Gjensidighet i den utveksling som skjer mellom mennesker, sikrer varighet og utvikling av relasjonen. Imidlertid kan roller og maktposisjoner gjøre at gjensidigheten ikke er til stedet (Fyrand, 2005: 49, 50). Ser vi på rollene som utspiller seg i WayBack, ser vi at noen *er* fadder mens andre *har* en fadder. Dette innebærer at noen medlemmer er avhengige av andres hjelp, og et spørsmål blir da hvordan gjensidigheten her ivaretas. En av brukerinformantene sa:

Så har jeg sagt også, at jeg også skal bidra med mitt når den tid kommer sa jeg. Så på en eller annen måte trår jeg til på et eller annet plan her i WayBack etter hvert. Når jeg får tid, bare jeg får jobba meg gjennom min lille fase, treng meg opp noen steg slik at jeg har kapasitet til å gi fra meg den energien som det skal. Da blir det morsomt. ("Henrik").

"Henrik" hadde et generalisert bytteperspektiv på forholdet til WayBack. Han vet at det er han som mottar mest akkurat nå, men ser for seg å gi tilbake i et langtidsperspektiv. Imidlertid kan det være vanskelig å være mottaker uten å kunne gi igjen. Vi kommer nærmere inn på medlemmenes opplevelse av gjensidighet i kapittel 6.5.

3.7. Hva binder menneskene sammen til et samfunn?

3.7.1. Moralsk individualisme

Durkheim antar at det finnes overindividuelle sosiale krefter i et samfunn som den enkelte ikke kan sette seg ut over (Madsen, 2006: 59). Dette er en *kollektiv bevissthet* som menneskene internaliserer gjennom sosialisering i familien og i samfunnsinstitusjonene (ibid). Nøkkelen til all integrasjon ligger i deltakernes evne til å oppføre seg i samsvar med gruppenormene. Lorentzen og Opdalshei kaller dette for tilhørighetsforståelsen, som er ensbetydende med assimilasjon (1997: 11). Durkheim beskriver videre hvordan kollektivismen erstattes av individualisme, noe som vekker bekymring fordi den truer samfunnets sammenhengskraft og dermed solidariteten (Madsen, 2006: 60). Han innfører derfor begrepet *moralsk individualisme*, der han skiller mellom individualisme og egoisme. For at ikke egoismen skal oppløse de sosiale båndene er den moralske individualismen nødvendig, og det er statens ansvar å legge til rette for at menneskene møter hverandre som moralsk forpliktende individer (ibid: 60, 61). Også i de senere moderniseringsteoriene er man opptatt av hva som binder mennesker sammen slik at de kan leve med hverandre i et samfunn. Marginalisering, utstøting og sosial ekskludering er dypt innleiret i velferdssamfunnet og i de såkalte *moderniseringsprosesser*, som innebærer endring (ibid). Flere sosiologer har bidratt innenfor modernitetens rammer, her vil bare kort Niklas Luhmanns bidrag skisseres da han spesifikt tar opp temaet eksklusjon og inklusjon.

3.7.2. Det polysentriske samfunn – inklusjon og eksklusjon

Luhmann betegner det moderne samfunn som et *funksjonelt differensiert samfunn* bestående av flere uavhengige delsystemer (ibid: 70). I motsetning til Durkheims forestilling om felles moralske verdier, eksisterer ikke noe overordnet prinsipp hos Luhmann. Tvert i mot lever vi i et *polysentrisk samfunn* der de enkelte delsystemene utgjør sitt eget sentrum. Dette perspektivet tilsvare det Lorentzen og Opdalshei kaller differensieringsforståelsen. I kontrast til integrasjon i samfunnet som et monolittisk system, ser denne forståelsen samfunnet som verdipluralistisk der integrasjon skjer i flere ulike system (1997: 13, 14). Den moderne verden er for kompleks til at den kan forstås ut fra ett overordnet prinsipp, noe som innebærer at det hele tiden dannes nye delsystemer for å løse samfunnsmessige problemer (Madsen, 2006: 71). Menneskene er deltakere i forskjellige delsystemer samtidig, og Luhmann bruker begrepet inkludering som uttrykk for å være deltaker i kommunikasjonen i

sosiale systemer, mens ekskludering er å være irrelevant for den kommunikasjonen som finner sted. Den sosiale orden består dermed av en inne-ute-dimensjon (ibid: 72). Imidlertid signaliserer samfunnet at alle kan bli inkludert - uansett klasse, stand eller status - bare vi oppfyller adgangskriteriene. Eksklusjon skjer fordi man mangler de personlige egenskapene som kreves, det er ikke mangler ved selve systemet (ibid: 74). Tidligere straffedømte er for eksempel ofte ekskludert fra arbeidsmarkedet, noe som fører til at også mulighetene for deltakelse på andre områder reduseres. Man kan derfor si at inkludering forutsetter inkludering. Mangler man den nødvendige kompetansen som kreves for å være deltaker i et sosialt system, stiller man i utgangspunktet med et handikap.

3.8. Sentrale begreper

3.8.1. Integrering

Begrepet integrering kan forstås på to nivåer: Et *samfunn* er integrert når det er etablert et sammenhengende nettverk av sosiale relasjoner mellom de ulike gruppene og delsystemene. Et *individ* er sosialt integrert når det er utviklet bånd og identifikasjonspunkter mellom individet og en gruppe eller en samfunnsinstitusjon (ibid: 116). Lorentzen skiller mellom fire forståelser av begrepet integrasjon. Tilhørighetsforståelsen, som vi har vært inne på, innebærer at felles normer skaper sosial integrering, og det avgjørende blir om individene har evne til å leve opp til disse normene (ibid: 117). Mennesker som har sittet lenge i fengsel, og/eller vært rusavhengig i lengre tid, besitter ofte en negativ sosial kapital som ikke blir verdsatt i ”normalsamfunnet”. Sosialisering til de gjeldene normer blir i et slikt perspektiv en måte å oppnå sosial tilhørighet på. Legger man derimot Luhmann sin forståelse av samfunnet til grunn, kan ingen grupper gjøre krav på at deres verdisystem skal leges til grunn, da samfunnet er polysentrisk. Integrering skjer her ved at medlemmene oppfyller de ulike betingelsene for deltakelse i hvert enkelt sosialt system, noe som gjør prosessen mer komplisert enn i den førstnevnte tilhørighetsforståelsen (ibid: 118). I den tredje forståelsen ses integrasjon som en rettighetsrelasjon. Spørsmålet her er hvorvidt den enkelte borger forstår å benytte seg av sine rettigheter som på den andre siden også betyr et sett av plikter (ibid: 119). Den siste formen for integrasjon Lorentzen beskriver, er integrering gjennom sosiale nettverk. Menneskers sosiale nettverk i sivilsamfunnet skaper tilhørighet, og de gir mulighet for sosial deltakelse på en rekke områder (ibid: 120). Ettersom tidligere innsatte ofte mangler et lovlydig nettverk når de kommer ut, er nettverksarbeidet i WayBack en viktig komponent i arbeidet med å få medlemmene integrert i samfunnet igjen.

3.8.2. Marginalisering – en ufrivillig posisjon

Marginaliseringsforskeren Catharina Juul Kristensen definerer marginalisering som ufrivillig, ufullstendig deltakelse på ett eller flere livsområder der det finnes en normativ forventning om deltakelse (sitert i Madsen, 2006: 121). Mennesker kan være marginalisert i ulike grader, avhengig av hvor mange livsområder de er utestengt fra og hvor omfattende utestengningen er. Marginalisering er en posisjon *mellom* integrering og utstøting, da integrering innebærer å være sosialt forankret på ett eller flere livsområder i en langvarig periode, mens å være utstøtt betyr å være ufrivillig utestengt fra ett eller flere livsområder i en langvarig periode (ibid: 122). I et slikt perspektiv kan man si at fangebefolkningen er utstøtt fordi de mot sin vilje er fratatt muligheten til å delta i det normale samfunnsliv. Løslatte er derimot i en marginalisert posisjon da de teoretisk har mulighet til å bli deltakere i samfunnet igjen.

3.8.3. Sosial inkludering og ekskludering

Luhmanns systemteori har gitt begrepene inkludering og ekskludering en sosiologisk forankring, ettersom han bruker dem til å beskrive den mest grunnleggende formen for differensiering i dagens samfunn (Madsen, 2006: 147). Med ekskludering menes å fortsette å holde ute noen som allerede er utenfor, eller å støte ut noen som hittil har vært innenfor (ibid). Sett i forhold til løslattes situasjon kan man si at denne gruppen ofte opplever å bli ekskludert på arbeids- og/eller boligmarkedet. Det er ikke lett å få jobb når man har et stort hull i CV-en og bare et fengselsopphold å vise til, eller å få bolig i et presset boligmarked når man er tidligere rusmisbruker. Fra en utstøtt posisjon i fengselet, blir mange i dag løslatt til et liv preget av eksklusjon i storsamfunnet. I motsetning til eksklusjon, innebærer inkludering å medregne eller å innbefatte noen (ibid).

3.9. To perspektiver på forholdet mellom individ og fellesskap

Begrepsparet integrering/utstøting har på 1990-tallet ofte blitt erstattet med begrepene inkludering/ekskludering (ibid: 146). I noen tilfeller legger man det samme i dem, men begrepene kan også vise til et nytt perspektiv på forståelsen av forholdet mellom samfunn og individ. Begrepene sosial integrering og inkludering uttrykker to forskjellige perspektiver på forholdet mellom individ og fellesskap (ibid: 167). De er ikke motsetninger, men de tar

utgangspunkt i ulike teoretiske forståelser. Mens integreringsbegrepet har røtter i individual- og utviklingspsykologiske forståelser og dels i medisinske og psykologiske forståelser, har sosial inkludering sin bakgrunn i interaksjonsteori og sosialkonstruktivisme. Dette innebærer at mange integreringsstrategier bygger på teknikker som utelukkende rettes mot å forandre det mistilpassede individet (ibid). Cohen beskriver utviklingen i kontrollen av avvikere, og han hevder at perioden fra 1800-tallet til midten av 1900-tallet var preget av en slik individuell intervensjon. I fengslene prøvde profesjonelle behandlere å normalisere fangene ved å endre sinnet (Cohen, 1994: 31). Også i dag finnes et stort antall programmer i fengslene som skal endre fangenes atferd, men i tillegg blir det lagt større vekt på forhold i det sosiale miljøet rundt den enkelte. I stortingsmeldingen *Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn*, står det blant annet: ”Også lokalsamfunnet har et medansvar for en vellykket tilbakeføring av domfelte som ønsker å komme ut av kriminaliteten. Sjansen til å holde seg unna et kriminelt miljø er liten hvis man ikke er akseptert i andre miljøer” (2008: 174). Målet er inklusjon, og samfunnet rundt skal trekkes inn i denne prosessen.

Kapittel 4. Sosialt nettverk

Det begrepet legger jeg at det er noe som alle trenger. Et sosialt nettverk, altså, jeg sa til meg sjøl en gang at jeg tror vi mennesker er totalt avhengige av å kjenne noen, få tilbakemelding fra noen, føle at man er noe. Og jeg konkluderte da med at heller dårlige venner enn ingen venner. Så det ser jeg kanskje på som det viktigste, at man har et nettverk.

(”Gaute”)

4.1. Sosialt nettverk ved løslatelse

Felles for flere av medlemmene var at de hadde et dårlig nettverk da de kom ut av fengsel. Med betegnelsen ”dårlig” sikter de til et miljø preget av rus og kriminalitet. Noen hadde fortsatt kontakt med familien, andre hadde mistet denne. En undersøkelse om innsattes livssituasjon og levekår viser at det sosiale nettverket til fangebefolkningen, er dårligere enn i normalbefolkningen, spesielt er familiekontakten dårlig (Skarðhamar, 2002: 73). Siden de fleste av medlemmene ikke ønsket å fortsette sitt tidligere liv, var det ikke aktuelt å ta kontakt med det gamle miljøet. Deltakelse i WayBack var et alternativ til et liv i ensomhet i tillegg til at de kunne få mer praktisk hjelp. Imidlertid er det bare brukerne som har kunnet benytte seg av muligheten WayBack gir. Fadderne har lengre fartstid ute i samfunnet, og da de ble løslatt flere år tilbake, var ikke stiftelsen eller noe lignende tilbud opprettet. Fadderen ”Gaute” beskriver situasjonen første gang han kom ut slik:

(...) hva faen er det vi har når vi kommer ut? Hvilken mulighet har vi? Nei, vi har faen ikke noen mulighet. Jeg ble sjøl sluppet ut, jeg kan si det kort. Jeg ble sluppet ut søndagsformiddag, jeg hadde sona 4 år i fengselet, første dommen min. Og hadde kjempelyst å hoppe av. Jeg hadde aldri mer lyst i fengsel jeg synes det var forferdelig, verste som hadde skjedd meg i hele mitt liv at jeg satt i fengsel. Familien og hele den pakka der. Når du slipper ut av fengsel på søndagsformiddag, jeg hadde 167 kroner i lomma mi, en og en halv søppelsekk med klær og ikke ha plass å bo og familien din bor 252 mil unna og de nyktre streite vennene du hadde fra før av, de har du på en måte sagt hade til lenge før du ble putta inn. Og du står bare igjen med det bekjentskapet og det nettverket du har skapa deg mens du satt inne og det nettverket som er ute. Hvilken jævla sjanse har du? Jeg hadde ikke det altså, jeg fant ut at heller dårlige venner, så jeg gikk tilbake, og det kosta meg masse. Jeg klarer ikke fri meg fra tanken på at hadde WayBack eksistert da, hadde jeg hatt noen som møtte meg på porten, hadde jeg hatt en plass å gå, hadde jeg hatt noen å snakke med, så tror jeg faen ikke jeg hadde sona alle de årene jeg har gjort etterpå. Jeg var kjempe motivert for å komme meg ut av det.

Sitatet forteller hvordan det kan oppleves å bli løslatt til ingenting samtidig som det påpeker viktigheten av at noen er der når man kommer ut. Flere av brukerne påpekte hvor godt det var

å vite at noen sto ved porten da de kom ut. Det er ikke lett å skape et sosialt nettverk selv. I følge medlemmene er det nesten umulig dersom man ikke får hjelp. Man trenger støtte fordi man gjerne har sosial angst, og man trenger veiledning om hvordan man skal gjøre praktiske ting i hverdagen. Alle intervjupersonene hevdet at det beste var å bli medlem av en organisasjon eller selvhjelpsgruppe.

4.2. Begrepet sosialt nettverk

WayBack bruker begrepet sosialt nettverk i sitt informasjonsmaterial. Siden forståelsen av begrepets innhold har blitt allmenn kunnskap, valgte forsker å bruke det i intervjuene. Samtidig ønsket jeg å høre hva informantene la i begrepet, ettersom sosialt nettverk er et av hovedtemaene i avhandlingen. De fleste nevnte individer som venner, familie og kollegaer, men også egenskaper ved relasjonen ble trukket inn. "Simen" beskriver for eksempel et sosialt nettverk slik: *"For meg betyr det å ha gode venner, støttende venner, som holder på med positive ting som jeg kan dra nytte av og også som jeg kan gi noe tilbake. Noen som har felles plattform som meg, det er det jeg regner som et sosialt nettverk. Et godt sosialt nettverk"*. En slik forståelse kan tenkes å være et motstykke til det tidligere rusnettverket da informanten bruker ord som "gode" og "støttende venner", som holder på med "positive ting".

4.3. Hva skal til for å kalle en person en venn?

I likhet med "Simen" trekker flere frem bestemte egenskaper som er viktige for å kunne kalle en person en venn. Det å kunne stole på den andre går igjen i medlemmenes beskrivelser. Imidlertid er dette en egenskap de fleste av oss verdsetter ved andre mennesker og ikke spesielt sådan. På den andre siden er det kanskje ekstra viktig for mennesker som har levd et liv i miljøer der man egentlig ikke kan stole på noen. *"(...) kriminelle miljøer består av ensomme individer og folk som er vant til å holde det vanskelige for seg selv. Derfor er det veldig sjelden det dannes gode relasjoner, de aller fleste har manglende tillitt til mennesker, og deres erfaring er at det er tryggest å ikke stole noen"*, sier psykolog og assisterende regiondirektør i Kriminalomsorgen region nordøst (sitert i Visitorhåndboken, 2005: 70, 71). I tillegg til dette kan også brutte løfter i fengsel og behandlingsinstitusjoner være en årsak til at løslatte har spesielt vanskelig for å stole på folk. Mistenksomheten overfor andre mennesker sitter dypt, og det kan ta lang tid før de får tillit til folk.

4.4. Hvilke nye mennesker ønsker brukerne å bli kjent med?

Alle informantene var på intervjutidspunktet ute av fengsel og ferdigsonet. Imidlertid er det mulig at noen kan ha hatt uoppgjorte dommer, men dette er i så fall ukjent for intervjuer. På bakgrunn av brukernes valg om å leve et liv uten rus og kriminalitet, forventet forfatter at ingen ønsket nye bekjenskaper i sitt gamle miljø. Dette ble også bekreftet i spørsmålet om hvilke nye mennesker de ønsket å bli kjent med: *”vanlige mennesker holdt jeg på å si. Ikke de gamle som driver med det jeg drev med før da”*. Et videre spørsmål blir da om dette er folk som har samme bakgrunn som dem selv, eller om de helst vil møte folk som alltid har gått den smale sti.

Jeg ønsker å bli kjent med noen som har en viss peiling på disse greiene. Som kan gi meg noe i hverdagen og som jeg kan ha en dialog sammen med. Og da er det jo gjerne sånn at dem som har vært, som har levd det livet som jeg har levd som har størst kunnskap om noe, som kan forstå mer og som kan sette seg inn i situasjoner som dukker opp. (”Elisabeth”).

(...) altså sånn, det er lettere for meg å bli venn med tidligere rusmisbrukere. Ja, for vi har så mye mer til felles enn de som er helt streite og som aldri har gjort noe gærent, jeg har veldig vanskelig med det, hva skal jeg prate med dem om...(...) Selvfølgelig kanskje etter hvert så vil det være lettere for meg å ta kontakt med folk som ikke har gjort noe og. (”Anders”).

I likhet med disse brukerne var det også andre som ga uttrykk for at de syntes det var lettere å bli kjent med mennesker som skjønnte hvilken situasjon de var i, og de så fellesskapet i WayBack som et godt utgangspunkt til det. Samtalen gled lettere her, og den sosiale angsten som mange sliter med, er ikke like sterk i et slikt miljø. I et lengre tidsperspektiv ønsket allikevel de fleste å bli kjent med ”normale” mennesker uten samme bakgrunn som dem selv. Å kunne være sammen med ”vanlige” mennesker som er nyktre og som klarer livet og jobben, er viktig for dem. For forfatter kan det virke som om utsagnene viser til et ønske om å selv bli en del av det ”vanlige” samfunnet uten at de sier dette eksplisitt. Dersom brukerne klarer å bli kjent med ”normale” mennesker, ta del i ”normale” samtaler og delta på hverdagslige arenaer, vil de av andre oppleves som ”normale”. Samtidig vil personen selv føle tilhørighet til ”normalsamfunnet”.

Det kan det virke som det til tider kan bli ”litt mye” å bare være med folk som har slitt med samme problemer som en selv. *”Her altså, her er det virkelig, de som kommer her er jo, de fleste har jo vært i situasjonen min, de har jo det. Liksom det er jo mange som kommer her*

som er eeeh, som har blitt rusfri liksom, men de er jo enda rusa i hue tenker jeg. De har ikke landa oppe i hue liksom". Selv om de andre medlemmene er rusfrie kan samtalen og tankegangen fortsatt være preget av deres tidligere liv. For medlemmer som har kommet lenger i sin inkluderingsprosess og som er ferdig med slikt "fortidsprat," kan det å bli kjent med mennesker uten slik erfaring oppleves som befriende. Fellesskapet i WayBack blir på en måte en sosial læringsarena der de kan forbedre sin sosiale kompetanse og bli trygg på seg selv, for så å ta steget videre ut i samfunnet. Medlemmenes felles bakgrunn og erfaring ser ut til å spille en positiv rolle den første tida de skal bli kjent med nye mennesker, men etter hvert som den sosiale kompetansen øker, blir også ønsket om å møte "normale" mennesker større. Det er også målet til WayBack. Brukerne skal ikke fastlåses i sin situasjon, men utvikle seg til å bli fullverdige samfunnsborgere.

4.5. Forhåpninger til å få utvidet nettverk før og etter medlemskap

Da det ble spurt hvilke forhåpninger brukerne hadde til å få et nytt eller utvidet nettverk før de ble medlemmer i WayBack, var svarene forskjellige.

(...) forhåpningene var vel kanskje ikke så store tror jeg med en gang, når jeg kom hit liksom, men det var verdt forsøket da. Og jeg angret jo ikke på det, for det beste jeg gjorde var å ta den telefonen. Det var det, jeg angret ikke på det i det hele tatt. De har hjulpet meg mye ass, de har det. ("Anders").

Jeg hadde vel ikke så store forhåpninger, det eneste var å holde seg... ikke no, ikke no forhåpninger, jeg tenkte ikke på det. Det blir at en liksom, det at jeg prøvde å fullføre dagene så godt jeg kunne da, jeg mosjonerte mye da. Gikk mye turer og sånne ting da, men jeg var veldig mye alene så jeg tenkte at det... gikk jo veldig mye sånn og grubla for meg sjøl kan du si da. Helt til jeg kom i WayBack. ("Erlend").

Disse brukerne hadde ikke noe særlig nettverk fra før, og de hadde derfor alt å vinne på å gi medlemskapet et forsøk. Det var bare én som direkte uttrykte at hun hadde klare forventninger til å få tilgang til et nyktert fellesskap. En årsak til dette kan være at ikke alle som er medlem i WayBack hovedsakelig tok kontakt fordi de var ensomme. Løslatte har ofte en sammensatt problematikk, og flere av informantene oppsøkte organisasjonen fordi de trengte bolig eller annen praktisk hjelp. For brukerne som allerede hadde et nettverk, ble nye bekjenskaper en bonus, men ikke det viktigste ved medlemskapet. Samtidig mente de fleste intervjupersonene at muligheten for å få nye kontakter absolutt var til stedet nå når de var blitt medlemmer i organisasjonen. Som tidligere nevnt tar det tid før løslatte tør å åpne seg, og som informantene selv sier er det ikke sikkert kontaktene de får i WayBack fører til et dypere vennskap.

Imidlertid håper de å få utvidet sin effektive sone, noe som krever tålmodighet og egen pågang.

Rus- og kriminalitetsmiljøet som brukerne har god kjennskap til, har ofte andre normer og verdier enn dem som eksisterer i storsamfunnet. I tillegg til prisoniseringsprosessen som forgår i fengselet, kan dette føre til at det oppleves som skummelt for brukerne å omgås ”vanlige” mennesker på ”vanlige” sosiale arenaer.

(...) jeg bruker å si det at ofte så er det normale samfunnet en type skrekk å gå inn i, på samme måte som du for eksempel ville ha hvis du skulle gått inn i et rusmiljø, så ville det ha vært ganske skremmende for deg. Og det er den motsatte effekt, så det jobber vi mye med her. Man tilegner seg en type sosial angst fordi man ikke vet hvordan dette normale samfunnet er, hvordan normene er ute. Så det hender ofte man må gå litt veien sammen med dem. (”Gaute”).

Utsagnet forteller at det ikke bare er enkelt å bli en del av samfunnet igjen. I Røde Kors sin behovsanalyse blant kriminelle og rehabiliterte rusmisbrukere kom det fram at sosial angst er utbredt i denne gruppa (Et helt vanlig liv, 2004: 5). I samsvar med dette opplyser også en av informantene i denne studien at hun har sosial angst og derfor har vanskelig med å ta kontakt med folk. Disse menneskene føler seg veldig annerledes enn ”vanlige folk”, og vegrer seg for å oppsøke miljøer og situasjoner hvor de føler seg utenfor og dumme. Samtidig ønsker de å bli kjent med vanlige folk, ettersom de oppfatter dette som avgjørende for å holde seg rusfri og etablere et normalt liv (ibid).

4.6. Har medlemmene fått styrket nettverk ved deltakelse i WayBack?

4.6.1. Nytt sosialt nettverk i WayBack

WayBack kan ses som et partielt nettverk der deltakerne har avgrensede relasjoner til hverandre. Derimot utgjør ikke organisasjonen uten videre et personlig sosialt nettverk for medlemmene da relasjonene gjerne er tidsavgrensede og heller ikke et resultat av spontane prosesser. For å se nærmere på hvilken type sosialt nettverk stiftelsen er for brukerne, har forsker tatt utgangspunkt i rapporten² *Kunsten å løfte seg etter håret – om selvhjelp i Norge* (1996) der forfatterne blant annet undersøker forholdet mellom selvhjelp og sosialt nettverk. Her vektlegges tre elementer som sentrale dersom man skal definere selvhjelpsgruppa som et personlig sosialt nettverk. De samme kriteriene er lagt til grunn i denne undersøkelsen, men samtidig er det viktig å belyse informantenes subjektive opplevelser av nye

² Heretter kalt Selvhjelpsrapporten.

nettverksrelasjoner. Av de elleve personene som ble intervjuet, er det åtte som selv sier de har fått venner i WayBack. Det er ikke snakk om mange nye venner, men et par. Tatt i betraktning at de fleste setter likhetstegn mellom venner og sosialt nettverk, betyr det at de aller fleste mener å ha fått et sosialt nettverk i organisasjonen. Imidlertid sier ikke denne informasjonen noe om nettverkets innhold eller relasjonenes styrke, dette ønskes å belyses videre. Forsker har valgt å bare undersøke brukernes sosiale nettverk i WayBack, ettersom det er disse som er målgruppen for nettverksarbeidet. Fadderne var godt etablerte i samfunnet, og de hadde et velfungerende sosialt nettverk.

For å kartlegge om brukernes sosiale nettverk i WayBack kan karakteriseres som et *personlig* nettverk, legges tre kriterier til grunn:

- Om deltakerne møtes utenfor det organiserte rom
- Om det er en fortrolig kontakt
- Om relasjonen gir muligheter for støtte/hjelp utenfor samværet i WayBack

Alle punktene må være oppfylt for at man skal kunne si at deltakerne har utviklet et personlig nettverk i organisasjonen (Kunsten å løfte seg etter håret – om selvhjelp i Norge, 1996: 195). Det første kravet innebærer at medlemmene møtes på fritiden utenom aktiviteter som er arrangert av WayBack. *Det organiserte rom* er et produkt av en nøye planlagt tilrettelegging innen en romlig kontekst (Abrahamsen, 1995: 186). Dette betyr at medlemmene selv må ta initiativ til sosialt samvær. Selvhjelpsrapporten vektlegger at fortrolighet til andre deltakere er en forutsetning for å gi og motta støtte, og inkluderer derfor det som ett av kriteriene. Det siste kravet er at medlemmene må kunne få hjelp/støtte når de trenger det, selv om de ikke befinner seg i WayBackfellesskapet akkurat der og da.

Halvparten av brukerne sier de møter andre medlemmer i WayBack på fritiden. Hva de gjør kan være alt fra kino og bowling til fisketur og bytur. I motsetning til informantene i Selvhjelpsrapporten, *gjorde* altså mine informanter noe sammen, det var ikke bare dialogen som sto i fokus. Derimot virket det ikke som om det var mye tid de tilbrakte sammen med andre deltakere. Et par av informantene hadde vanskelig for å komme på aktiviteter de hadde gjort sammen, og de tok også med fellesaktiviteter arrangert av WayBack. Man kan hevde det er unødvendig å skille mellom hvilket initiativ samværet er basert på og at dersom brukerne

opplever frihet og trygghet til menneskelig vekst- og modningsprosesser, er dette det viktigste. Skjer det utvikles et *sosialt rom* der aktørene kan prøve ut nye mestrings- og livsstrategier (ibid). Imidlertid vil det å møtes utenfor det organiserte rom være et steg på veien til en inkludert samfunnsposisjon. Tryggheten ved å være sammen med en likesinnet kan være en fruktbar måte å møte samfunnet på.

Camilla: Du liker å finne på ting?

”Anders”: Ja, jeg gjør jo det. Eh, jeg er med på det som går an å være med på, jeg. Men sånn, eh, sånn som, jeg er ute med... alle disse tinga gjør jeg mest med X [en fadder] da selvfølgelig. Og det er litt sånn vi tar mellom oss to, jeg og X liksom, faen skal vi dra neste helg og fiske liksom. Det er ikke sånn vi skriver på en liste oppe på tavla, fisketur til et eller annet sted, ikke sant.

Camilla: Nei, det er bare mellom dere?

”Anders”: Ja. (...) det er liksom sånn, bare meg og han liksom.

Camilla: Ja, men det var et par andre og her du var med? Var det ikke det du sa, utenom X?

”Anders”: Ja, det er jo, jeg har jo vært en del med en annen her også, men han jobber ikke her lenger. Han måtte dessverre gå...

”Anders” forteller at han har god kontakt med de som jobber og er fadderkontakt i WayBack. Derimot gir han ikke noen eksempler på aktiviteter han har gjort sammen med andre brukere i organisasjonen. Én annen bruker blir nevnt, men denne kontakten er nokså sporadisk da den andre fortsatt sitter på åpen soning. Dette støtter opp om et generelt inntrykk forsker fikk i løpet av intervjusamtalene; brukerne har best forhold til og stoler mer på de ansatte i organisasjonen enn andre brukere.

I forhold til dem som ikke møtes utenfor det organiserte rom, ønsker forfatter å gi et par bemerkninger. For det første kan WayBackhuset defineres som et fysisk-materielt rom der det ikke nødvendigvis trenger å skje noe hele tiden. Medlemmene kan oppholde seg i huset utenom de planlagte aktivitetene, og utviklingen av et sosialt rom kan også skje her. Samtidig innebærer et vennskapsforhold som oftest at man møtes på ulike sosiale arenaer, uten at man er begrenset av bestemte åpningstider. På bakgrunn av dette har de som oppholder seg på huset utenfor det organiserte rom, men som ikke møter andre medlemmer på eget initiativ utenfor WayBack, falt i gruppa ”ikke-møtes-utenfor-det-organiserte-rom”. Det betyr ikke nødvendigvis at disse brukerne ikke har venner. De kan like gjerne ha venner utenfor stiftelsen.

Da brukerne ble spurt om de opplevde fortrolighet med andre deltakere, samsvarte ofte svarene med om de møtes utenfor det organiserte rom eller ikke. De som møtes på ulike sosiale arenaer har større tilbøyelighet til å si at de kan stole på andre. Dette kan henge

sammen med at de er blitt bedre kjent og at andre rom enn WayBackhuset er mer innbydende til å ta opp følsomme temaer i. Samtidig kom det fram at relasjoner preget av fortrolighet, er forbeholdt noen få og ikke de fleste i stiftelsen.

”Henrik”: Eeeeem [nøler] jeg har... stoler på de som er ansatt eller de som...

Camilla: Begge deler. De som du har blitt kjent med her hvis du har blitt kjent med andre.

”Henrik”: Nei, jeg kan... jeg har stolt hundre prosent på de [ansatte]. Jeg har ikke vært helt ærlig overfor dem i og med at jeg har vært rusa en gang, som jeg sa til deg. Det var jeg veldig lei meg for, det er jeg fortsatt, men ut over det så har jeg ikke noe å si på det.

Utsagnet illustrer hvor viktig det er for brukeren å skille mellom brukere og de som jobber i stiftelsen fast.

En av dem som ikke opplever fortrolighet sier det slik:

Jeg har aldri, jeg har alltid vært sånn inne i meg at jeg aldri kan stole på noen. Men, jeg er veldig forsiktig med å åpne meg å fortelle om dype ting både for fadderens min og med alle andre, for at jeg er redd for at det skal komme ut og redd for at det liksom skal... redd for at det skal komme ut da. (”Erlend”).

Løslatte kan ha vanskelig for å stole på folk da de har opplevd gjentatte løftebrudd tidligere i livet. Det tar tid å bygge opp relasjoner til andre, og informantens opplevelse av fortrolighet vil trolig også være avhengig av hvor lenge de har vært medlemmer i organisasjonen. På den ene siden vil det være naturlig at de som har vært medlemmer over lengre tid er mer villige til å åpne seg fordi de har blitt bedre kjent med de andre. På den andre siden kan dette også slå negativt ut siden de kjenner folk godt og har lært at de kanskje ikke kan stole på alle. Det ble spurt hva som er samtaleemne når de er sammen. ”Ja, prater om alt. Absolutt alt som du vil prate med en hver annen”. På spørsmål om de tar opp temaer som tidligere fengselsopphold eller rus svarer de: ”ja, men det er ikke noen temaer vi snakker mye om, det er ikke det. Vi snakker om sånne ting som interesserer oss liksom, som alle... gutter, damer, sykler, ja...,” ”nei, ikke så mye. Kan hende en gang inne i mellom det dukker opp, minne om en eller annen ting som du ser, men vanligvis snakker vi ikke om noe... snakker om mat og film og sånn”. De fleste brukerne er enige i at samtalene sjelden dreier seg om tidligere livserfaringer, men dagligdagse temaer og felles interesser. Allikevel er det én som har et litt delt syn på dette:

”Erlend”: Ja, det blir kanskje litt veldig mye av liksom, kanskje noen ganger, ikke alltid, men noen ganger blir det veldig mye tilbakesatt på fengselsliv og stoff og ut og inn liksom. Jeg kunne godt tenke meg å komme litt vekk fra alt det.

Camilla: Er dette et samtaleemne som dominerer veldig, er det rus og fengselssnak...

”Erlend”: Nei, det vil jeg ikke si. Det har kanskje vært noe, men det har vært så lite så det er ikke no mer enn... for det er et sånt sted... naturlig at man prater om det da. Det er klart og det er både positivt og negativt.

Som vi ser kan ”Erlends” utsagn virke motsigende da han i det ene øyeblikket hevder at det blir for mye fokus på rus og fengsel, for så å si at det ikke er det. Samtidig kan det tenkes at det første utsagnet ikke henviser til samtaleemne, men til WayBack sin virksomhet generelt. Det er ikke enkeltelt å vite hva informanten har ment her, og intervjuer har heller ikke har bedt om en utdypning. I ettertid er det enkelt å se at dette hadde vært lurt, noe man ikke alltid ser i selve intervjusituasjonen.

Som vi har sett er det ikke er den fortrolige støttende samtalen som preger relasjonene. Av de som oppgir at de opplever fortrolighet med dem de møter, er denne tillitten først og fremst forbeholdt ansatte og faddere.

Så å si alle brukerne regner med at de vil få hjelp av andre i WayBack dersom de skulle bli akutt syke eller en hendelse skulle oppstå. Forventet tilgjengelig hjelp fra viktige andre betyr at stress virker mindre truende, mens negative forventninger kan føre til pessimisme, maktesløshet og/eller fremmedgjøring (Bø og Schiefloe, 2007: 214). ”Anders” er helt sikker på å oppnå hjelp dersom det skulle trenge: *”Jajaja, både WayBack og de, jeg vet godt at han X, han fadderen min og X [en annen fadder], ringer jeg og dem, stiller opp med en gang dem, (...)jeg vet at ringer jeg dem så kommer de med en gang de, det gjør de altså”*. ”Anders” har vært syk og fortsetter videre:

”Anders”: (...) og da har jeg av og til ligget på morgenen og hatt skikkelig smerter, for da må jeg ligge helt stille i to timer til det går over. Og da har X [en fadder] og alle kommet; ”åååå ringe sykebil og...”[ler].

Camilla: Ja det er jo bra det, at de bryr seg.

”Anders”: Jaja, og de har sagt det og at er det et eller annet på kvelden eller natta så bare ring liksom.

Informanten har fått bekreftet at han får hjelp fra de andre i WayBack, men det er usikkert om forventningene kom før eller etter denne støtten. Uansett gir dette høye forventninger til organisasjonen samtidig som det gir andre medlemmer en pekepinn på hva de kan forvente.

Et par av brukerne er imidlertid mer usikre, men tror de ville fått hjelp om de trengte det.

”Erlend”: Oppstå en situasjon? Jeg har ikke snakka med noen om det før, har ikke det.

Camilla: Tror du at hvis du hadde blitt syk eller noe...

”Erlend”: Ja det er klart at da har i hvert fall jeg sett og hørt nå i det siste da at de er veldig hjelpeløse der, absolutt. Tror ikke det blir sagt nei for å si det sann hvis jeg har problemer. Absolutt ikke.

I motsetning til ”Anders” har ikke ”Erlend” fått testet hjelpsomheten til de andre medlemmene, men på grunnlag av hva som er observert, hevder han det er stor sannsynlighet for å få hjelp dersom en skulle bli akutt syk. Dette er interessant, for også de som ikke hadde et fortrolig forhold til noen mener de ville fått støtte/hjelp om noe skulle skje. En forklaring kan være at informantene først og fremst tenker på praktisk heller enn mer emosjonell støtte. I Selvhjelpsrapporten var det 84 prosent av utvalget som oppga at de hadde fortrolig kontakt med andre gruppemedlemmer. Derimot er det færre som oppgir at relasjonen er av en slik art at de kan få personlig sosial hjelp dersom de skulle bli akutt syke (Kunsten å løfte seg etter håret – om selvhjelp i Norge, 1996: 196). Relasjonene i selvhjelpsgruppene og WayBack kan derfor ses som kvalitativt ulike. Grunnen til at folk begynner i en selvhjelpsgruppe er gjerne for å kunne åpne seg i fortrolighet med likesinnede, og gjennom dette oppnå emosjonell støtte til et bedre liv. Det ser ikke ut til at det er en slik type støtte brukerne i WayBack opplever.

Kort oppsummert kan man si at de fleste av brukerne opplever å ha fått ett fåtalls nye venner i WayBack. Et par betegner personene de har blitt kjent med som bekjente, vennskapsbetegnelsen er forbeholdt mennesker de har en enda sterkere relasjoner til. Halvparten av brukerne møtte andre medlemmer utenfor det organiserte rom, noe som samsvarte med om de opplevde fortrolighet. Hovedsakelig var det de faste ansatte og fadderne brukerne hadde tillit til. På spørsmålet om brukerne trodde de kunne få hjelp når de trengte det, var de fleste enige i at det kunne de. To av brukerne kan sies å ha fått et personlig nettverk gjennom WayBack. Relasjonene de har til andre medlemmer er sterkere enn for de øvrige informantene som har et partielt nettverk i organisasjonen. Imidlertid betyr ikke det at brukerne som ikke har et personlig nettverk nødvendigvis har et lite eller svakt nettverk. Kanskje er ønsket nettopp et slikt partielt nettverk som er begrenset til aktivitetene i WayBack. Medlemmene innehar til sammen en stor kompetanse innen feltet ”livet etter soning”, og det å få kunne nyttiggjøre seg av denne kunnskapen kan være en svært god grunn til å delta i et slikt fellesskap. Det personlige sosiale nettverket kan de ha utenfor organisasjonen, mens det partielle nettverket i WayBack kan være et supplement til dette. Mengde relasjoner og styrken på disse er heller ikke statisk gitt, men en dynamisk prosess som endrer seg livet igjennom. Dersom noen av brukerne ønsket et mer personlig nettverk i stiftelsen, kan dette utvikle seg over tid.

4.6.2. Nytt sosialt nettverk utenfor WayBack

4.6.2.1 Tidligere venner og bekjente

Selv om brukerne hadde et miljø de ikke kunne gå tilbake til, sto likevel ikke alle helt uten nettverk da de kontaktet WayBack. Flere av informantene tok kontakt med stiftelsen fordi de var i bolignød, og nesten alle disse hadde et lovlydig sosialt nettverk fra før. Samtidig fremstår det sosiale fellesskapet i WayBack som viktig for dem, noe som henger sammen med den felles erfaringsbakgrunn medlemmene har. Av brukerne som tok kontakt med WayBack blant annet fordi de var ensomme, var det et par som hadde tatt opp kontakten med gamle venner som alltid hadde vært rusfrie.

Camilla: Du nevnte du hadde noen venner utenfor WayBack, gamle venner, er du mye sammen med disse?

”Anders”: Det blir, jeg snakker med dem noen ganger i uka. Og, altså dem er jo ikke i situasjonen min liksom, har jo kommet seg videre i livet, jobber jo hver dag, og mange har jo masse familie og... men altså... så nå har det blitt sånn en gang anna hver uke liksom så treffer jeg han ene liksom, og så drar vi og besøker alle de andre liksom, og ser på fotballkamp eller... Men dem er kanskje mer sammen, oftere sammen dem når jeg ikke er der og. Liksom, for dem veit at jeg også har mine problemer, liksom at jeg orker ikke gå på dem hele tida liksom. Jeg må få litt space jeg og liksom med å komme meg tilbake.

Camilla: Hvis du tar kontakt, da er du velkommen til å være med?

”Anders”: Jajaja! Så hvis de ikke har hørt fra meg på en stund så ringer dem liksom og om jeg skal være med på det og det og det. Og da blir jeg med liksom. Jeg har sagt til dem og liksom at jeg trives veldig godt med alt det her liksom, men det er ikke noe jeg kan gjøre hver dag liksom. Så kanskje dem møtes hver anna hver dag da ikke sant, så sier jeg liksom at en gang i uka anna hver uke det holder liksom. (...) Så er det noen av dem som ikke har no damer eller unger som bare er ute og flyr hele tida liksom. Det er ikke helt for meg det heller liksom. Jeg er heller med når, de gangene det er et eller annet på TV, alle samles liksom, og det er jo flere av dem også som bare kommer når det er store samlinger liksom. For dem har jo familie og barn og...

Camilla: Kommer de av og til her eller?

”Anders”: Jaja, jeg har hatt flere på besøk her. Jaja, de har kommet og sett og. Så de som er nærmest meg, de som jeg har vært veldig gode venner med da jeg var yngre, dem har vært her.

”Anders” forteller om hvordan det er å ha kontakt med tidligere venner fra oppveksten som alltid har vært ”streite”. Dette er venner i det personlige nettverket som brukeren har hatt så sterke bånd til at selv om de har hatt mindre kontakt i visse perioder, har relasjonene overlevd. Selv om ikke båndene er like sterke i dag, kan de være nyttige når man ønsker å utvide nettverket sitt. I følge Granovetter fungerer svake bånd som ”bro” mellom ulike nettverk, fordi mennesker en har svakere relasjoner til har forankring i andre sosiale sirkler enn en selv tilhører (Schiefloe, 1992: 37). Gamle venner kan slik gi tilgang til nye kontakter som kan forbedre brukernes situasjon. Men ikke alle brukerne har et tidligere rusfritt nettverk de kan kontakte. ”Erlend” hadde et svært begrenset nettverk, om noe i det hele tatt. Han var ferdigsonet en god stund før han tok kontakt med WayBack, og i løpet av denne tiden hadde han funnet ut at han ikke kunne ha kontakt med sin tidligere omgangskrets. Livet til ”Erlend”

hadde derfor vært preget av ensomhet og sosial isolasjon, mens medlemskapet i WayBack hadde gitt han et nytt sosialt liv. *"(...) jeg har ikke vært her så veldig lenge da, men jeg merker at jeg friskner til og jeg blir bedre for hver dag"*. Å oppholde seg på WayBackhuset har blitt en daglig beskjeftigelse for informanten.

"Erlend": Jeg er her fra sånn halv... nå går jeg bort og henter medisiner da sånn litt tidlig, sånn i ni tiden så jeg er her sånn kvart på ti – ti hver dag da. Til sånn halv firetiden eller noe sånt. Halv fire – fire.

Camilla: Og da snakker du med folk her og...

"Erlend": Ja. Og rydder litt og vasker litt og sånn småarbeid og sånn. Det er veldig ålreit.

Camilla: Er det andre medlemmer som gjør det? Som er her og...

"Erlend": Ja, det er noen som kommer innom og noen er bare her et par dager i uka. Men jeg føler at jeg trenger mer, mer den kontakten da. Jeg blir... hvis jeg bare skulle vært her et par ganger i uka så tror jeg ikke jeg hadde fått den oppfølgingen for meg sjøl kan du si, så det er viktig for meg.

Data dokumenterer at enslige og ensomme har dårligere helseutvikling enn andre, og at depresjoner og selvmord forekommer hyppigere enn i den øvrige befolkningen (Bø og Schiefloe, 2007: 102). Også "Erlend" fortalte om svært vanskelige tider, men at situasjonen nå var blitt bedre. Utsagnene forteller hvor viktig menneskelig kontakt er for livskvaliteten og hvordan sosiabiliteten kan trenes opp i samvær med andre. Med sosiabilitet menes behovet menneskene har for å høre til, samt potensialet det har for å inngå i forpliktende relasjoner (ibid: 13). Samtidig som brukeren får trening i å omgås mennesker i "normale" omgivelser, er følelsen av det å kunne være til nytte også et viktig menneskelig behov. Livskvalitet er et uttrykk for den enkeltes subjektive opplevelse av hvor godt livet er (Abrahamsen, 1995: 277). Når "Erlend" sier han friskner til for hver dag, er det et tegn på at også livskvaliteten øker.

4.6.2.2. Venner utenfor organisasjonen som WayBack har bidratt til å skaffe

Fellesskapet med andre medlemmer i WayBack kan for brukerne være en trygg begynnelse og gi et godt grunnlag for videre inkludering i storsamfunnet. Imidlertid ønsket alle å bli kjent med flere utenfor stiftelsen, noe som ikke uten videre er så enkelt:

(...) jo, eller jeg vil jo etter hvert ha venner da som ikke har... eller få venner som ikke har hatt den bakgrunnen som meg liksom. At jeg blir kjent med nye folk, men det er jo ikke så lett når jeg er her da. Men jeg skal jo begynne i ny jobb da og da er jo, da vil jeg jo automatisk...(...). Og etter hvert vil jeg kanskje bli kjent med venner av dem [kollegaer] igjen etter hvert når jeg er på firmafester, det kommer etter hvert det vet du. ("Anders").

"Anders" påpeker en utfordring for brukerne og WayBack, nemlig å få kontakt med mennesker utenfor stiftelsen. Bare én av informantene hadde fått bekjente utenfor WayBack som organisasjonen hadde hjulpet til med å få. Denne personen var blitt introdusert for Oslo

Røde Kors Nettverksarbeid (ORKN) sitt fotballag og deltok på treninger der. Imidlertid er målgruppen her den samme som i WayBack, og den sosiale erfaringen blir derfor ikke den samme som om deltakeren hadde blitt medlem av et ordinært fotballag.

Fafo-notatet, *Møte med en likemann*, påpeker at WayBack i liten grad greier å etablere et nytt sosialt nettverk for medlemmene. Unntaket er de som får spesifikke oppgaver og roller i virksomheten (Skog Hansen, 2007: 29). Imidlertid er det å etablere nye nettverk svært vanskelig, og ofte umulig å planlegge og å organisere. Det at brukerne faktisk har positive erfaringer av stiftelsens nettverksarbeid, bør ikke overskygges av ideelle fordringer. Kanskje har tidligere medlemmer, som ikke fanges opp av denne undersøkelsen, klart å etablere et nytt nettverk? Dersom dette er tilfelle har de kanskje heller ikke et behov for å ha kontakt med WayBack. De fleste informantene opplever å ha fått nye venner i WayBack, og en vurdering bør skje ut fra flere mål og ”funksjoner”.

Imidlertid var det flere som nevnte utfordringen med å få nye bekjenskaper utenfor WayBack, og forsker var interessert i å høre hva fadderne mente burde gjøres. *”Ja, det starter vel i WayBack og så blir man kjent med folk etter hvert da som man... utafor også vil jeg tro”*. Denne fadderen ser stiftelsen som et utgangspunkt for å bli kjent med andre, derimot sier han ikke noe om hvordan relasjonsdanning med utenforstående skal skje. En tolkning kan være at brukerne først må bli trygge på seg selv og utvikle sin sosiale kompetanse før de kan ta skrittet videre ut. I samsvar med brukernes egne vurderinger, er nok dette en riktig strategi, og det virket som om flere var klare for å bli kjent med folk utenfor organisasjonen. Fadderen ”Jacob” svarer slik på spørsmålet om hvordan man kan bli kjent med folk utenfor WayBack:

Vi prøver å si til dem at prøv og hold kontakt med familie og venner som ikke bruker rus og som ikke driver med kriminalitet da. Men vanligvis er det lite av det da. Dem kjenner jo ikke... dem er jo... det største problemet er jo at du ikke har noen som helst venner som har et normalt liv. Derfor må en begynne helt på nytt. Et par ting du helst bør gjøre er å flytte vekk fra der du bor og knekke pin-kortet ditt i mobiltelefonen din. Har du gjort de to tinga, har du kommet veldig langt. Særlig det med pin-kortet i telefonen, der har narkomane flere titalls med numre som dem kan ringe å få tak i dop på sekundet liksom. Og da er det ikke lett å slutte, og vi har alle dårlige øyeblikk. Nesten daglig. Og narkomane er superflinke til å unnskyld seg med ting da, at nå fortjener jeg en... narkotika eller nå er jeg så dårlig så nå må jeg ha narkotika liksom. Dem finner unnskyldninger på alt mulig samme om du har det bra, dårlig eller middels så er det liksom en grunn til å ta narkotika.

Et par av informantene hadde kontakt med familien sin, andre hadde mistet denne helt. Å flytte bort fra sitt tidligere miljø løser derimot ikke utfordringen med å etablere nye bekjenskaper. To konkrete forslag fra fadderne kom imidlertid fram: 1) Invitere

utenforstående inn i WayBackhuset, 2) brukerne må presse seg ut på ulike sosiale arenaer. Dette vil vi se nærmere på i forestående kapittel.

4.7. Mulige løsninger for nettverksdanning utenfor WayBack

4.7.1. Invitere mennesker inn i WayBackfellesskapet

Frivillige som hjelper til på WayBackhuset, er eksempel på at andre grupper enn straffedømte og rusavhengige trekkes inn i stiftelsens arbeid. Disse har oppgaver som å holde kveldsåpent og betjene resepsjonen, men de kan også delta i aktivitetene som arrangeres på huset. Fadder ”Trine” forteller:

(...) det er satt opp en sånn teatergruppe her nå, det skal visst være til høsten eller et eller annet da. Der er det jo andre enn bare folk fra WayBack som kommer og, altså frivillige folk fra sånn som, sånn som er, som egentlig ikke har noen bakgrunn med rus eller kriminalitet og da. (...). Det er flere som jobber her som frivillig og som ikke har sånn, sånn krimbakgrunn og rusbakgrunn og sånn faktisk da. Ja så man kan bli kjent sånn da som kan ikke sant videreformidle eller ja, altså...

Aktiviteter for både medlemmer og utenforstående, er et bra utgangspunkt for nettverksetablering. Deltakerne møtes da på en felles sosial arena der de har felles oppgaver og utfordringer som gjør at de må samhandle, og slik kan bli kjent. Samhandling med andre på et sted over en viss periode, er en betingelse for nettverksetablering (Bø og Schiefloe, 2007: 90). Imidlertid er ikke dette nok. Personlige egenskaper som motivasjon og kompetanse og tilskrevne egenskaper som sosioøkonomisk status, etnisitet og kulturell kapital, spiller også inn når vi skal danne relasjoner til andre (ibid: 88). At brukerne er motiverte for å bli kjent med nye mennesker, er det liten tvil om. Det er heller mangel på sosial kompetanse som kan være et hinder. Å kunne tolke sosiale situasjoner og opprettholde en konversasjon med andre, er ferdigheter kan trenes opp i WayBack, og flere av brukerne har gjennom deltakelse i organisasjonen opplevd en styrking av egen sosial kompetanse. Derimot kan man ikke uten videre trene opp sine tilskrevne egenskaper. Mennesker som har likhet i status i utgangspunktet, har lettest for å inngå relasjoner med hverandre (Schiefloe, 1992: 42). ”Like barn leker best” (Allan, 1979) heter det, og det er naturlig at brukerne ønsker et nettverk som ikke er altfor ulikt dem selv med tanke på status, verdier og livsstil.

Teatergruppa var en aktivitet som samlet flere typer mennesker. Imidlertid er det ikke flust av slike aktiviteter. I intervjuene kom det fram at de fleste ønsker et større mangfold av mennesker som oppholder seg på huset.

Ja altså nå har vi jo, vi har sagt ja til, vi leier ut lokaler til NA, og det er ikke noe fasitsvar at alle som går i NA, alle som har rusproblemer der har sittet inne. Så det ser man det gjør vi jo faktisk i dag. Vi tenker vel kanskje at det bør være litt innafor gata. Jeg ser ikke tante Pose og venninnen skal sitte sy eller blomsterdekorasjon her med mindre vi blir invitert inn i det da. Da ser jeg en helt anna greie på det. Jeg sier ikke at... det kan godt komme folk her og vi kan lage en type temakveld eller et eller annet hvor det er andre folk med. Jeg tror ikke man skal være sånn der, for å si besteborger da, det kan jeg godt si, og si at okei, vi har soningsbakgrunn og det er bare vi. Jeg tror på mangfoldet. Jeg tror blindt på mangfold når det gjelder å komme seg videre. (...) Og jeg tror det er sunt å møte andre folk. Man kan liksom ikke bare møte den gruppa som er her. Som sagt tror jeg blindt på mangfold. ("Gaute").

De fleste medlemmene støtter dette synet: *"Absolutt ja, det trengs. Man må ikke bare være gangster, det er jo heller ikke bare det her (...)", "Jajaja, jeg synes det er helt suverent jeg"*. "Trine" mener huset allerede er et møtested for flere enn de løslatte:

Ja det har det jo blitt på en måte, jeg føler at det er i ferd med å skje på en måte, for at med det teatergreiene vet du, der er det også andre som ikke-rusavhengige og ikke-løslatte som kommer på en måte. Og holdt på å si, NA bruker jo huset her sånn. De er jo rusavhengige, men da altså, de er jo ikke den, de bruker jo ikke, de har jo slutta med kriminalitet og sånt da.

De fleste var altså svært positive til å gjøre huset mer tilgjengelige for andre enn hovedmålgruppen. Å møte nye mennesker i et miljø der man er kjent kan være en god måte å etablere nye kontakter på. Ved å invitere mennesker med ulike hobbyer/interesser, kan medlemmene få innblikk i forskjellige aktiviteter som kan føre til videre interesse og kontakt med mennesker utenfor stiftelsen. Disse vil i første omgang bli en del av brukernes partielle nettverk, og kanskje etter hvert også en del av deres personlige nettverk. Imidlertid er det ikke hvem som helst andre som passer inn i fellesskapet.

"Anders": Ja selvfølgelig, altså sånn, for da har du mulighet for... folk som bor her eller hva som helst å bli kjent med andre da. Å bli kjent med folk som ikke har den bakgrunnen som du har da. Og eventuelt dele din bakgrunn med dem og dem med deg. Men liksom sånn, selvfølgelig innvandrere selvfølgelig og da, men sånn, folk med psykiske problemer det... (...) ja det er litt sånn... de har sine problemer og det er liksom ikke, jeg føler kanskje ikke WayBack kan hjelpe dem med det liksom fordi her er det folk som har sittet inne og som har hatt rusproblemer, og det er ikke folk som har psykiske problemer.

Camilla: Men folk som har rusproblemer da, men som ikke har begått lovbrudd?

"Anders": Det hadde gått ja, så lenge du er rusfri da. Ikke hvis dem enda ruser seg så... da kan vi ikke hjelpe dem liksom, da tror jeg ikke det er fint for dem, omgivelsene å ha dem rundt her.

I likehet med "Anders" mener alle, også de som var åpne for "vanlige" mennesker, at det er viktig å skille litt. Mangfold oppleves som positivt, men dette gjelder først og fremst for "normale" mennesker. Å invitere andre marginaliserte grupper som også søker inkludering, for eksempel innvandrere eller psykisk syke, vil i følge informantene være feil. Det var ulike begrunnelser for dette. Noen mente disse menneskene ikke ville ha følt seg hjemme i

WayBackfellesskapet, andre vektla mer den spesielle egenskapen av å være en fangeorganisasjon og viktigheten av å opprettholde dette.

Selv om de fleste var positive til å invitere ”normale” mennesker inn i WayBackfellesskapet, var det også noen som var skeptiske: *”Familie er alltid velkommen, venner er alltid velkomne. Vi sier ikke nei til noen vi samme hvem det er, det er ikke det. Men det hadde jo blitt litt feil hvis det skulle være fullt av folk som ikke hadde noe her å gjøre. Det hadde blitt totalt feil, for det er ikke så stort”*. En annen sier: *” Nei det må nesten være for de som har vært innsatt, ja det synes jeg det skal være. Må ha et skille”*. Skepsisen et par av medlemmene deler kan komme av at de er redd WayBack sin egenskap i form av å være en likemannsorganisasjon forsvinner. At likemannsaspektet forvinner, tror jeg imidlertid ingen av medlemmene ønsker. Det er forskjell på å invitere utenforstående til bestemte temakvelder, enn å inkludere dem i fellesskapet. Og selv om de skulle bli inkludert i organisasjonen, er det lite sannsynlig at vil ”ta over” stiftelsen. WayBack sin målgruppe vil fortsatt være løslatte, og stiftelsen vil i hovedsak jobbe for å ivareta deres interesser.

I tillegg til at de frivillige gir medlemmene muligheter for å etablere kontakt med mennesker som har ulik bakgrunn enn dem selv, og som kan være døråpner videre ut i samfunnet, er det flere fordeler ved å inkludere dem i fellesskapet.

(...) jeg har jo sett andre frivillige som jobber her og som ikke har drevet med rus og det, dem er veldig nysgjerrige eller hu ene i hvert fall som jeg vet om. Jeg sa til henne i går at du er jo en av jentene og det synes jeg er helt suverent, at du er med på dette her liksom. (...) Og hu var med på denne sykkelturen og. Hu er jo veldig åpen og nysgjerrig og uten fordommer og... veldig ålreit. (”Siri”).

Som brukeren ”Siri” påpeker, er den frivillige kvinnen interessert i stiftelsens virksomhet og uten fordommer. Det er naturlig å anta at folk som kontakter WayBack har et åpent sinn og ikke stempler mennesker som mindreverdige på grunn av deres fortid. Dersom selvhjelpsgrupper bare retter oppmerksomheten innad mot deltakerne selv, er det slett ikke sikkert det er tilstrekkelig for å bedre marginaliserte gruppers posisjon (Seim, Hjemdal og Nilsen, 1997: 32). At tidligere fanger tilegner seg normalsamfunnets normer og et ønske om en lovlydig tilværelse, betyr ikke nødvendigvis at de oppnår større grad av samfunnsmessig integrasjon. Hvis det øvrige samfunnet nekter å godta at tidligere fanger er rehabilitert, er det lite sannsynlig at situasjonen for den marginaliserte gruppen vil endre seg vesentlig. For å lykkes i denne prosessen kan de løslatte utvikle strategier som henvender seg mot individer,

grupper og institusjoner i storsamfunnet (ibid). Frivillige vil, i et slikt perspektiv, kunne være med på å endre folks syn på straffedømte da de kan videreformidle sine holdninger og erfaringer til venner og bekjente. Inklusjon av marginaliserte grupper innebærer at storsamfunnet er villige til å godta dem, og fokuset til WayBack bør derfor også være utad.

4.7.2. Deltakelse på sosiale arenaer utenfor WayBack

Det andre konkrete forslaget var at brukerne måtte ”*presse seg inn i type rom hvor det oppholder seg folk. Altså, begynne å spille sjakk så treffer du folk der. Du har vært fem ganger på sjakkturnering eller hva det måtte være så kjenner man hverandre igjen*”. I samsvar med dette hevder Bø og Schiefloe at jo større mangfold når det gjelder steder og folk, desto rikere muligheter for varierte nettverksnominasjoner (2007: 95).

Å få brukerne til å engasjere seg i aktiviteter utenfor stiftelsen, er en av faddernes viktigste oppgaver. Motivasjon er et stikkord her, for det er ikke alle brukerne som tør eller er like interessert i å aktivisere seg.

(...) den første tida jeg var her, hvor giddalaus jeg var, jeg orka ikke så mye, jeg ville ikke snakke så mye med folk, jeg ville nesten ikke bli kjent noen andre enn WayBack liksom. Men nå veit jeg at jeg er mye mer åpen for å komme meg ut fra WayBack og bli kjent med nye mennesker da. (”Anders”).

Brukernes mangel på vilje gjelder som regel den første tida. Etter hvert når selvtilliten stiger og de blir tryggere på omgivelsene, kommer også ønsket om å bli kjent med flere utenfor stiftelsen. Imidlertid er det ikke sikkert brukeren selv tør å knytte seg til et fokus i samfunnet. Da er støtten og motivasjonen fra fadderen helt avgjørende, i forhold til hvordan denne prosessen arter seg. Dersom brukeren ønsker det, kan fadderen bli med på aktiviteter utenfor, men som ”Gaute” sier: ”*det er ikke sånn at man skal gå og holde i hånda, men selvfølgelig så er det, ja bare nå i helga sist så var jeg ute på Gardermoen og hadde med meg et medlem herfra og vi var på dragracing*”. Slik forfatter forstår informanten, er målet at brukerne på egen hånd skal kunne delta på ulike sosiale arenaer. På den andre siden er det ikke noe i veien for at fadder og bruker kan finne på noe sammen av og til, dette er jo en naturlig følge av den relasjonen som dannes. Motivasjon og støtte blir dermed to viktige faktorer når brukerne skal inkluderes på ”vanlige” fritidsarenaer.

4.8. Nye venner på egenhånd?

Det var ingen av de som hadde mål om å få utvidet/nytt nettverk som hadde fått nye venner selv, uavhengig av WayBack i den tida de hadde vært medlem. Disse brukernes sosiale nettverk består hovedsakelig av folk de kjente fra før, og av andre medlemmer i WayBack. Ettersom deres tidligere sosiale nettverk, var svært begrenset, vil trolig det å få et par venner til, ha stor betydning for disse menneskene. For alle mennesker kan det være vanskelig å etablere et nytt, sosialt nettverk i voksen alder, da de fleste har bygd opp dette gjennom hele sitt sosiale liv. Imidlertid er det en spesiell situasjon mange befinner seg i når de kommer ut fra fengsel, noe som gjør at denne gruppen trenger en form for oppfølging og støtte som er tilpasset det å være tidligere innsatt. *”(...) når man har vært kriminell og sittet i fengsel de siste ti åra, så har samfunnet gått deg forbi. Bussen har gått, så du har litt å ta igjen mentalt”*. Utsagnet fra ”Gaute” er beskrivende for hvordan fangenes situasjon kan være når de blir løslatt. Selv om det bare er et fåtall som har fått et personlig sosialt nettverk i stiftelsen, kan støtten som finnes i det kontekstuelle nettverket WayBack, ha stor betydning for alle medlemmenes livsvilkår.

4.9. Hvordan fadderne kan bidra til at brukerne blir kjent med nye folk

4.9.1. Ta dem med seg

I dette kapittelet vil vi se på hva fadderne mener de kan bidra med for at brukerne skal få nye bekjente. Flere hevder at et sosialt nettverk bygges opp gjennom tilknytning til ulike fokus.

Ja det har jeg tenkt på. Eeeeem, for eksempel [tenker], jeg kan ta dem med meg på en måte. Jeg driver jo og synger i et sånt jenteband og det er jo åpent for, holdt på å si for både jenter som sitter i Bredtveit og som har kommet ut fra Bredtveit da. Det heter Musikk i fengsel og frihet. Så da pleier jeg å si, ”ja liker du å spille eller å synge eller no sånt?” Det er nesten det første jeg spør om, ikke sant. Og her da, når jeg er på jobb og sånn og ikke sant så er det jo, loser vi dem av gårde på en måte da, foreslår ting og spør ”hva liker du og hva liker du ikke” på en måte. Og jeg, jeg kan bli en slags sånn, hva skal jeg si, venninne på en måte da. (”Trine”).

”Jeg kan ta dem med meg” var et vanlig svar jeg fikk på spørsmålet om hva fadderne kunne gjøre for at brukerne skulle bli kjent med nye folk. Med dette mener fadderne at de sammen med ”fadderbarnet”, kan delta på ulike aktiviteter. Motivasjon er en forutsetning for at brukerne skal klare å delta på sosiale sammenkomster i det hele tatt, og som vi har sett er motivering en viktig del av faddernes oppgave.

Man kan ikke sitte og si at ”nei, fotball er kjedelig” eller ”keramikk er så kjedelig” så har man aldri prøvd det. Ut å prøve så skap deg en mening om hvordan det er etter du har prøvd det. Ikke si at det er sånn og sånn så har man ikke prøvd det. Så parallelt så slår man to fluer i en smekk, man gjør de tingene og man holder på med nettverksbygging. (”Gaute”).

Men dem er, vanligvis så er dem veldig sånn at dem ikke spør på grunn av at dem ikke gidder da. Dem er veldig sånn usikre på hva dem vil og hva dem tror dem kan og hva dem tror dem ikke kan. Så dem trenger å læres opp som et lite barn nesten, eller en ung ungdom. (...). Du stagnerer helt når du driver med stoff, stopper helt opp. Men jeg tror faktisk at når man slutter med stoff igjen så går du videre, og det er helt nydelig vet du. (”Jacob”).

Langvarig fengselsopphold og rusmisbruk fører blant annet til tiltaksløshet, sosial angst og lav selvfølelse. Dette kan virke hemmende når man skal bli kjent med nye folk, og det er derfor viktig at fadderne presser litt, men ikke for mye i forhold til å aktivisere brukerne. En bruker hadde imidlertid opplevd at fadderen gikk for fort fram og presset på han aktiviteter som personen ikke følte han var klar for. Balansegangen mellom motivasjon og press er hårfin, og dermed en utfordring i faddernes arbeid.

Da intervjuer spurte om fadderne var villige til å ta med dem de var fadder for inn i sitt eget personlige nettverk, var alle positive til dette. *”Ja, jeg har ikke noe problem med det. Fordi at de fleste som jeg har rundt meg, og i hvert fall de som er nær meg, de vet hvor jeg jobber hen og hva jeg holder på med, så hvorfor ikke?”* Imidlertid bemerket de fleste, naturlig nok, at det også avhenger av hvem personene er:

Både ja og nei, det kommer litt an på hvem det er. Selvfølgelig. Sånn blir det jo. Så er det veldig opp og ned med, det må jeg bare si, det er veldig mange forskjellige innsatte. Jeg besøker en pedofil og en voldtektsforbryter som sitter for fire voldtekter. Og de ville jeg aldri tatt med meg inn på noe sted i mitt nettverk for å si det sånn. (”Kristian”).

Et par svarer videre at dette er noe de allerede har gjort.

Gjort det allerede. Fungerer veldig bra, fordi jeg har fått så mye telefoner fra det mennesket at jeg blir jo nesten rørt. Han er så takknemmelig for det jeg gjorde for han. Eneste jeg følte ikke at jeg gjorde noe spesielt i det hele tatt, jeg tok han med på de tingene jeg synes er moro, og viste han de tinga jeg lever og ånder for. (”Jacob”).

Dette betyr at dersom relasjonen mellom fadder og bruker kan bli av en slik art at fadder er villig til å ta med seg den andre inn i sitt personlige nettverk, gir også dette en mulighet for utvidelse av sosialt nettverk for brukerne.

4.9.2. Anonyme Narkomane

Flere av fadderne hadde selv blitt kjent med mennesker gjennom NA. Deltakelse i en selvhjelpsgruppe som denne ser de som en mulighet også for brukerne til å få utvidet nettverket sitt.

”Kristian”: For meg så blir det vel enklest for de som kan tenke seg å være med på NA møter og, og i fellesskapet da. For der kjenner jeg veldig mye folk og det er... hvis noen går litt i NA så blir man automatisk kjent med masse folk.

Camilla: Ja, men det er bare for de som har et rusproblem?

”Kristian”: Ja, og de som vil ikke minst. Det er veldig mange av de som kommer som ikke vil dessverre. Vi har vel flere grunner til det. Det er vel ikke alle som rett og slett er klare for å slutte å ruse seg. Det der med å slutte å ruse seg er en form for lang, stor greie da for mange som slipper ut.

Som fadder for at de skal bli kjent med nye folk, jeg kan ta dem med meg. Det jeg kan by mest på tror jeg er å introdusere dem i Anonyme Narkomane. Og da kanskje spesielt de fangene som har et rusproblem ved siden av, kan jeg bidra med en gang. Ellers så kan jeg ha de med ut på motorsykkelkjøring, på turer, ja jeg liker å farte litt rundt. (”Simen”).

Det er naturlig at fadderne ønsker å dele positive egenerfaringer fra tida de selv var i brukernes situasjon. Medlemskapet i NA har betydd veldig mye for flere av dem. Imidlertid ser det ut til at ikke alle brukerne har et ønske om et slikt NA-fellesskap.

Ja, han er jo helt frelst han [fadderen]. Ja, jeg har vært med tre ganger tror jeg på NA-møter, og han maser like mye på meg, og... men det, det er ikke helt meg det altså, jeg er ikke sånn som liker å snakke om problemene mine for den dagen og kos og klapp og klem og. Det er ikke helt meg liksom. (”Anders”).

Selv om ikke alle ønsker å delta i en NA-gruppe betyr ikke det at de ikke har et mål om å holde seg rusfri. ”Erlend” som var medlem i NA før han begynte i WayBack, er skeptisk til NA sin styremåte da han mener det blir for stramt opplegg der. WayBack sitt konsept med friere tøyler passer han bedre. Det vil ikke gis en innføring i prinsippene til NA her. Poenget er at fadderne må ta hensyn til hva som passer den enkelte brukers personlighet og ønsker. Alle mennesker er forskjellige, og det finnes ikke en fasitløsning på et problem selv om situasjonen kan være tilnærmet lik. På den andre siden tror ikke forfatter dette er noe stort problem slik brukerne opplever det. De fleste fadderne hadde et nyansert syn der de vektla å finne ut hva brukerne hadde av ulike interesser.

4.9.3. Introdusere dem for WayBackhuset

Men så er det jo det å være her på huset, det er jo nettverksbyggende i seg selv. Vi ser folk bli kjent med hverandre, noen gjør ting sammen, og da er man jo på god vei.

(”Gaute”)

Noe av det første fadderne gjør etter en løslatelse, er å presentere det nye medlemmet for WayBackhuset. Fokuset engasjerer flere aktører og er et godt utgangspunkt for nettverksetablering. Men i seg selv, er ikke det tilstrekkelig. Medlemmene bør ha en kollektiv bevissthet rundt et fellesanliggende, de bør ha et felles mål (Bø og Schiefloe, 2007: 97). Intervjuer spurte ikke spesifikt om felles mål. Imidlertid vil hun tro at brukernes overordnede mål er inkludering på de samfunnsområdene de fortsatt er marginalisert/ekskludert fra, mens faddernes overordnede mål er å hjelpe og støtte brukerne i denne prosessen. Delmålene vil dermed variere ettersom noen har behov for sosialt nettverk mens andre ønsker mer praktisk støtte. Spørsmålet blir da: er medlemmenes motiver for å delta i organisasjonen *for* ulike til at det kan dannes sosiale relasjoner?

For å styrke fellesskapsfølelsen er det nødvendig at organisasjonen har et samhandlingsgrunnlag som bringer medlemmene i kontakt med hverandre. Interaksjonen som oppstår da, kan være preget av ”bytte” eller ”samvirke” (ibid). I WayBack ser vi ofte at medlemmene utveksler informasjon og tjenester, og de viser omsorg for hverandre. Slike utvekslinger av goder, karakteriserer transaksjonell atferd og er et eksempel på førstnevnte type interaksjon. Samvirke har mer karakter av samarbeid (ibid). Teatergruppa er et eksempel her der skuespillerne søker sammen for å realisere en oppgave av felles interesse. I et slikt interaksjonsperspektiv kan man si at stiftelsen generelt preges av bytte, men at det også finnes innslag av samvirke. Svaret på spørsmålet om medlemmenes motiver er for forskjellige, vil kanskje bli at så lenge det overordnede målet er likt, gjør det ikke noe at de har ulike delmål. Alle brukerne ønsker dypest sett å bli fullverdige medlemmer av samfunnet, og det viktige blir heller at interaksjonen i organisasjonen er av en slik art at medlemmene føler de får utbytte av å delta.

4.9.4. Indirekte nettverksetablering

Tiltak som ikke først og fremst er rettet mot å utvide brukernes nettverk, vil også være viktig med hensyn til deres sosiale liv. "Gaute" sier: *"Jeg tror at man skaper seg, i all hovedsak så skaper man nettverk og venner og bekjente via jobb og jobbsammenheng."* Arbeid og utdanning har primært andre formål enn nettverksdanning, men gjennom disse aktivitetene er det også gode muligheter for å bli kjent med nye mennesker. Gjennom økte materielle og økonomiske ressurser har man også større muligheter for å delta på det sosiale feltet. Inkludering forutsetter inkludering - er man deltaker i arbeidsmarkedet øker samtidig mulighetene for deltakelse i ulike fritidssystemer, som forbrukere og som kollegaer. Sosialt nettverk, arbeid og utdanning kan derfor ikke ses hver for seg.

I tillegg til at arbeid kan øke en persons partielle nettverk, er det viktig for egen selvfølelse og helse. Undersøkelser om konsekvenser av arbeidsledighet har vist at svært mange får psykiske problemer som følge av en slik situasjon (Fyrand, 2005: 182).

4.10. Tilgang til nye fokus

I forestående kapitler skal vi se nærmere på hvilke fokus og sosiale arenaer brukerne har fått tilknytning til etter at de ble medlemmer. Som vi har sett er det ingen utenom én som har fått bekjentskaper utenfor organisasjonen, og dette er også den eneste som har fått tilknytning til et fokus utenfor organisasjonen. For de fleste er relasjonene med de andre partielle, og WayBackhuset blir det primære fokus for disse. Vi tar først opp fotballaget i ORKN som et eksternt fokus og fortsetter med WayBackhuset som et internt fokus alle informantene har et forhold til. Siden huset er helt sentralt i WayBack sin virksomhet, vil det bli behandlet grundigere i et eget kapittel.

4.10.1. Oslo Røde Kors Nettverksarbeids fotballag

"Rune" har gjennom WayBack kommet i kontakt med personer fra ORKN og deltatt på fotballtreninger i deres regi. Dette er et eksempel på at samarbeid og kontakt mellom frivillige organisasjoner kan være positivt for medlemmene ettersom de får flere tilbud å velge mellom. For ORKN og WayBack som arbeider innen samme felt og har felles interesse av å ivareta tidligere innsatte, vil de sammen også stå bedre rustet til å oppnå politisk innflytelse.

Å orientere seg i et hav av fritidstilbud, kan virke overveldende for mange. Fadderne kan hjelpe brukerne med å innhente informasjon om hvilke tilbud som finnes. Imidlertid er det ikke alltid like lett å finne aktiviteter som fenger brukeren. "Anders", som også hadde fått tilbud om å delta på fotballaget, mente de spilte for seriøst og derfor ikke var noe for han. Fadderne hadde foreslått flere aktiviteter, men ingen "Anders" kunne tenke seg. Ettersom aktivitetene som ble foreslått, hovedsakelig var utenfor WayBack, kan dette ha blitt for "skummelt" for brukeren. Fritidstilbud i WayBack kan oppleves som tryggere da en ikke trenger å skjule sin fortid for de andre. Aktiviteter ute i samfunnet er ofte organisert slik at man møtes en fast dag i uka, mens i WayBack har man mulighet til å møte menneskene både i det organiserte og *uorganiserte rom*. Forsker har valgt å betegne WayBackhuset for et *uorganisert rom*, når hensikten er å fange inn at det nettopp er fravær av organisert aktivitet som står i fokus. Det uorganiserte rom er altså motsetningen til det organiserte rom.

4.11. WayBackhuset

4.11.1. Huset som et fysisk-materielt rom

Huset er knutepunkt for WayBacks virksomhet da det er arbeidsplass for de ansatte, og det er her de fleste, faste aktivitetene foregår. Første etasje huser et biljardbord, to sofaer, kontorer og resepsjon. Det er andre etasje som er det naturlige møtepunktet for folk som ikke jobber i organisasjonen, men som bare vil "henge" på huset. Her finnes en sofagruppe med bord og stoler, et spisebord og kjøkken, samt et kontor. Også den største terrassen ligger i andre etasje, om sommeren blir den blant annet brukt til grillfest. Langs den ene veggen i fellesrommet står et piano for dem som er interessert i musikk, og i en hylle ligger det spill og bøker man kan låne. Medlemmene kan fritt disponere kjøkkenet, bare de handler inn varene selv. Mye ligger altså til rette for at det fysisk-materielle rom kan tas i bruk utenom det organiserte rom. Imidlertid kan væresteder som spesifikt retter seg mot marginale mennesker, oppfattes som *de marginale roms politikk* – en måte hvor den nye by- og sosialpolitikk søker å skape integrerende rom for marginale mennesker (Larsen, 2002: 157). Styringen tar form av forsøk på å påvirke mennesker til å treffe fornuftige valg og beslutninger i alle livets forhold (Foucault sitert i Larsen, 2002: 157). Vi kommer tilbake til denne form for styring i kapittel 5.3.3. og 6.7.

4.11.2. Det organiserte rom

”Kanskje jeg må finne på ting selv”, kommenterte en av brukerinformantene. Det er selvfølgelig svært positivt om brukerne klarer å aktivisere seg selv, men en av årsakene til at folk tar kontakt med WayBack er jo gjerne at de ikke greier det. I sine brosjyrer tilbyr WayBack medlemmene et fritidstilbud, og de som oppsøker organisasjonen forventer da at et slikt tilbud finnes. Mine intervjuer ble foretatt om sommeren, noe som kan forklare hvorfor aktiviteten var spesielt lav akkurat da. Imidlertid fikk forfatter inntrykk av at lav aktivitet var noe medlemmene syntes preget organisasjonen generelt. Etter hvert viste det seg også at dette var noe WayBack hadde tatt på alvor og at det i samme tidsrom var blitt opprettet en aktivitetsgruppe. Gruppen skulle foreslå og planlegge aktiviteter for medlemmene. Dersom aktivitetsgruppa fungerer slik den er ment, vil dette føre til enda mer fornøyde brukere samtidig som det blir attraktivt for potensielle nye medlemmer å delta. Imidlertid må den være åpen for innspill, og medlemmene må ta initiativ og bidra med ideer. ”Erlend” hadde tidligere fremmet forslag.

Nå har vi middag en gang i uka da, på mandager. Men vi kan ha fellesmiddag tre ganger i uka for eksempel. Jeg har nevnt det, men det ble vel ikke så mye tatt opp mer, men jeg tenkte på det med en gang jeg. Det blir jo veldig... men det er bare det at de fleste jobber jo. De har nok penger til å kjøpe middag selv, men og så kan du si at de som kommer inn hit og de som bor her, du vet og de har også mulighet til å gå i kjøleskapet sjøl og lage seg mat og sånne ting. Men å likevel ha en sånn fellesmiddag for eksempel tre ganger i uka i stedet for en gang i uka kan hjelpe til veldig mye. Nettopp folk som kommer er jo sånne som meg da, som bor for meg sjøl og greier sånn sett noe selv, men har veldig dårlig økonomi. Det hadde vært veldig bra for mange. Og sosialt, veldig. Men da må man ha mer midler da til det, eller ha nok midler. Det burde dem jo ha. Det koster ikke så mye liksom å sette i gang et eller annet. Det har jeg foreslått da.

Forslaget var ikke blitt gjennomført, men kanskje det blir lettere å få ting til å skje nå når en egen gruppe er satt til å arbeide med nye aktiviteter. Bourdieu vektlegger hvordan utvikling og vedlikehold av nettverk krever stadige økonomiske investeringer, blant annet for å få tilgang til de relevante nettverksarenaene (Harsløf og Seim, 2008: 19). Tilbudene i WayBack er rimeligere enn de fleste fritidstilbud ute i samfunnet, og for folk med dårlig råd kan disse være et alternativ fra å bli helt sosialt ekskludert.

Brukernes tidsbruk og hva de gjør når de er på huset varierer etter hvilken situasjon de er i. For de som bor i overgangsboligene, vil huset være et mer naturlig møtepunkt enn for de som bor lengre borte, og de som ikke er i jobb/opplæring vil ha mer tid til rådighet enn de som har en slik syssel. Da jeg spurte ”Elisabeth”, som var i jobb, hvor ofte hun var innom, hang dette sammen med hvilke aktiviteter som ble arrangert. Ulike aktivitetstilbud kan altså tiltrekke folk

som ikke oppholder seg på huset til daglig, samtidig som det er viktig for å få til et levende hus. Siden folk i utgangspunktet er fremmede for hverandre er det viktig å ha noe å samles om. Imidlertid blir en utfordring å tilby et bredt nok utvalg aktiviteter slik at alle kan finne noe av interesse. Mens en ønsket et mer selvhjelpslignende konsept der dialogen står i fokus, hadde en annen svært lite til overs for å sitte sammen i en gruppe å prate. Selv om medlemmene har felles bakgrunn som tidligere straffedømte, er alle individer med egne tanker, følelser og interesser.

Aktivitetene WayBack arrangerer må ikke nødvendigvis finne sted fysisk i huset. ”Erlend” ønsket å komme seg mer ut i naturen, og han foreslo aktiviteter som turer, fiske og fjellklatring. En mulighet da kan være å dra sammen med en annen tur- eller klatregruppe. Er man flere fra WayBack som sammen tar del i utenforstående aktiviteter, blir det ikke så skummelt da man beholder en viss trygghet fordi man kjenner folk fra før.

4.11.3. Det uorganiserte rom på dagtid

Både utformingen av det fysisk-materielle rom og det organiserte rom er av betydning for om det kan utvikles til et sosialt rom (Abrahamsen, 1995: 186). Sosialt rom er et rom som gir frihet og trygghet til menneskelige vekst- og modningsprosesser. Det sosiale rommet er altså et produkt av medlemmenes subjektive forståelse og tolkning (ibid). Hvilke utbytte medlemmene får av å oppholde seg på huset, vil være av betydning for om de opplever huset som et sosialt rom.

For at det skal gi mening for brukerne å oppholde seg på huset når det ikke foregår en planlagt aktivitet, må det uorganiserte rom gjøres attraktivt. Dette er en utfordring. I perioden intervjuene foregikk var åpningstidene hverdager kl. 9 – 16. I helgene var det stengt. Om dagen er målet at brukerne skal ha faste gjøremål, og noen har også det, men ikke alle. ”Erlend” som oppholder seg i det uorganiserte rom på dagtid beskriver huset slik:

Det er en arbeidsplass for folk som jobber med de tingene og jobber med meg og har oppgaver som gjelder meg da. (...) Vi prater og vi drikker kaffe og røyker litt og spiser holdt jeg på å si. Og forrige uke så vi på OL, eller åpningen da. Så det er litt sånn forskjellig, som en vanlig arbeidsplass egentlig.

For forsker virker det ikke som informanten opplever WayBackhuset som et møtested der folk naturlig stikker innom og samles for sosialt samvær. Arbeidsplass, er det som karakteriserer

lokalene på dagtid. De som ikke har faste gjøremål og oppholder seg på huset om dagen, vil dermed kunne få en følelse av unyttighet. Det er forståelig at organisasjonen ikke ønsker at medlemmer over lengre tid skal gå rundt uten å ha noe fast å gjøre. Imidlertid er det ofte uunngåelig og av og til nødvendig at de løslatte har en slik "fri" tid der de forbereder seg til å bli en del av samfunnet igjen. "Erlend" som hjelper til i organisasjonen med småoppgaver som matlaging, vasking og maling, er et eksempel.

(...) når jeg kom hit så tenkte jeg med en gang det at det kanskje er mulighet for å få en jobb. Jeg får litt betaling sånn at jeg slipper å slite meg gjennom det jeg måtte. Med hensyn til at jeg får lav trygd og sånn hadde jeg en liten sånn sjanse på at jeg kanskje kunne få stilling her da. Men dem hadde ikke noe åpent. Det var lukket for oss, og det var jeg litt deprimert over, for det håpa jeg egentlig. (...) Det er litt synd for man skulle hatt et sånt system innen NAV (...) at de som jobba på frivillig basis da, som jeg gjør, som det koster meg ingenting å stå opp klokka fire om morgenen å gå på jobb liksom, det koster meg ingenting. Men å ha for eksempel en liten støtte da ved siden av eller via trygdekontoret da for eksempel. Sånn at det er litt lettere å stå liksom opp å gjøre en jobb. (...) Å gjøre alt det jeg gjør så synes jeg det skulle vært på sin plass jeg. Så det ikke blir for tøft. For det sliter fælt på. Kan høre med dem [NAV] om det, jeg vet ikke, jeg har aldri hørt noe om det. ("Erlend").

Videre påpeker "Erlend" hva WayBack kunne gjort for å lette situasjonen samtidig som han hadde følt seg mer til nytte. *"Jeg tror jeg hadde følt det enda bedre hvis det var en som hadde sagt at, på en måte hadde en liste over hva som måtte gjøres, at jeg gjorde de tingene når jeg kom om morran for eksempel. Og hadde noe å gå etter."*

Som vi ser har ikke alle muligheter for å delta i arbeidslivet på lik linje med andre. WayBackhuset kan fungere som et alternativt oppholdssted for disse, og derfor er det viktig at det uorganiserte rom kan fungere slik at brukerne blir bedre rustet til sitt nye liv, og at de i motsetning til å føle seg ubrukelige, kan oppleve at også de kan bidra med noe.

4.11.4. Det uorganiserte rom på kveldstid

På ettermiddags- og kveldstid foregår de faste aktivitetene. Medlemmer som er aktivisert om dagen har da mulighet for å delta på disse. Imidlertid stenger huset kl 16 dersom det ikke er noe opplegg, og flere av brukerne kunne ønske huset var åpent lengre. "Rune" svarer slik på spørsmål om hva organisasjonen kan arbeide videre med: *"Kanskje bibliotek eller mer bøker og filmer og sånne ting, sånn at det blir koselig å være her på kvelden og. Det blir litt sånn stille etter fire så er det veldig kjedelig"*. Dersom organisasjonen ønsker å være møteplass for medlemmer som bare ønsker å være på huset, må man legge til rette for det. Lite aktivitet om kveldene de dagene det er åpent, kan skyldes at huset ikke er attraktivt nok. Imidlertid kan det

også være et positivt tegn dersom det har sammenheng med at brukerne har andre sosiale nettverk og engasjerer seg på ”vanlige” sosiale arenaer. Allikevel er det viktig å legge mulighetene til rette for dem som trenger et kveldstilbud, så er det opp til den enkelte hvor mye og om man vil ta det i bruk. Tidsbruken i frivillige organisasjoner vil naturlig nok variere da deltakelse er *frivillig*.

4.11.5. Ønsker helgeåpent

Flere av brukerne kunne ønske det skjedde mer, spesielt savnet de et tilbud i helgene.

”Rune”: Det er ikke så mye aktiviteter som skjer, sånn fra WayBack.

Camilla: Nei, kunne du ønske det var mer aktiviteter?

”Rune”: Ja, jeg skulle ønske det. Vi gikk en gang og badet sammen, det synes jeg var veldig bra. I helgene så er det da vi har fri, det er ingen som jobber her i helgene.

”Erlend”: (...) men det er kanskje litt tomt, når jeg føler at jeg kommer hjem. Og spesielt helgene da, da skulle jeg kanskje ønske at det var litt mer åpning for å gjøre noe annet da. Det er ikke akkurat det koster noen ting, men en mulighet for å gjøre andre ting. Sammen med andre som har vært i din situasjon eller... nykter selvfølgelig.

Camilla: Er det åpent her i helgene?

”Erlend”: Nei, det er ikke det dessverre.

Ensomheten føles gjerne sterkest i helgene siden hverdagens faste gjøremål ofte settes til side disse dagene. I motsetning til brukerne som kan oppleve denne tiden som tom og meningsløs, en uønsket fri tid, blir helgene for fadderne nettopp en fritid der de har mulighet for sosialt samvær med andre. For å kunne lage et helgetilbud, vil en mulighet være å satse mer på frivillighet. Frivillige kan sammen med medlemmene planlegge aktiviteter, både på huset og utflukter, men det er heller ikke nødvendig at det alltid er planlagt en aktivitet. Det vesentlige er at huset er åpent og at folk kan møtes. De frivilliges rolle blir da å delta i det sosiale samværet samtidig som de har et åpne/låse ansvar. Ettersom de ikke trenger å ha et fadderansvar, er det heller ikke nødvendig med soningsbakgrunn. Dermed åpner man opp for flere potensielle frivillighetsarbeidere samtidig som man bidrar til større mangfold i organisasjonen.

4.12. Sosial kapital

4.12.1. I Bourdieus betydning

Gjennom relasjoner til andre kan vi få hjelp og støtte av ulik karakter, og det er denne samlede støtten som i følge Bourdieu kan betegnes som en persons sosiale kapital (jf. kap.3.5.1 og 3.5.2). Hvilken type sosial kapital har så brukerne tilgang på gjennom sitt sosiale nettverk i WayBack? Ressurstilgangen en person har avhenger av relasjonens styrke og hvor ressurssterk relasjonspartneren er (Bø og Schiefloe, 2007: 158). Det vil si at brukernes sosiale kapital varierer ettersom noen har svake, mens andre har sterke relasjoner til andre medlemmer. På samme tid finnes det ulike typer sosial kapital, Bø skiller mellom fem former for sosial støtte: emosjonell, instrumentell, informativ, vurderingsmessig og materiell (sitert i Abrahamsen, 1995: 55). Det viste seg at det spesielt var instrumentell og informativ støtte brukerne fikk gjennom deltakelse i WayBack.

(...) men så ordna alt, de papirmessige greiene seg her, altså tiden jeg var her, jobbet med det, sende inn, de hjalp meg med det, papirarbeid er ganske krevende det, du vet søknader. Så jeg måtte fram og tilbake, til og fra, fikk låne bil her og alt var gull verdt. (...) Ja utrolig hjelp altså, til flytting og alt. De kom og henta meg og var så flinke altså. Fantastiske mennesker. ("Henrik").

Bolig, dem hjalp meg i prosessen. Ja hva anna skal jeg si. Sosiale myndigheter, jobb, trøbbel på jobben da stilte dem opp, nye venner, ja hva mer, ja det er mye praktiske ting jeg har fått... da jeg flyttet for meg selv så det var derfor jeg visste disse hyllene, ikke sant, da sa X ja bare ta det du vil ha, skjønner du, ikke sant. Alt. ("Elisabeth").

Hjelp med papirarbeid i forbindelse med dommer og søknader (instrumentell støtte) blir nevnt som verdifull hjelp brukerne har fått, samt informasjon om hvilke muligheter som finnes for eksempel i forhold til utdanning (informativ støtte). WayBack sitter på mye kunnskap når det gjelder livet etter soning, og denne kompetansen kan høyne medlemmenes sosiale kapital. Ikke alle, men noen la også vekt på den emosjonelle og vurderingsmessige støtten de hadde fått. "Elisabeth" forteller hvordan fadderen har tatt tak i henne når hun hadde det tungt og motivert henne til å spise lunsj i fellesskapet.

Den personlige sosiale kapitalen er også viktig i forhold til menneskers psykiske og fysiske helse. Studier viser at den personlige kapitalen både har en direkte effekt og en buffereffekt (Bø og Schiefloe, 2007: 169). Bedre mental helse, større motstand mot påkjenninger og mindre tilbøyelighet til å utvikle psykiske lidelser, er en direkte effekt av den sosiale kapitalen. Buffereffekten slår inn når man utsettes for stress og for sannsynligheten man har for å komme seg igjen etter sykdom (ibid: 170, Abrahamsen, 1995: 56, Fyrand, 2005: 84).

Flere undersøkelser viser at fangebefolkningen har dårligere psykisk og fysisk helse enn normalbefolkningen. I en Fafo-rapport kom det fram at halvparten av de innsatte hadde en eller flere kroniske sykdommer, og at de i langt større grad er plaget av psykiske problemer enn den øvrige befolkningen (Friestad og Skog Hansen, 2004: 56). I likhet med dette står det også i St.meld. nr. 37 (2007-2008) *Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn*, at innsatte har dårligere somatisk helse enn normalbefolkningen (2008: 60). Det står videre at 60 % av de innsatte er rusmisbrukere, noe som ofte kan knyttes til fysisk sykdom (ibid). Skarøhamar viser at det er en meget sterk sammenheng mellom narkotikabruk og både varige sykdommer, og å ha angst/depresjoner (2002: 65). Nasjonal forskning har vist at opptil 85 % av de innsatte i norske fengsler kan ha en psykisk lidelse (Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn, 2008: 60). Til tross for at medlemmene i WayBack ikke lenger er rusavhengige eller sitter innelåst mesteparten av døgnet, noe som kan føre til dårligere helse i seg selv, sliter flere med plager som følge av sin tidligere livssituasjon. Den sosiale kapitalen de får gjennom WayBack vil være av ekstra stor betydning for disse menneskene som fra før av er i en sårbar situasjon.

4.12.2. I Putnams betydning

En nyere teori om sosial kapital ble lansert av den amerikanske samfunnsforskeren Robert Putnam som i *Making democracy work* (1993) så hvordan samfunnets sosiale kapital har viktige politiske konsekvenser. Det sentrale spørsmålet i studien var: "*What are the conditions for creating strong, responsive, effective representative institutions?*" (Putnam, 1993: 6). Grunnen til at Putnams tese tas opp her, er at han knytter sosial kapital til deltakelse i frivillige organisasjoner. Imidlertid er det viktig å være klar over at Putnam og Bourdieu legger ulikt innhold i begrepet. Putnam definerer sosial kapital som "(...) *features of social organization, such as trust, norms, and networks, that can improve the efficiency of society by facilitating coordinated actions*" (ibid: 167). Definisjonen inneholder en kulturell (normer) og en strukturell (nettverk) komponent, og det er spesielt den strukturelle komponenten som vektlegges i hans studier av sosial kapital (Hansen og Tjerbo, 2003). Tanken er at tillit (trust) skaper gjensidighet og frivillige organisasjoner, mens gjensidighet og organisasjoner styrker og produserer tillit (Siisiäinen, 2000: 4, 5). Deltakelse i frivillige organisasjoner vil altså føre til at mennesker utvikler gjensidig forståelse og tillit til hverandre. Den sosiale kapitalen som skapes i det sivile samfunnet vil videre styrke den politiske deltakelse, og resultatet vil bli

bedre styring (Putnam, 1993: 182). Vil så deltakelse i en organisasjon som WayBack føre til økt sosial kapital i Putnams betydning?

Putnam analyserer fragmenteringen av sosiale møteplasser og sosial kapital i det moderne samfunnet. På samme måte som Durkheim så hvordan overgangen fra jordbrukssamfunnet til industrisamfunnet endret mellommenneskelige relasjoner, ser Putnam hvordan endringer på 1900-tallet har konsekvenser for det sosiale liv i Amerika. Han hevder mengden av sosial kapital har sunket i samfunnet som konsekvens av endringer i blant annet arbeid, familiestruktur og teknologi (Putnam, 2000: 283, 284). Derimot ser han selvhjelpsgrupper og støttegrupper som en motsetning til denne generelle trenden (ibid: 150). Imidlertid er det mer nærliggende å se støtten i slike grupper som sosial kapital i Bourdieus betydning av ordet.

På spørsmålet om WayBack genererer sosial kapital, vil forsker trekke fram en av kritikkene som har kommet i lys av Putnam sine teser. Den påpeker analysenes begrensning da de er svært USA-sentrerte. Studier viser at de nordiske landene tilhører de mest "trusting" landene i verden samtidig som de oppnår topplasseringer internasjonalt når det gjelder medlemskap i frivillige organisasjoner (Siisiäinen, 2000: 8). Derimot viser det seg at den nordiske konsensusen og tillitten ofte er et resultat av kamper mellom motstridende interesser. Organisasjoner som er kritiske og i opposisjon til det gjeldende verdisystemet, er de viktigste bidragsyterne i forhold til å skape tillit på samfunnsnivå (ibid: 9). Dersom man ser WayBack som en kritisk interesseorganisasjon, kan man si at organisasjonen bidrar til å skape tillit på samfunnsnivå. Men dette skjer altså ikke etter Putnams tese som bygger på et funksjonalistisk/pluralistisk syn, men dersom man legger et konflikt/strukturalistisk syn til grunn (ibid: 10).

4.13. Faddernes sosiale nettverk

Det kan være interessant å se hvordan fadderne ble kjent med nye da de kom ut fra fengsel ettersom det kan være til nytte for andre løslatte. Det var ingen av fadderne som selv hadde vært bruker i WayBack, noe som henger sammen med at de fleste hadde sitt siste soningsopphold mange år før stiftelsen ble oppretta. I likhet med brukerne har også flere av fadderne bakgrunn som tidligere rusmisbrukere, men også rusen er det flere år siden de la bak

seg. De fleste har vært innom ulike behandlingssentre, og et par etablerte kontakter der som de fortsatt har i dag.

Hehe, ja det var jo bra spørsmål det og. Du kan si det sånn at jeg er, jeg er jo rusavhengig og jeg har jo vært, holdt på å si til behandling X antall ganger, og der og har jeg jo blitt kjent med mennesker som... jeg vil jo påstå det at... det siste stedet jeg var på da jeg greide å bli rusfri, der ble jeg jo kjent med et par tre stykker som jeg fortsatt kan kalle venner i dag da, som også har greid seg, ikke sant, sånn som meg. (...) og så valgte jeg å gå inn i NA da, ikke sant, bruke NA på en måte. Og der har jeg jo blitt kjent med mennesker, ikke sant. Så det... og så hadde jeg venninner, eller ei, ja jeg kaller henne venninne. Jeg ble kjent med henne på videregående skole, altså en jeg ble kjent med for 12, 13 år sida eller noe sånt tror jeg, og vi har også holdt kontakt da, som er både utenfor sånn rusfellesskap og en jeg ble kjent med på skolen, ikke sant. Ja og så har jeg et par venninner jeg har vokst opp sammen med. ("Trine").

Nei, jeg hadde bare gamle... men den måten jeg ble kjent med folk på er gjennom Anonyme Narkomane, Anonyme Alkoholikere, så liksom, var liksom ikke å gå bort å bli kjent med folk. For meg så gjaldt det først og fremst å bli rusfri, å få en plattform der. Og så har det gått suksessivt videre med at jeg har søkt meg jobb, begynte å jobbe og fått nettverk rundt det. ("Simen").

Nesten alle fadderne oppgir at NA har hatt stor betydning i deres liv. Utsagnet fra "Jacob" illustrerer dette: *"Og jeg er jo NA frelst, Anonyme Narkomane, og jeg er jo helt der at vil du få et godt liv så begynn i NA."* Gjennom NA-nettverket har man mulighet til å møte mange mennesker med samme utfordringer som en selv, og som er motivert til å slutte med rus. Siden alle fadderne har positive erfaringer med denne selvhjelpsgruppen, er det ikke rart at dette er noe de ønsker å introdusere brukerne for. For mennesker med soningsbakgrunn og rusproblemer kan NA være et alternativ eller et tillegg til WayBack. Imidlertid er det viktig å være klar over at NA-konseptet er ganske annerledes enn WayBack sitt konsept og at dette gjerne ikke passer for alle. I tillegg har ikke alle straffedømte nødvendigvis et rusproblem, selv om dette gjelder mange, og NA er derfor ikke aktuelt for hele WayBack sin målgruppe.

Fadderne har også tatt kontakt med gamle venner og blitt kjent med nye gjennom jobb og kjæreste. En av fadderne påpeker hvor viktig det var for han å gi avkall på de gamle vennene.

Det var en lang prosess. Fordi at man... gjennom tida på Stifinner'n og Tyrili så såg man at man kunne ikke kjenne de folka som man kjente før. Så da måtte du ta en avgjørelse. Jeg bruker å si at jeg hev dem på bål, alle mine gamle buddiser. Fordi at vi hadde ikke noe til felles lenger. Jeg var slutta med kriminalitet og rus. Jeg ønska ikke å leve det livet lenger, mens de på en måte sto videre fortsatt. Så derfor fant jeg ut at, rett og slett å hive dem på bålet. Men det betyr jo ikke at, jeg treffer jo folk, noen tar jeg meg tid til å si hei til, og andre orker jeg ikke snakke med fordi at vi er så langt fra hverandre. ("Gaute").

De fleste av informantene var enige i at man ikke kan opprettholde kontakten med gamle rusvenner. Imidlertid var det én som mente at dersom man var viljesterk nok, kunne man fortsatt ha kontakt:

”Erlend”: Det er ditt eget valg om jeg sitter et sted og dem røyker seg en pipe hasj, eller om dem setter seg et skudd eller om dem drikker eller hva som helst så gjør ikke det meg noe. Jeg bare sitter og sier automatisk nei takk jeg da.

Camilla: Ja, du synes ikke det er vanskelig?

”Erlend”: Nei, overhode ikke. Det er, jeg veit at de tingene, de er ikke for meg så det er nok liksom det.

Som sagt var ikke dette det de fleste mente, men heller et unntak fra fellesmeningen om at man måtte holde seg helt unna rusmiljøer.

Et generelt inntrykk forsker fikk var at fadderne hadde et større nettverk enn de fleste brukerne. Dette er naturlig da de har lengre tid ute i samfunnet etter siste soningsopphold og har vært rusfrie lengre. Faddernes sosiale nettverk består hovedsakelig av venner utenfor WayBack, ofte NA-venner, i tillegg til familie og gamle venner som aldri har vært i noe rusmiljø.

4.14. Hvordan fungerer nettverksarbeidet generelt?

4.14.1. Faddernes syn på nettverksarbeidet

Da jeg spurte fadderne om de mente aktiviteter i regi av WayBack kunne bidra til et nytt sosialt nettverk for medlemmene, var alle samstemte: ”*ja absolutt!*”, ”*ja det er jeg helt sikker på*”. Noen fokuserte på aktiviteter i WayBackfellesskapet, andre la mer vekt på mulighetene utenfor organisasjonen.

Alt som vanlige mennesker gjør bør man introdusere de som går her på WayBack for. Gå på fotball, gå på kino, gå og ta seg en pizza, noen er interessert i å sykle, noen er interessert i å trene, altså det finnes ikke noen begrensninger. Vi er ikke annerledes enn andre mennesker, det eneste vi har er det med kriminaliteten, og for å hjelpe så er det jo viktig... men jeg ser jo først og fremst det der de som har et rusproblem. Det nytter ikke om jeg syr puter under armene på dem og tar dem med på helsestudio, fotballkamper og Gud vet hva for no hvis de ikke blir rusfrie først. Det er det primære. Fra der så finnes det ikke noen begrensninger på hva man kan gjøre. (”Simen”).

Flere av fadderne mente at det å være på huset og møte nye mennesker kunne bidra til større nettverk for medlemmene. De ser at brukerne kommer i kontakt med hverandre og at de gjennom deltakelse på aktiviteter, blir kjent. Å knytte seg til andre og opparbeide sterke

relasjoner tar tid. Det finnes ingen rask løsning på nettverksproblemet, og brukerne må ha tålmodighet i denne prosessen.

(...) de som har bestemt seg for å gjøre noe med livet sitt på en måte da, som vil gjøre en forandring, de tror jeg absolutt får et nytt nettverk og jobber for det. Ja, og får hjelp fra oss selvfølgelig. Men du kan si det sann at de som ikke er interessert da, de som tenker at ja jeg bor her lite gran og så, ikke sant, ja de som ikke har tatt noen bestemmelse på en måte... (...). Nei jeg tror ikke alle har det. Nei jeg tror ikke det altså. Jo, de kan ha en intensjon om at nå vil jeg gjøre noe annerledes, men det kommer ikke av seg sjøl. Det... du må gjøre noe for å oppnå ting, ikke sant. Du må ta noen grep da, kan ikke fortsette å gjøre de gamle tinga som, som gjorde sann at det gikk gærent før. ("Trine").

I likhet med "Trine" påpeker også de andre fadderne at motivasjon er en forutsetning for å lykkes. Spesielt viktig er det at man har sluttet med rus. De fleste som tar kontakt har nok et ønske om dette, men det er ikke lett å slutte dersom man har holdt på i mange år. Planlegger man å fortsette å ruse seg, mister man også muligheten til hjelp fra WayBack.

Jeg har vært og besøkt noen i fengselet, og han ene var veldig gira på det, dette her ønska han ikke lenger. Og han skjønte veldig klart at det å være rusfri var et must for å kunne få til alt det andre. Jeg har også besøkt andre som bare bruker litt rus inni mellom og har tenkt å forstette med det, da er jeg sann, ja okei, da kan ikke jeg hjelpe deg. Jeg kan ikke gi deg noe hjelp. Jeg vil ikke være en sann, bli nærmest holdt som gissel for en som skal fortsette å ruse seg. Jeg har blitt veldig sann at jeg setter klare grenser i forhold til det. Men jeg er villig til å stille opp på hva som helst så lenge folk er villige til å, at de ønsker å holde seg rusfri. Det er min sterke side som jeg kan bidra med i WayBack. ("Simen").

Medlemskap i WayBack gir mange muligheter, samtidig har man alle statistikker mot seg.

Medlemmene får masse muligheter. (...) men alt tar veldig lang tid, og når vi jobber med narkomane så er det alltid veldig mye som går skeis. Samme hva du gjør med dem så går det dårlig med mesteparten. Det er kanskje litt dumt å si, men jeg kan jo være ærlig. Tilbakefall, prosenten er på over nitti. På alle altså, samme de jeg går i NA med nå. Så det er så negativt at jeg orker ikke å gå å tenke på det en gang. Så det er liksom... men det er veldig, veldig positivt med dem som det går bra med og da er det verdt det. Og her er jo prosenten så mye høyere enn det er på alle andre ting jeg har vært borte i, jeg har jobba på rusinstitusjoner andre steder og der slutta jeg fordi det var totalt galskap. ("Jacob").

Statistisk sentralbyrås tilbakefallsstatistikk viser hvor mange som et bestemt år blir siktet på nytt i løpet av en etterfølgende femårsperiode. De som ble siktet for narkotikakriminalitet i 2000 hadde i perioden 2001 – 2005 størst tilbakefall (68,1 %) av alle lovbruddsgruppene (Tabell 24, 2008). Også de som ble siktet for volds- og vinningskriminalitet hadde et stort tilbakefall på henholdsvis 57,3 og 55,8 % (ibid). Selv om det finnes få studier der tilbakefall både med hensyn til rus og kriminalitet har blitt målt, er det kjent at kriminalitet ofte henger sammen med rusmisbrukernes livsstil. I et forebyggingsperspektiv vil derfor det å få mennesker ut av rusavhengighet, også være positivt i forhold til andre typer lovbrudd. 60 % av innsatte i norske fengsler har rusproblemer (Friestad og Skog Hansen, 2004: 61), og

forsker fikk inntrykk av at dette også gjaldt en stor andel av WayBacks medlemsmasse. Klarer WayBack å støtte medlemmene i prosessen med å holde seg rusfri, er mye gjort på veien til et lovlydig liv. Selv om tallene er dystre, er det viktig å ikke la seg blende. WayBack og andre som jobber med denne problematikken ser at det de gjør nytter, og som de sier selv; å klare å hjelpe én er verdt alt arbeidet.

4.14.2. Brukernes syn på nettverksarbeidet

Bare én av brukerne hadde forventninger om å komme inn i et rusfritt fellesskap. De andre hadde ikke noen forhåpninger. Resignasjon og håpløshet preget flere av informantene da de tok kontakt med organisasjonen, og tanken var vel heller at det var bedre å forsøke enn at ingenting skjedde. I dag er imidlertid alle brukerne stort sett fornøyde med WayBack sitt nettverksarbeid. Ikke alle har hatt like stor nytte av det ettersom de hadde flere venner fra før, men også disse sier det ser ut som det fungerer for de som trenger det. *”Ja, nei det har vært alfa og omega egentlig. Det har det”*. Utsagnet fra ”Elisabeth” forteller hvor viktig nettverksarbeidet i WayBack har vært for henne. ”Anders” sier:

Ja, for meg har det vært veldig bra. Det er fordi jeg har villet og ønsket å få hjelp og få et nettverk her liksom. Jeg har liksom jobba hardt for å beholde det og da. Så det er jo... første perioden var jeg veldig usikker. Vil jeg det her liksom, men... jeg ville det og, men det er så mye som surrer i hue på en at... tenker på stoff, tenker på kriminalitet og tenker på pengene du hadde før liksom og penger du ikke har nå lenger og da, det skjer mye oppe i hue ditt liksom, det gjør det. Det var, det var noen uker der humøret var opp og ned hele tida liksom, jeg visste ikke hva jeg ville liksom. Så ble bare ting bedre og bedre, og det blir bare bedre og bedre, jeg har jo lyst mye mer opp for hver dag som går jeg liksom.

På samme vis som fadderne, påpeker ”Anders” hvor viktig motivasjon er for å komme seg videre i livet. Valget de løslatte må ta om å endre livsstil er ikke lett, men når man først begynner å oppleve de positive sidene ved det, blir man bare enda mer motivert. ”Anders” har vært åpen for å ta i mot hjelp, og fra å være svært nedbrutt har han vokst gjennom deltakelse i WayBack. ”Anders” har i dag fast jobb, et sosialt nettverk, og humør og selvtillitt har økt betraktelig. Det er slike eksempler fadderne lever for og som styrker dem i deres engasjement.

En annen side ved endringsprosessen som ”Anders” beskriver, er hvordan han måtte bryte med den kriminelle tankegangen. Som deltaker i det kriminelle rom over lengre tid, innehar man andre tenke- og handlingsformer enn mennesker i det konvensjonelle rom. Begrepet *habitus* fanger inn denne kroppsliggjorte praksisen, og en persons habitus avhenger av hvilken posisjon man har i det sosiale rom (Bourdieu, 1997: 24). For å nå målet om inkludering i

”normalsamfunnet” må medlemmenes habitus endres, noe som tar tid. Å komme inn i et sosialt nettverk der de gjeldende normer og forventninger samsvarer med det øvrige samfunnet, gir derfor viktig kompetanse og er et skritt på veien til et ”normalt liv”.

Kapittel 5. Frivillig velferdsproduksjon og selvhjelpsteori

5.1. Frivillig velferdsproduksjon

I vårt velferdssamfunn finnes flere velferdsprodusenter som har ulik verdimeessig forankring og ulike virkemåter. Velferdsstaten, fortjenestebaserte ordninger, frivillige organisasjoner og husholdet, må alle trekkes inn om bildet skal bli fullstendig (Lorentzen, 1994: 9). I dette kapittelet vil fokuset være på den frivillige velferdsproduksjonen ettersom WayBack kommer innunder denne kategorien. Termen "frivillig" varierer i meningsinnhold etter hvilket nivå man snakker om, og Lorentzen skiller mellom nivåene frivillig sektor, frivillige organisasjoner, frivillige tiltak og frivillig arbeid (ibid: 17). En "sektor" består gjerne av mange enkeltstående organisasjoner, betegnelsene tredje sektor eller nonprofit sektor brukes ofte synonymt med frivillig sektor (ibid: 18). Termen "frivillig organisasjon" (voluntary organisation) kommer fra England, og det frivillige lå i at midler til gode formål ikke ble krevd inn som skatter, men gitt av fri vilje og ut fra en moralsk forpliktelse (ibid: 19). Som fellesnevner i dag kan man si at de er medlemsorganisasjoner, og at medlemskapet er frivillig, individuelt og ikke arvelig. I tillegg kjennetegnes de av å ikke være fortjenestebaserte, men å ha et allmennyttig formål som er innrettet på fellesskapsløsninger. Organisasjonenes grunnleggende frikobling fra det offentlige, betones også av enkelte (ibid). I WayBack registreres deltakerne³, medlemskapet er basert på frivillighet, det er individuelt og det er ikke arvelig. Selv om WayBack får offentlig støtte, kan stiftelsen legges ned og opprettes på nytt, uten offentlig innblanding. Derimot kan det stilles spørsmål ved om organisasjonen kan betegnes som allmennyttig da det kreves åpent medlemskap (ibid). Alle kan bli støttemedlemmer i stiftelsen, men bare soningsdømte kan bli ordinære medlemmer. Samtidig er det noe usikkert hvor mange frivillige uten soningsbakgrunn stiftelsen har plass til og ønsker å ta i mot. Likemannsfunksjonen kan komme i konflikt med kravet om allmennyttighet.

³ WayBack er organisert som en stiftelse og er derfor ikke en demokratisk medlemsorganisasjon. Allikevel ønsker de å registrere medlemmer. Alle som har vært inne til soning i åpne eller lukkede institusjoner kan bli registrert som medlem. Alle kan være støttemedlemmer.

I Norge innbefatter begrepet "frivillig organisasjon" en rekke ulike organisasjoner, og de kategoriseres gjerne etter virksomhet, ideologisk grunnlag og kjennetegn ved opprettelsen (ibid: 20). Levekårsundersøkelsen 2007 viser at om lag 80 % av befolkningen var medlem av en eller flere organisasjoner (Levekårsundersøkelsen 2007. Organisasjonsdeltakelse, 2008). Til tross for dette viser undersøkelsen at antallet aktive medlemmer har gått ned. I 1997 svarte 52 % av de som var medlem i en organisasjon at de var aktive, mot 47 % i 2007 (ibid). Imidlertid er spørsmålet om frivillig arbeid klarere presisert i andre undersøkelser enn levekårsundersøkelsene, og i motsetning til denne er heller ikke spørsmålet knyttet til om man er medlem i en organisasjon eller ikke. I levekårsundersøkelsene stilles spørsmålet om aktiv deltakelse bare til de som er medlem av en eller flere organisasjoner, men mange gjør også en innsats for organisasjoner som de ikke er medlemmer i. Konklusjonen blir dermed:

Siden andelen øker for deltakelse i frivillig arbeid, men går ned for aktivt organisasjonsmedlemskap, kan dette tyde på at frivillig arbeid har blitt svakere koblet til organisasjonsmedlemskap enn tidligere. Forskjellen mellom undersøkelsene tyder på at det er flere som gjør frivillig arbeid for organisasjoner der de ikke er medlemmer, ikke bare blant foreldre, men også blant unge. (St.meld. nr. 39 (2006-2007) *Frivillighet for alle*, 2007: 35).

Frivillige tiltak er aktiviteter som er iverksatt av en frivillig organisasjon (Lorentzen, 1994: 20, 21). Aktiviteter i regi av frivillige organisasjoner som er rettet mot å avhjelpe problemer innenfor helse- og sosialsektoren, og som har en viss regularitet og formell struktur, betegnes som frivillige velferdstiltak, frivillige velferdstilbud eller frivillige tjenester. Organisasjonen som er ansvarlig for aktiviteten blir dermed en frivillig velferdsprodusent (ibid: 21). I et slikt perspektiv er WayBack en frivillig velferdsprodusent og nettverksarbeidet et frivillig velferdstiltak. Mens noen velferdstiltak er klart organisatorisk atskilt fra moderorganisasjonen, som for eksempel de ulike tiltakene i Røde Kors, er andre organisasjoner bygd opp rundt de frivillige tjenestene. Dette gjelder flertallet av selvhjelpsgruppene, og også WayBacks organisatoriske struktur.

Med frivillig arbeid mener man ulønnet arbeidsinnsats innenfor en frivillig organisasjons rammer. Arbeidet er selvvalgt, og ikke et resultat av ytre press eller tvang (ibid: 24). Imidlertid kan grenselinjen mellom betalt og ubetalt arbeid være flytende. "Frivillig lønnsarbeid" blir gjerne brukt der frivillige rekrutterte mottar en økonomisk kompensasjon, vesentlig lavere enn vanlig lønn, for arbeidet de gjør. Innsatsen er ideelt motivert, men på den andre siden skaper begrepet en flytende overgang til arbeid der penger er den viktigste motivasjonen for innsatsen (ibid). Flere av medlemmene i WayBack har over en periode fått

økonomisk støtte av NAV for å arbeide i stiftelsen. Om dette kan betegnes som ”frivillig lønnsarbeid” henger sammen med motivasjonen for innsatsen. Dersom personen egentlig ønsket et ordinært lønnsarbeid og jobbet i organisasjonen bare fordi han eller hun var avhengig av inntekten, vil ikke det ideelle motivet være til stedet. Imidlertid finnes en kombinasjon mellom de to motivene der både ideelle og økonomiske hensyn ligger til grunn.

Definisjonen av frivillige organisasjoner krever ikke frivillig arbeid. WayBack drives for eksempel hovedsakelig av betalt arbeidskraft, en kan ikke forutsette at frivillige tiltak er bygd opp rundt gratisarbeid (ibid: 25).

5.2. Historisk tilbakeblikk

5.2.1. Tidlig gjensidig hjelp

Den russiske prins og anarkist Peter Kropotkin (1842-1921) var den første store analytiker av gjensidig hjelp i Europa fra primitive tider til begynnelsen av 1900-tallet (Katz og Bender, 1976: 14). Allerede i tidlig historie skisserte han konsekvensene av gjensidig hjelp i darwinistiske termer; menneskets overlevelse avhenger av dets levemåte i forhold til sosialt samspill. De primitive formene for gjensidig assistanse ble i følge Kropotkin truet da dannelsen av familier oppsto (ibid: 15). Med familiesystemet ble velstand og styrke overført innenfor slekten, og svekking av stammebåndene var uunngåelig. De sterke klanene organiserte da landsbysamfunn der medlemskap basertes på kollektivt eierskap og gjensidig beskyttelse av landsbyterritoriet. I middelalderen ble kollektiv handling og gjensidig hjelp i sin klassiske form fremtredende. Dette kunne være naboer som berget en syk manns avling eller aktiviteter organisert av ulike grupper i samfunnet (ibid: 16).

5.2.2. Gjensidig hjelp i det moderne Europa

I begynnelsen av 1500-tallet forandret det sosiale livet i Europa seg, og man ble blant annet bekymret over utilstrekkeligheten til staten og kirken i å håndtere de ubekvemme og fattige. I England kom Elizabethan Poor Laws mellom 1601 og 1605 som krevde at hvert sogn måtte ta seg av sine fattige (ibid). I de følgende århundrer ble fattiglovene endret flere ganger, og i de senere årene er velferd og helsetjenester blitt lovfestet til alle innbyggere man ser trenger støtte (ibid: 17).

Katz og Bender beskriver tre hovedformer for egenorganisering i England på slutten av det 19. århundre: fagorganisasjoner, kooperativer og de såkalte "Friendly Societies" (1976: 17 - 22). Sosiale, økonomiske og helsemessige problemer vokste fram i det nye industriproletariatet, og Friendly Societies tok opp igjen prinsippene om gjensidig hjelp i forsøk på å forbedre levekårene. Av mange blir Friendly Societies regnet som forløperen til dagens selvhjelpsorganisering, og samfunnene kan ses som en tidlig kollektiv form for sikkerhet (ibid: 17 og Mehlbye og Christophersen sitert i Hjemdal, Nilsen og Seim, 1998: 45). Også i andre europeiske land og USA oppsto det tilsvarende organisasjoner i industrialiseringens kjølevann. Forbruker kooperativ (consumer cooperation) vokste frem på samme tid som Friendly Societies, men derimot var ikke disse et eksklusivt engelsk fenomen. Flere land i Europa hadde slike fellesskap (Katz og Bender, 1976: 18). I USA førte innvandringen og folkeflyttingen vestover til at innvandrere og nybyggere slo seg sammen i gjensidige hjelpeorganisasjoner, ofte på etnisk grunnlag (Hjemdal, Nilsen og Seim, 1998: 45). I Amerika etter 2. verdenskrig har økningen av selvhjelpsgrupper vært enorm, og mange av de sosiale problemene som førte til Friendly Societies i England på 1800-tallet, var svært utbredt i det amerikanske samfunnet på 1970-tallet (Katz og Bender, 1976: 23).

5.2.3. Fremveksten i Norge

Den industrielle revolusjonen kom senere i Norge enn i resten av Europa, og den medførte ikke samme nød og utarming av arbeiderklassen (Hjemdal, Nilsen og Seim, 1998: 46). Offentlige støtteordninger kom relativt tidlig i gang, og i tiårene før og etter hundreårsskiftet ble det innført forsikringsordninger ved ulykke, sykdom, uførhet og alderdom for industriarbeidere, fiskere og sjømenn. Det kom også en arbeidervernlov (Hagen og Hippe, 1993: 92). Selvhjelpsorganisering etter mønster av Friendly Societies var derfor ikke like fremtredende i Norge som i andre europeiske land, imidlertid hadde vi en sterk oppblomstring av frivillige organisasjoner. Misjons- og avholdsforeninger er eksempler på tidlige sivile sammenslutninger som går tilbake til 1840-årene. (Wollebæk, Selle og Lorentzen, 2000: 75, 76). Humanitære hjelpeorganisasjoner som Norges Røde Kors (1865) kom senere, og rundt århundreskiftet skiltes også idretten og andre kulturelle og sosiale aktiviteter inn i egne organisasjoner (ibid: 77, Hjemdal, Nilsen og Seim, 1998: 46). Etter århundreskiftet kom den første landsomfattende egenorganiseringen blant funksjonshemmede, og selv om disse organisasjonene ikke kan ses som rene selvhjelpsorganisasjoner, var en viss selvhjelpstankegang til stede i oppstarten (Hjemdal, Nilsen og Seim, 1998: 46).

Utviklingen av offentlige velferdsordninger i mellomkrigstida og en videre omfattende velferdsstat i etterkrigstida, førte til at utsatte grupper i større grad ble sikret gjennom disse ordningene. I 1970-årene ble det en ny vitalisering av den frivillige organiseringen i Norge, noe som hang i sammen med en økende kritikk av de offentlige velferdstjenestene. Kritikerne hevdet staten ikke fanget opp alle grupper som trengte det, og at den hjelpen de ble tilbudt i tillegg var repressiv og paternalistisk (ibid: 48). En del av organisasjonene som oppstod hadde et klart selvhjelpspreg, men det var ikke rendyrket selvhjelpsorganisering da selvhjelp bare var en svært liten del av organisasjonenes virksomhet, mens interessefremming, myndighetspåvirkning og pressgruppevirksomhet var viktigere (ibid: 49). Med høyresidens vekst på 80-tallet økte også myndighetenes interesse for frivillige og private velferdsprodusenter, noe som førte til en erkjennelse av de frivilliges rolle i velferdspolitikken og en oppblomstring av nye foreninger. Et utdrag av stortingsmeldingen *Frivillighet for alle*, illustrer denne erkjennelsen og myndighetenes syn på frivillighet innen omsorgsfeltet:

Frivillige organisasjoner har flere viktige roller innen omsorgssektoren. For det første er de betydelige aktører som leverandører av tjenestetilbud på oppdrag og etter avtale med kommunene. Dette gjelder alt fra tradisjonelle tjenestetilbud i institusjon så vel som oppsøkende virksomhet på gateplan. For det andre har organisasjonene vært pionerer som har vist vei for det som seinere er blitt naturlige oppgaver for velferdssamfunnet. (...) Regjeringen mener det er avgjørende å legge til rette for at omfanget av frivillig omsorg blir opprettholdt og styrket (2007: 151).

Den økende selvhjelpsorganiseringen de siste tiårene må ses på bakgrunn av utviklingen i det frivillige arbeidet generelt (Hjemdal, Nilsen og Seim, 1998: 50).

5.3. Hvorfor oppstår selvhjelpsgrupper?

5.3.1. Tomromsteorien

Selvhjelpsorganiseringens fremvekst på midten av 1800-tallet forklares gjerne med tomromsteorien som innebærer at industrialiseringen førte til depersonalisering og dehumanisering av institusjoner og sosialt liv. Minsket offentlig styring samtidig med at familiens rolle svekkes, gjør at det oppstår et politisk og sosialt tomrom, og organisasjonene kan fylle en del av dette tomrommet å dermed skape ny trygghet (ibid: 51, Katz og Bender, 1976: 3).

Flere forfattere søker også forklaringen i dagens selvhjelpsgrupper med en lignende tomromshypotese. Blant disse er Katz og Bender som hevder at det moderne samfunn er preget av atomisering, dehumanisering og diskriminerende og mangelfullt tilbud fra det offentlige (1976: 4). Matzat fokuserer på forandringene innen medisinsystemet og hevder selvhjelpsgruppene oppsto som en spontan reaksjon på helsevesenets utilstrekkelighet (1992b: 193). I Norge har Lorentzen sett den økende selvhjelpsorganiseringen som et opprør mot en sentralisert og lite lydhør forvaltning (sitert i Hjemdal, Nilsen og Seim, 1998: 52).

Med utgangspunkt i data fra norske selvhjelpsgrupper- og organisasjoner, finner vi lite som støtter disse tesene. Misnøye eller motstand mot det profesjonelle hjelpeapparat ser i liten grad ut til å ha vært årsak til gruppenes oppstandelse (Hjemdal, Nilsen og Seim, 1998: 53). Imidlertid var det flere medlemmer som så selvhjelpsgruppa som et supplement til det profesjonelle hjelpeapparatet, noe som kan tyde på at organiseringen av selvhjelpsgrupper er en reaksjon på et mangelfullt utbygd offentlig hjelpeapparat (ibid: 54 og Lorentzen, 1988: 5). Selvhjelpsgruppene har kvaliteter som er vanskelig å oppnå ved profesjonell hjelp, og et spørsmål blir da om gruppene kan være et alternativ til utbygging av den offentlige omsorgen og hvordan de kan utnyttes best mulig innenfor rammen av en moderne velferdsstat (Lorentzen, 1988: 5).

5.3.2. Svar på svekkede sosiale nettverk?

Matzat er en av flere forfattere som hevder at selvhjelpsgrupper blant annet har oppstått på grunn av oppløsningstendenser i det moderne samfunn. Han hevder at nabolagene har mistet sin betydning, man blir ikke lenger kjent med hverandre og man vil også selv være i fred (Matzat, 1992b: 193). Derimot hevder Bø og Schiefloe at nettverk i byene ikke nødvendigvis er mindre selv om folk ikke har kontakt med andre i nærområdet. Innbyggerne kan ha et omfattende sosialt nettverk uavhengig av geografisk nærhet. Vi er mobile og vi møter andre på ulike sosiale arenaer (2007: 47). I samsvar med dette viser også undersøkelsen til Hjemdal, Nilsen og Seim at selvhjelpsgrupper ikke fungerer som erstatning for sosiale nettverk. De fleste deltakerne er velintegrerte, og mange har fått støtte av venner og familie (1998: 55). Selvhjelpsgruppa ble derimot et sted hvor de kunne snakke om det de ikke kunne snakke med familie og venner om, eller et sted der de kunne snakke med andre *i tillegg* til familie og venner (ibid: 56 og Olsen, 1993: 96). WayBack skiller seg imidlertid ut her ettersom mangel på sosialt nettverk gjerne er selve utgangspunktet for deltakelse.

5.3.3. Utviklingstrekk i samfunnet

I følge Hjemdal, Nilsen og Seim virker det ikke som om selvhjelpsorganiseringen i Norge har spredt seg fra noen bestemt kilde, men har ulike utgangspunkter. Forklaringen må søkes i både generelle forhold og utviklingstrekk i det norske samfunnet, i organisasjonene og ved profesjonelle og offentlige hjelpeinstanser (1998: 57).

Verdimessige endringer som at de senere års velferdspolitikkk vektlegger den enkeltes ansvar for egen skjebne, er trolig av betydning. Begrepet ”regjering” (eng. *governmentality*), introdusert av Michel Foucault (Neumann, 2003: 10), fanger inn denne endringen. Regjering innebærer indirekte styring og kompletterer de tradisjonelle maktteknikkene strategi og dominans (ibid: 12). Liberalismens krav om mindre styring går historisk sammen med økningen av de krav som stilles til regjering av selvet (ibid: 40). I samsvar med dette viser data at deltakere i selvhjelpsgrupper ønsker og mener de har plikt til å løse sine egne problemer selv (Hjemdal, Nilsen og Seim, 1998: 58). Samtidig har det skjedd en økning i antiautoritære holdninger, troen på at andre enn eksperter kan løse problemene er styrket (ibid og Olsen, 1993: 94). Flere av mine informanter hevdet at likesinnede var mer til hjelp enn profesjonelle når de skulle starte et nytt liv. For brukerne i WayBack kan denne hjelpen være en forutsetning for at de skal kunne utnytte tilbudene det offentlige tilbyr.

Større åpenhet om å snakke om problemer er et eksempel på en kulturell endring som har vært av betydning for selvhjelpsorganiseringen. Temaer som tidligere var forbeholdt den private sfæren, blir i økende grad offentlige (ibid: 60). I sosialektoren og helsevesenet har man fått en mer holistisk tilnærmingssmåte til klientene. Helse forstås ikke bare som fravær av sykdom, men heller som den enkeltes funksjonsgrad i forhold til sine omgivelser. Disse utviklingstrekkene avspeiles i selvhjelpsorganiseringen (ibid: 61, 62). WayBacks arbeidsfelt fanger bredt, et helhetlig syn på mennesket er en forutsetning for inkludering.

5.4. Hva er selvhjelp?

5.4.1. Definisjon

Selvhjelp er et mangetydig begrep og brukes i Norge på flere måter. Nasjonalt knutepunkt for selvhjelp definerer begrepet slik:

Selvhjelp er å ta utgangspunkt i opplevelsen av eget problem,
gå inn i en prosess sammen med andre,
for gjennom denne å erverve innsikt
som aktiverer bruk av egne erfaringer
for å oppnå forandring.

(Hva er selvhjelp? 2008)

Det dreier seg altså om at mennesker med felles problem og behov kommer sammen for å finne løsninger eller mestre vanskelighetene i fellesskap. Selvhjelp kan betraktes som en ”moderne” form for kollektiv organisering blant folk som ellers er fremmede for hverandre (Seim, Hjemdal og Nilsen, 1997: 34). Slik skiller selvhjelpsvirksomhet seg ut fra tradisjonelle frivillige medlemsorganisasjoner som ofte bygger på tradisjonell filantropi (Katz og Bender, 1976: 11). Deltakere i selvhjelpsgrupper motiveres av en forventning om umiddelbare og konkrete goder for dem selv, det gjør dem også forskjellige fra sosiale bevegelser som først oppnår tilfredsstillelse når bevegelsen har skapt sosial endring (ibid: 30). Selvhjelp i overnevnte forstand er tema for denne avhandlingen. Imidlertid brukes begrepet også på to andre måter: For det første i betydningen *hjelp til selvhjelp*, som ofte blir benyttet av fagfolk for å markere et mål om at klienten skal klare seg videre uten profesjonell hjelp. For det andre om gjensidig, uformell hjelp, for eksempel mellom naboer eller familie (Seim, Hjemdal og Nilsen, 1997: 34).

5.4.2. Kjennetegn

Det finnes ulike måter å definere selvhjelp på. Allikevel er det enighet om noen sentrale elementer som går igjen i alle former for selvhjelpsvirksomhet (Hjemdal, Nilsen og Seim, 1998: 24). For det første tar man utgangspunkt i *felles problemer eller behov*. Formålet kan være personlig utvikling eller endring av sosiale relasjoner. Videre skal det være en *gjensidighet* i gruppene som innebærer at det ikke er noe klart skille mellom den som gir og mottar hjelp. For det tredje skal gruppene være *autonome*, det vil si at de som deltar selv skal avgjøre innhold og aktiviteter. Det siste punktet er at aktiviteten skal være *erfaringsbasert*.

Ikke bare skal man ta utgangspunkt i deltakernes forståelse av sine behov og problemer, arbeidsformen og innholdet i hjelpen skal også bygge på deres erfaringer (ibid: 25).

5.5. Ulike former for selvhjelpsvirksomhet

Betegnelsen *selvhjelpsvirksomhet* blir brukt om all organisert selvhjelp, uavhengig de organisatoriske rammene den foregår innen (ibid: 26). Imidlertid kan en klassifisering være nyttig for å analysere og forstå likheter og ulikheter ved denne type hjelp, og det finnes flere måter å gjøre dette på. I det følgende vil det tas utgangspunkt i Hjemdal, Nilsen og Seim sin klassifisering da den er tilpasset norske forhold.

5.5.1. Organisasjonsform

Det er vanlig å skille mellom selvhjelpsgrupper og selvhjelpsorganisasjoner. I selvhjelpsgruppene er alle medlemmene berørt, deltakerne har direkte kontakt med hverandre og gruppene er små, uformelle og lokalt forankret (ibid). Strukturen i disse gruppene er ustabile og de er ofte kortvarige (Matzat, 1992a: 181). Selvhjelpsorganisasjoner har derimot en mer formell og byråkratisk struktur, de har flere medlemmer og de operer på landsbasis og har profesjonelle ledere (ibid). Ser vi WayBack i denne typeinndelingen vil man nok betegne virksomheten som en organisasjon. Selv om WayBack sin hovedmålgruppe er tidligere løslatte, kan også andre delta i organisasjonen som frivillige, og antallet medlemmer er høyere enn i små selvhjelpsgrupper. På samme tid har stiftelsen en stabil struktur med et formelt styre og faste ansatte. WayBack har et mål om å etablere seg flere steder i landet og har derfor et langtidsperspektiv på sin virksomhet. Samtidig er det viktig å huske på at denne inndelingen bare er en grov skissering, i virkeligheten finnes blandings- og overgangsformer (ibid: 190). Ikke alle kjennetegnene ved selvhjelpsorganisasjoner kan imidlertid knyttes til WayBack. For eksempel er det få fagfolk i stiftelsen, og aktivitetene er hovedsakelig rettet mot medlemmenes behov og ikke mot lobbyvirksomhet gjennom offentlig arbeid. WayBack fremstår først og fremst som en selvhjelpsorganisasjon, men har også elementer fra selvhjelpsgruppevirksomhet.

5.5.2. Utgangspunkt

Selvhjelp kan være selvorganisert eller igangsatt. WayBack er et eksempel på det førstnevnte da det var de straffedømte selv som grunnla stiftelsen. I motsetning er igangsatt selvhjelp etablert av utenforstående som ikke har erfaring med problemet selv. Enkelte frivillighetssentraler i Norge har denne rollen, og kartlegging tyder på at minst 40 % av selvhjelpsgruppene er igangsatt selvhjelp (Hjemdal, Nilsen og Seim, 1998: 27). Bare 15 % er spontant oppståtte grupper, mens om lag en fjerdedel er knyttet til selvhjelpsorganisasjoner (ibid: 28).

5.5.3. Målgruppe

I Norge har vi en lang tradisjon med å organisere oss i ulike foreninger for å fremme felles interesser (ibid: 28). Det kan være vanskelig å skille mellom interesseorganisasjoner og selvhjelpsorganisasjoner da begge er eksempler på egenorganisering. Derfor kan det være nyttig å se på hvem organisasjon hovedsakelig retter seg mot. Mens interesseorganisasjoner forsøker å bedre situasjonen for alle som har det samme behov, enten de er medlemmer eller ikke, retter selvhjelpsorganisasjoner seg mot en definert gruppe medlemmer, og hjelpen baseres på gjensidighet mellom deltakerne (ibid). Imidlertid kan interesseorganisasjoner opprette selvhjelpsgrupper eller selvhjelpsorganisasjoner jobbe utad med sine interesser, så her er overgangen flytende. WayBack jobber hovedsakelig med å støtte sine egne medlemmer, men deltar også i ulike fora der kriminalpolitikk er tema.

5.6. Forutsetninger for gode selvhjelpsgrupper

I dette kapittelet vil vi se nærmere på hvilke kriterier faglitteraturen påpeker er viktige i et godt selvhjelpsarbeid. I kapittel 6 vil medlemmenes erfaringer drøftes i forhold til disse.

5.6.1. Gjensidige relasjoner, fri dialog og trygghet

Et viktig skille mellom selvhjelpsvirksomhet og tradisjonelle humanitære og frivillige hjelpeformer, er at selvhjelp innebærer *gjensidige relasjoner* der man ikke skiller mellom ulike posisjoner (ibid: 67). Med utgangspunkt i WayBack vil det være interessant å se om brukerne opplever en slik gjensidighet seg imellom og om en slik relasjon eventuelt oppstår i

forhold til fadderer. I sammenheng med dette innebærer *den frie dialogen* at det skjer en likeverdig utveksling av argumenter og erfaringer, i motsetning til samtaler hvor målet er å overbevise den andre (ibid: 69). Gjennom å lytte til andres erfaringer kan deltakerne sammenholde erfaringene med sine egne og slik få støtte (ibid: 70). For brukerne i WayBack som til vanlig deler en sosial identitet og blir stemplet av storsamfunnet, vil denne gjensidigheten trolig oppleves som svært viktig. Samtidig kan det oppleves smertefullt å åpne seg, å ta inn nye perspektiver og forandre seg (ibid: 72). En slik prosess krever *trygghet*, og et viktig spørsmål blir da om deltakerne opplever en slik trygghet i WayBackfellesskapet. Hva skal til for å føle seg trygg?

5.6.2. Felles erfaring og ideologi

Felles erfaring er selve grunnlaget for at deltakerne kan møtes i gjensidighet og dialog (ibid: 73). For medlemmene i WayBack vil erfaringer fra fengselsopphold og ofte rus være det som binder dem sammen, men felles problemer er ikke alltid tilstrekkelig. Deltakerne må også ha en felles forståelse av problemene – en *felles ideologi* (Seim, Hjemdal og Nilsen, 1997: 36). NA er et eksempel på en organisasjon som har et klart, ideologisk grunnlag. Tolvpunktprogrammet er grunnlaget for hele virksomheten, og dersom man ikke aksepterer dette vil man ha problemer med å delta i denne organisasjonen. I motsetning til NA arbeider ikke WayBack etter så klare, fasttømrede punkter, men man kan si at arbeidet har elementer av empowermenttenkning. Empowerment er å oppnå kontroll over eget liv, å oppnå kontroll over de kritiske, avgjørende faktorer som holder mennesket fast i undertrykkelse eller avmakt (Andersen, Brok og Mathiasen, 2000: 14). Kun én hadde kjennskap til begrepet⁴, men selv om det var ukjent for flesteparten kunne de kjenne igjen tankegangen etter en kort innføring i hva det innebar. Forsker har imidlertid valgt å ikke vektlegge empowermentkonseptet i særlig stor grad ettersom det først og fremst er knyttet til profesjonelle og deres klienter i vanlig sosialt arbeid. Det viktige må være at medlemmene i WayBack tar stilling til om organisasjonens arbeidsmetoder passer for dem.

5.6.3. Likheter og forskjeller

Hvor *like* bør deltakerne være for å kjenne seg igjen i hverandre, og hvor *forskjellige* bør de være for at det skapes dynamikk i gruppa? Erfaring fra ulike selvhjelpsgrupper tilsier at likhet

⁴ Personen var ansatt og hadde bakgrunn som sosionom.

i problemforståelse er nødvendig, men at det derimot kan være en fordel med forskjeller på andre måter (Seim, Hjemdal og Nilsen, 1997: 37). Medlemmene i WayBack varierer både i alder, kjønn og livssituasjon. Det at fellesskapet består av ulike individer, til tross for et felles hovedproblem, gjør at de kan utveksle ulike måter å håndtere problemene på.

5.6.4. Motivasjon og frivillighet

WayBack setter klare krav til medlemmene sine; man skal leve et lovlydig og rusfritt liv, og bidra positivt til organisasjonen. Det forventes at de som tar kontakt med stiftelsen er positive til å starte "et nytt og bedre liv" og at valget er basert på frivillighet. Imidlertid kan deltakelse være både tidkrevende og psykisk krevende da man blir konfrontert med sine egne og andres problemer, og skal arbeide seg ut av disse (Hjemdal, Nilsen og Seim, 1998: 84). Selv om motivasjonen for å bli fullverdige deltakere i samfunnet er til stede, kan motivasjonen i forhold til WayBack være synkende. Dersom medlemmene føler de gir mer enn de får igjen eller at de ikke får nok utbytte av medlemskapet, vil de trolig velge å slutte.

5.6.5. Forpliktelse

Abrahamsen vektlegger at medlemmene må ha evne og vilje til å vise *forpliktelse* overfor fellesskapet (1995: 68). Dette innebærer at medlemmene må innordne seg fellesskapets verdier og normer, og at man tåler en viss friksjon, uten at man melder seg ut (ibid). WayBack er ikke en statisk organisasjon, men hele tiden i forandring. Antall medlemmer øker, og nye aktiviteter kommer stadig på banen. Varierende oppmøte kan være et problem i selvhjelpsgrupper, men problemet kan takles ved at man lager forpliktende avtaler eller ved å ha åpne møter (Hjemdal, Nilsen og Seim, 1998: 86). Ettersom WayBack ikke er en selvhjelpsgruppe, blir ikke denne problemstillingen like relevant. Medlemmene kommer og går som de selv ønsker, friheten fremheves som positivt av en informant. På samme tid har WayBack flere faste aktiviteter der det er mulig å ha et påmeldingssystem. Bindene påmelding kan være positivt da deltakerne blir bedre kjent, og man sikrer kontinuitet. På den andre siden kan fraværet av forpliktelse skape en trygghet som ligger i selve fleksibiliteten (ibid: 88). I WayBack er de fleste aktivitetene på huset åpne, mens utflukter krever påmelding.

5.6.6. Utelukkelse og empati

Utestengning og eksklusjon er begreper som normalt ikke forbindes med humanitet, toleranse og fellesskap (Abrahamsen, 1995: 68). Imidlertid er det et behov for sanksjoner dersom det blir begått handlinger som skader resten av gruppa og bryter med felles verdier. Ny kriminalitet eller å komme ruset inn i fellesskapet vil være alvorlige brudd på WayBack sine prinsipper. Intervjuer spurte aldri om informanten hadde brutt disse kravene eller kjente noen som har gjort det, men flere fremhevet selv viktigheten av disse reglene. Her kommer vi inn på betydningen av empati. Empati handler om å ha evne og vilje til innlevelse og interesse for å sette seg inn i andres situasjon (Seim, Hjemdal og Nilsen, 1997: 37). Dersom man kommer rusa inn i WayBackhuset, kan dette ses på som mangel på empati. Rus og kriminalitet bryter med de grunnleggende verdiene i stiftelsen, og det svekker troverdigheten til fellesskapet som en trygg og positiv møteplass. Men er det nødvendig å støte folk helt ut av organisasjonen? Er god kammeratstøtte å bryte kontakten med folk som har sprukket, eller er det kanskje da de trenger mest støtte? Dette er viktige spørsmål stiftelsen må ta stilling til og som de fleste medlemmene har meninger om.

5.7. Hva er likemannsarbeid?

Selvhjelp og likemannsarbeid er to begreper som ligger tett opp til hverandre når det gjelder arbeidsform, og det kan være vanskelig å skille dem fra hverandre. Olsen og Grefberg karakteriserer likemannsarbeid slik:

En samhandling mellom personer som opplever å være i samme båt, eller i noenlunde den samme livssituasjon, og hvor selve samhandlingen har som mål å være hjelp, støtte eller veiledning mellom partene i mellom. Likemannsarbeidet vil normalt ha som utgangspunkt at én av dem som inngår i handlingen har en lengre og mer bearbeidet erfaring enn de øvrige. Denne personen blir kaldt likemannen (2001: 12).

I likhet med selvhjelp baserer også likemannsarbeid seg på erfaringsbasert hjelp mellom mennesker i samme situasjon, men skiller seg fra selvhjelpsvirksomhet ved at det ikke nødvendigvis dreier seg om *gjensidig* hjelp. Likemannen blir en hjelper og får derved en komplementær posisjon i forhold til den som blir hjulpet (Hjemdal, Nilsen og Seim, 1998: 29, 30). Litteraturen på dette feltet kan til tider være nokså forvirrende. Et eksempel som illustrerer kompleksiteten er når et medlem av en selvhjelpsorganisasjon fungerer som igangsetter av selvhjelpsgrupper eller som rådgiver. Virksomheten vil da kunne karakteriseres

som en form for likemannsarbeid, men slett ikke alt likemannsarbeid er selvhjelpsgrupper (Olsen, 1993: 45 og Hjemdal, Nilsen og Seim, 1998: 30). Eksempler på likemannsaktiviteter kan være råd og veiledningstjenester, besøkstjenester og telefontjenester.

I dette kapitlet har hensikten vært å gi leseren en innføring i temaet frivillig velferdsproduksjon, spesielt da rettet mot selvhjelpsvirksomhet. Selvhjelpens kjennetegn: felles problem, gjensidighet, autonomi og erfaringsbasert kunnskap, har blitt gjennomgått, og forskjellen mellom denne formen for hjelp og likemannsarbeid er beskrevet. Med denne kunnskapen i grunn går vi videre og ser medlemmenes erfaringer i et selvhjelps- og likemannsarbeidsperspektiv.

Kapittel 6. Selvhjelp og likemannsarbeid i WayBack

Jeg tror det er viktig altså og ikke sitte alene, altså du sitter alene med skam og skyld og masse dårlige følelser. Jeg tror det å komme sammen med mennesker som er litt positive, som kan dra deg med på noe da, altså for det er ikke alle som er like ressurssterke, ikke sant. Dra deg med og du kan føle tilhørighet, det er det viktigste. At her er det noen andre som forstår, som har vært borte i det samme sjøl. Jeg tror det er veldig viktig altså. Si etter siste behandling da så skulle jeg begynt på en jobb bare med sånne mennesker som gikk i skjorte og så veldig, veldig vellykka ut sånn vet du. Sånn advokatliknende personer da. Vet du jeg hadde jo blitt livredd på en måte. Jeg hadde følt meg helt som en sånn alien, ikke sant. At det er noe gjenkjennende på en måte da, det tror jeg er så viktig altså. Å føle seg god nok på en måte.

(”Trine”)

6.1. Betydningen av å komme sammen med mennesker som er eller har vært i samme situasjon

6.1.1 Stempling og stigmatisering

De fleste av medlemmene som ble intervjuet hadde et udelt positivt syn på delta i et fellesskap av likesinnede.

Jo det betyr mye som jeg sier liksom. Det er lettere å være ærlig overfor en person som har gått gjennom det samme. Du blir på en måte ikke møtt på, du blir ikke dømt og ikke blir du møtt med nysgjerrighet om sånn helt sånn banale ting. Det blir mer fokus på selve problemet og, ikke de tinga rundt det. Du blir liksom, du blir godtatt for den du er. (”Elisabeth”).

I likhet med ”Elisabeth” fremhever flere hvor viktig det er for dem å bli godtatt for den de er. De føler seg avslappa i motsetning til når de er med ”vanlige” folk der fokuset ofte er hvor vellykket man har vært i livet. Samtidig unngår de samfunnets stigmatiserende bilde av de straffedømte, og selvorganiseringen blir et sådant kollektivt motbilde (Høgsbro, 1992: 203). Ordet stigma er opprinnelig hentet fra gresk hvor det betyr sår eller sårmerke (Hauge, 1997: 374). Senere er begrepet gått over til å betegne et vanærende merke eller stempel, og det er særlig i betydningen en usynlig merking som består i at noen blir utpekt som vanæret, at begrepet benyttes innenfor samfunnsvitenskapen (ibid). Stempling og stigmatisering er to begreper som gjerne brukes om hverandre, men allikevel er det ofte nyttig å skille mellom dem. Mens stempling er den prosess som leder til at en person utpekes og merkes på en vanærende måte, er stigmatisering prosessen som gjør at den stemplede overtar de kjennetegn som karakteriserer dem som er vanæret (ibid). Selv om alle medlemmene i WayBack er

stempelet innenfor strafferettssystemet, behøver ikke det bety at de selv føler seg som en kriminell.

Jeg ser ikke meg selv som en forbryter. Jeg har aldri gjort noe forbrytelse heller, jeg har aldri vært i den sjangeren, jeg har aldri vært sånn. Har ikke vært en kjeltring og tjuv og drevet og stjålet biler og tulle og tøyse. Jeg har tøysa med andre ting, og det var dumt å gjøre, og jeg ble tatt for det, og det sa jeg og. Og det sona jeg for, ferdig med det. Jeg er ferdig med den saken der, det er vekk. Så det er blåst bort, kasta bort, vekk. ("Henrik").

Denne brukeren har ikke godtatt stempelet som ble pålagt han av strafferettssystemet som kriminell, og opplever derfor selv ikke å ha en stigmatisert identitet. Imidlertid deles ikke denne selvoppfatningen av alle medlemmene. Selvhjelpsorganiseringen kan for disse fungere som en identitetsregulerende funksjon der medlemmene etablerer et nytt nettverk, en alternativ samfunnsmessig praksis, og en kollektiv avklaring og bearbeiding av identitetsmessige problemer (Høgsbro, 1992: 203, Katz og Bender, 1976: 108). Organiseringen får dermed form av en subkultur der den enkelte erverver seg en ny identitet (Høgsbro, 1992: 204). I motsetning til Goffman sine stigmat teorier som omhandler individuelle strategier stigmatiserte kan ta i bruk, for å holde omverdenens problemforståelse og nysgjerrighet på avstand, går selvhjelpsorganiseringen i motsatt retning. De individuelle strategier blir litt etter litt overflødige, idet organiseringen gjør krav på at medlemmene respekteres på deres egne premisser, og at fokuset rettes mot deres ressurser i stedet for på deres generelle problem (ibid). Imidlertid kan det å endre samfunnets problemforståelse være en langsom prosess. Tilbaketrekking til gruppen kan være resultatet dersom medlemmene opplever at de ikke får gjennomslag i sin problemforståelse.

Oppblomstringen av WayBack skjer i en periode der det politiske klimaet i forhold til kriminalitet og straff har endret retning til et mer humanistisk perspektiv. Dette viste seg blant annet i *Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn*, der det ble lansert en tilbakeføringsgaranti som ser rehabilitering i en bredere sosial forstand enn tidligere. Til tross for at de kriminalpolitiske forestillingene om den straffedømte har endret seg, er det usikkert om befolkningens syn generelt har endret seg. Holdningene medlemmene i WayBack møter ute i samfunnet kan føre til en stigmatisert identitet dersom de enda ikke har det. Tilbaketrekking til fellesskapet med likesinnede, som forsterker organisasjonens karakter av subkultur, kan være konsekvensen.

Også for fadderne betyr det mye å komme sammen i et fellesskap med likesinnede. Flere vektlegger at de kan være seg selv samtidig som de opplever å kunne gi av seg selv og være til nytte for andre.

Det, hva det betyr for meg. Jeg møter folk som jeg kjenner fra før inni mellom, og alle jeg møter har vært der jeg har vært. Og jeg ser at dem er ikke der nå, dem er her i stedet for. Dem har kommet seg opp og fram, og de gir meg en styrke, at dette her fungerer faktisk. Så jeg har også den følelsen at det betyr litt at jeg er med her jeg og. Og jeg kan gi et håp til andre så det gir meg jo en god følelse. Så det betyr veldig mye. ("Simen").

Det at fadderne har lengre erfaring med å ha greid seg ute i normalsamfunnet, gjør at de blir et forbilde for brukerne.

6.1.2. Kritisk blikk på selvhjelps- og likemannsarbeid

Som nevnt har de aller fleste et svært positivt syn på å være en del av et fellesskap med mennesker som har vært/er i samme situasjon som dem selv. Imidlertid er det to av informantene som også har et mer kritisk syn på dette.

"Rune": Jeg er litt skeptisk på det altså. Jeg tror noen ganger man kan dra hverandre nedover her.

Camilla: Ja, føler du at det skjer?

"Rune": Ja, det skjer. Ikke her, men det skjer. (...) spesielt når det er damer og gutter og de blir kjent med hverandre og en av dem går tilbake til rus (...) en av dem drar med seg den andre etter veldig kort tid.

Selv om ikke "Rune" har opplevd at dette skjer i WayBack, har han tidligere sett hvordan mennesker kan påvirke hverandre negativt. Muligheten for negativ innvirkning et sted der tidligere rusavhengige møtes, er absolutt til stede. Forsker fikk av andre informanter vite at det også hadde skjedd. Her må man skille mellom to ting: for det første kan enkeltmedlemmer falle tilbake til rus. Det kan være ulike årsaker til det, og flere av intervjupersonene mente det ikke var til å unngå i en slik type organisasjon. For det andre kan personer bli fristet eller lurt til å ruse seg, noe de kanskje hadde unngått dersom de ikke var i et eksrusmisbrukermiljø. Forskjellen er at sistnevnte ikke selv tar initiativ, men blir påvirket av andre. Medlemskap i en organisasjon som WayBack har mange positive sider, men en bakside er risikoen en må ta ved å delta i et slikt fellesskap. Rusavhengighet er en sykdom det er svært vanskelig å komme ut av, og en fare er at dersom et medlem sprekker, kan personen dra andre med seg.

I sammenheng med dette har en av kritikkene mot selvhjelpskonseptet vært at selvhjelp kan bidra til å fastholde mennesker i problemene. Det er ikke bare tilbakefall til rus og kriminalitet som kan påvirke medlemmene, men også selve fokuset på problemet.

Jeg har holdt på i ti, tolv år og vært kriminell og rusmisbruker, og gått inn og ut av fengselet. Så gjør man en type grep om livet sitt og man velger å bli nykter og man har vært på Stifinner'n og man har vært på Tyrili og så begynner man å jobbe med det. Så jeg merker litt sånn at av og til så biter det litt i rumpa, når faen skal egentlig du bli kvitt problemet ditt. Så man kommer seg ikke helt ut av det fordi man jobber med det, man står daglig i problematikken. Så man skal være klar over hva man holder på med. Jeg kjenner jo mange folk innfor dette så av og til får jeg tømt av med det verste eller det er kanskje det som gjør at jeg overlever i det. ("Gaute").

Utsagnet illustrerer det Hjemdal, Nilsen og Seim tar opp; en kan bli så opptatt av problemet at en gjør det til et livsprosjekt og får hele sin identitet knyttet til de vanskelige delene av livet (1998: 126). "Gaute" bruker store deler av tida si på "løslatelsesproblematikken". Selv om det ikke handler om han så berøres han, og tanken på å skifte jobb har streift "Gaute" flere ganger. På den ene siden har mennesker som har vært inni rus- og kriminalitetsproblematikk over lengre tid mye erfaring og kompetanse på området, noe som kan komme brukerne til gode. På den andre siden kan de selv oppleve at de ikke kommer seg videre i livet, men står fastlåst i den problematikk de en gang kjempet seg ut av. For brukerne er WayBack et overgangssted der de får hjelp til å tilrettelegge livet ute i storsamfunnet - målet er å komme seg videre. Paradokset er at hjelperne kan ha en følelse av å bli stående igjen selv. Det er uvisst hvor mange av fadderne som opplever dette, og sannsynligvis vil det i større grad gjelde faste ansatte enn frivillige faddere.

6.1.3. Spesiell fellesskapsfølelse?

Johansen forteller i sin studie om frivillig sosialt arbeid, hvordan en ytre fiende, i dette tilfellet alkoholen, styrket samholdet i selvhjelpsgruppene (1985: 118). Temaet alkohol var et viktig samtaleemne i disse gruppene, og de to ledetrådene var "fyllas forbannelse" og "det er alltid håp" (ibid). I WayBack unngår man derimot prat om fortiden og fokuset rettes først og fremst mot fremtiden. Siden tilbakesnakk er lite akseptabelt fikk forfatter inntrykk av at samholdet ikke baseres på en felles ytre fiende, men på medlemmenes felles kamp om å endre tilværelsen til et meningsfullt liv. Til tross for at deltakerne har kommet ulikt i inkluderingsprosessen, gjør det noe med dem å være sammen med andre løslatte. Avslappet, naturlig, trygghet, og verdsatt er stikkord her. De fleste informantene mener det er av stor

betydning å komme sammen med mennesker som har vært i samme situasjon, og de hevder en spesiell fellesskapsfølelse preger organisasjonen.

Ja, det blir det på en måte, det blir mer avslappa liksom. Man trenger ikke å presentere at ja nå jobber jeg i et meglerfirma da, og vi har akkurat bygd oss hus ute på Bygdøy og, altså man slipper de dere formalitetene der på en måte. Og så, det synes jeg er... det er veldig deilig å slippe at man liksom skal drive og forsvare, forsvare eller ikke forsvare seg. Det er det som er viktig liksom, hva du jobber med, hvor du bor og hva slags bil du har og har du vært på noen eksotiske utenlandsferier, går du på S.A.T.S, lever du sunt, altså sånn veldig sånn overfladiske ting. Altså, det er viktige ting selvfølgelig, det er ikke det jeg sier, men et menneske er vel søren meg mer enn det altså. Ikke sant. ("Trine").

Ja, det er jo det. Det var jo, for meg var det i hvert fall veldig viktig. For da hadde jeg noen å snakke med, da fløt liksom alt bare sånn det skulle liksom, til jeg føler meg klar til å ta kontakt med folk som aldri har drevet med no gærent liksom. Men den første fasen, da var det viktig for meg i hvert fall. Det er meg, jeg vet jo ikke om det gjelder alle men. Ja av de andre jeg har snakka med så har jeg inntrykk av at de føler det samme de og liksom. Du føler deg litt tryggere automatisk med samme folk. ("Anders").

Resultater fra andre selvhjelpsundersøkelser understreker på liknende måte verdien av fellesskapet. Fellesskapet har en egenverdi, det er ikke bare et virkemiddel for å oppnå andre ting (Hjemdal, Nilsen og Seim, 1998: 96, Katz og Bender, 1976: 76). På samme tid er det viktig å huske på at løslatte ikke er en homogen gruppe, men består av enkeltmennesker med ulike erfaringer og egenskaper. Selv om medlemmene i WayBack i stor grad opplever et positivt fellesskap med likesinnede, kan de også føle at de er forskjellige, kanskje for forskjellige til å passe inn. Da en av mine informanter ble spurt om han følte det var en spesiell fellesskapsfølelse i organisasjonen, var svaret: "*vi er forskjellige.*" Dette kan tolkes som om ulikheten mellom medlemmene var større enn likhetene for denne personen. Deltakelse i en organisasjon innebærer i utgangspunktet å gå inn i et møte med fremmede. Utenom den felles interesse som binder medlemmene sammen, behøver de ikke å være like på andre områder. Selvhjelpslitteraturen hevder lik problemforståelse er det viktigste, ulikhet blant deltakerne er positivt ettersom man får et mer nyansert syn på problemet. Allikevel er det en balansegang her i forhold til hvor ulike medlemmene kan være. I WayBack har de fleste medlemmene, men ikke alle, tidligere slitt med rusproblemer. Dette var noe som slo meg da rus preget samtalene i mye større grad enn jeg hadde forventet på forhånd. Spørsmålet blir da hvordan mennesker med annen type kriminalitetsbakgrunn vil bli tatt i mot og oppleve fellesskapet. Vil personer dømt for grove voldsforbrytelser eller sedelighetsdømte også kunne finne seg til rette i WayBackmiljøet? Dette er en utfordring stiftelsen vil kunne bli stilt overfor. Fra forskers synspunkt vil fokuset på fremtiden være en riktig vei å gå dersom man ønsker å inkludere straffedømte fra alle lovbruddskategorier. Felles mål om å bli fullverdige

deltakere i samfunnet kan bli limet som binder medlemmene sammen, mens fokus på tidligere ulovligheter kan virke splittende.

6.2. Motivasjon

Da brukerne ble spurt om de syntes de andre brukerne var motiverte for å starte et nytt liv, varierte svarene. Halvparten mente at dette var tilfellet, andre var ikke like sikre: *”Det er variasjon, det er det. Det er... den tida jeg har bodd her så har jeg sett folk ruse seg her på huset og folk bli kasta ut liksom,”* *”litt variasjon tror jeg, jeg tror det er mange som bikker litt. Bikker litt i forhold til om dem skal fortsette med det dem holdt på med før eller hva skal du gjøre liksom.”* WayBack er ikke noe lavterskeltilbud eller et rehabiliteringssenter. De som tar kontakt forventes å ha tatt et valg. I medlemsvilkårene kommer det klart fram at rusfrihet og rederlighet er krav organisasjonen stiller. Imidlertid kan det være både tidkrevende og psykisk krevende å arbeide seg ut av sine egne problemer, motgang i denne prosessen kan få store konsekvenser.

Nå er jo jeg ganske bastant på hvordan min vei skal bli videre. Jeg vet jo at det alltid kommer fallgruver som jeg går på trynet i, men i hvert fall å stake ut kursen. Det er jo mange som ikke har det nettverket og den tryggheten som jeg rundt meg, ikke sant. All den motgangen, til slutt så orker du ikke mer, ikke sant. Når du bare ser svart, hva gjør du da? Ja, da går du dit hvor du møter forståelse og du går i et miljø som du tror, du har noen slags venner der og, ikke sant. Selv om vennskapet ikke er på lik linje som det vi krever liksom sånn ute da. Du har et slags fellesskap, ikke sant. Og da er jo rusen rett rundt hjørnet. (”Elisabeth”).

En annen faktor som kan være utfordrende i forhold til motivasjonen, er at brukerne kan oppleve å måtte gå fra en høystatusposisjon i sitt tidligere miljø, til en lavstatusposisjon i normalsamfunnet. Fra å være en høyt respektert narkolanger risikerer man å bli stemplet som kriminell og udugelig. Den kulturelle og sosiale kapitalen de har opparbeidet seg er ikke lenger gyldig, og de må bygge opp en ny sosial identitet. Begrepet *speilbilde* (looking-glass self) ble opprinnelig formulert av Charles H. Cooley, men videreutviklet av Georg H. Mead, for å forklare hvordan selvbildet blir til (Bø og Schiefloe, 2007: 130). Teorien går ut på at selvet og identiteten blir til i et samspill. På bakgrunn av de tilbagemeldingene vi får fra andre på vår atferd vurderer vi oss selv. Vurderingene internaliseres og danner grunnsteinene som selvbildet bygges på (ibid: 131). Sett i et slikt perspektiv vil brukerne få negative reaksjoner dersom de fastholder de normer og verdier som regjerer i det kriminelle miljøet. En fare da er man overtar de andres bilde av en som avviker og går inn i denne rollen (Becker, 1973: 34) og tilbake til miljøet der man er verdsatt. Motsatt kan positive sanksjoner bidra til å holde

brukerne fast i det konvensjonelle samfunnet. En forutsetning for å kunne bygge opp et selvbilde som "normal person" og få bekreftelse av andre, er at man har internalisert samfunnets normer. For løslatte som ikke har denne kompetansen kan WayBack fungere som en sosialiseringsarena som gjør dem i stand til å bygge opp en ny sosial identitet.

6.3. Medlemmenes opplevelse av fellesskapet

6.3.1. Miljøet

Alle intervjupersonene opplevde miljøet i organisasjonen som godt, selv om det var ulike grader av hvor fornøyde de var. De som hadde vært med i stiftelsen over lengre tid kunne fortelle om forbedring sammenliknet med fellesskapet tidligere.

Det har ikke alltid vært sånn som det er nå. Tidene forandrer seg. Det var en del andre folk her før som jeg var litt usikker på. Jeg tør ikke si no alt for sikkert, men jeg synes det var dårligere miljø her før. Det har blitt bedre miljø her nå. Det er blant annet en del folk som har blitt skifta ut veldig med nye folk her nå. Så det er mye bedre miljø her nå siste året enn det var for to år siden. ("Kristian").

Brukerne var den gruppen der flest hadde et udelt positivt syn på miljøet, noe som kan henge sammen med at flertallet ikke var medlemmer i tiden da uro preget organisasjonen. "Rune" mener imidlertid det kan bli bedre.

Det er helt greit, men det kunne blitt bedre. Om vi hadde mer fellesting, gått sammen som den dagen vi var og badet. Skjønner du? Det var helt spesielt, alle var glade og jeg husker X som bor her gikk ut og sa det var en bra dag. Det var en bra dag. Det føltes litte gran connecting togheter, men ellers er det... alle er på sitt kontor, jeg ser ikke dem, jeg sitter på dataen eller jeg går ut. Det er ikke noen spesiell...

Som nevnt tidligere savnet flere av brukerne at det skjedde noe, og en aktivitetsgruppe var blitt opprettet. Få fellesaktiviteter, spesielt der både brukere og faddere kunne samles, preget organisasjonen. I slutten av intervjuperioden var flere aktiviteter i planleggingsfasen⁵, å kunne gjøre noe sammen bidrar til at folk blir kjent med hverandre og vil trolig styrke det sosiale miljøet.

En av brukerne bemerket at det å komme sammen med mennesker med ulik bakgrunn i fengselet, hadde fått henne til å bli mer tolerant. Denne egenskapen ble vedlikeholdt da hun kom inn i WayBackmiljøet.

⁵ Ved innleveringen av avhandlingen har organisasjonen et fyldig og variert aktivitetsprogram.

Samspill handler om toleranse. Da jeg ble satt inn i fengsel så, jeg har alltid... litt sånn i forhold til heronister, så har jeg bare satt grensa ned for jeg vil ikke ha noe med dem å gjøre, ikke sant, glem det. Det handler om å beskytte seg sjøl og sine egne følelser, for du vet at heronister gjerne går til grunne, før eller senere så selger de gjerne gullringen din hvis de kommer over den. Venner forandres, ikke sant. Men i fengsel så ser du plutselig en helt annen side av dem menneskene, nå ser du mennesket. Og da må du plutselig begynne å, i hvert fall jeg, nå prater jeg om meg selv, måtte lære toleranse overfor mennesker som var annerledes enn en sjøl. Jeg måtte plutselig begynne å forholde meg til for eksempel heronister. Og det fortsatte da jeg kom hit og, ikke sant. Akkurat dette her med å godta mennesker og ja, se mennesker i personen. ("Elisabeth").

Ved å være åpen for ulike mennesker vil organisasjonen kunne bidra til et mangfoldig miljø som kan øke medlemmenes toleranse overfor andre.

6.3.2. Trygghet

Et tegn på et godt miljø er at deltakerne føler trygghet. Med trygghet menes her at de kan ta opp saker som opptar dem, og at de blir tatt alvorlig. Av brukerne som ble intervjuet var det fire som svarte klart "ja" på spørsmålet om de følte seg trygge i WayBackmiljøet. To var mer usikre. Dette kan ha sammenheng med flere ting som personlighetstype, lengde på medlemskap og erfaringer i tida de har vært medlem. "Erlend" var en av dem som ikke følte seg helt trygg. Han svarte slik på spørsmålet om han ville sagt i fra dersom han var misfornøyd med hvordan noe fungerte eller en hendelse hadde oppstått:

Nei, jeg føler det stanser veldig mye der altså, kanskje det ikke er så lett å si i fra vet du. Jeg tror kanskje jeg føler at det liksom ikke blir... eller man holder det inne i seg, eller holder tilbake litt på grunn av at man er redd for å miste den støtten og hjelpen man får i fra begynnelsen. At det blir mer eller mindre psykologisk, at det stopper opp. Jeg vet ikke, noe sånn. Man er redd for å miste den tryggheten man har kan du si. (...) Når det gjelder sånne ting, at man er misfornøyd med ting. At "sånn synes ikke jeg var riktig". Da føler jeg meg liksom som en fange igjen på en måte.

Informanten påpeker et dilemma som kan oppstå i likemannsorganisasjoner. I motsetning til selvhjelpsgrupper er ikke medlemmene i samme posisjon, likemannen har lengre og mer bearbeidet erfaring. Løslatte er ofte mennesker som flere ganger har vært i kontakt med straffe- og hjelpeapparatet. De er vant med å underordne seg, og de har gjerne dårlige erfaringer med å stå i mot. Fadderne i WayBack vil for brukerne fremstå som sterke mennesker, noe som er positivt i den forstand at de kan bli et forbilde. Imidlertid kan det også ha negative sider dersom styrken tar form av kontrollerende oppførsel og medlemmer ikke tør si hva de mener. Likt som offentlige tjenesteytere besitter fadderne ressurser som kan komme brukerne til gode. Når underdanigheten sitter i kroppen, kan det være vanskelig å si i fra dersom man er redd for at tilgangen til disse kan opphøre.

Det viste seg imidlertid at ”Erlend” ikke hadde opplevd negative reaksjoner i forbindelse med noe han hadde tatt opp. Allikevel var engstelsen for hva som *kunne* skje stor og derfor et hinder for å ta opp ting. Selv om faren for å bli mislikt og miste støtte ikke var reell, opplevdes den slik for brukeren og ble dermed en belastning for denne personen. Som forslag til hva som kan bedre dette, forsetter ”Erlend”:

(...) kanskje møter en gang i uka at man tar opp sånne småting. Kan fort vokse til en sånn svær blemme egentlig hvis man ikke gjør noe med en gang. Da holder man det inne i seg i stedet for, biter det i seg. Tenker som så at kanskje hvis jeg sier noe så kanskje gjør at, blir forbanna og utakknemlighet og masse sånn som kan skje. (...) Man må kunne si i fra altså. Selv om jeg går her og får mye hjelp og sånn. Litt menneskeverdighet kan man si.

Faste fellessamlinger der folk kan ta opp det de har på hjertet, er en mulighet. Samtidig forutsetter et slikt forum at medlemmene allerede er noenlunde trygge på hverandre og tør å si det de mener. Dersom man er redd for konsekvensene, er det lite sannsynlig at et slikt møte vil hjelpe. På den andre siden kan et fast forum gjøre det lettere for medlemmene å vite hvor de skal henvende seg om en hendelse skulle oppstå. For brukerne vil gjerne fadderer være en naturlig kontaktperson, men dersom saken gjelder fadderforholdet kan det være nyttig med et alternativt sted å henvende seg. Hvem som skulle være deltakere i disse møtene kan diskuteres. Forfatter ønsker ikke å gå nærmere inn på denne diskusjonen her, men etterlater spørsmålet til ettertanke. Imidlertid må det påpekes at det allerede holdes morgenmøte hver dag, i tillegg til at det finnes en forslagskasse. Muligheten for å ta opp saker er altså til stedet. Holdningene overfor brukerne, omsorgen man viser for hverandre og evnen til å lytte, vil trolig ha like stor betydning i forhold til å skape trygghet som fellesmøter og lignende. Trygghet innad i organisasjonen kan føre til trygghet utenfor gruppa og mer selvsikkerhet i hverdagen (Hjemdal, Nilsen og Seim, 1998: 72).

6.3.3. Hva skaper et positivt fellesskap?

Et viktig mål for stiftelsen må være å skape et best mulig miljø. Et godt sosialt miljø fører til trygghet og legger grunnlaget for at medlemmene kan arbeide med seg selv og skape positive endringer i livet sitt. Da informantene ble spurt om hva som gjorde fellesskapet positivt og noe de fikk utbytte av å delta i, fikk jeg ulike svar. *”Det er høyt under taket her. Folk kan tillate seg å snakke om mye, vi tåler diskusjoner. Ikke minst er det masse humor her. Det behøver ikke være kjempe alvorlig. Kan le litt av hverandre og le sammen med sidemannen,”* *”at du kanskje ser ting på forskjellige måter. At vi lærer av hverandre. At kunnskapen min*

utvides,” er eksempler på hva de mente var positivt. Humor kan løse opp stemningen, og latter kan være godt i en ellers vanskelig hverdag. Utveksling av erfaringer som gjør at man får et nyansert syn på ting, er noe av kjernen i selvhjelpstanken. At man greier å være direkte med hverandre, samarbeide på en bra måte, aktiviteter, og at alle går godt sammen og har felles erfaring, var andre positive faktorer som ble nevnt.

6.3.4. Hva virker nedbrytende på miljøet?

Tilbakefall til rus og kriminalitet var den faktoren som ble nevnt hyppigst ved dette spørsmålet.

Det som er nedbrytende er hvis det blir mye hemmeligheter, hvis noen går og har litt sånn monkeybuiseness på si. Eller gjør et eller annet man ikke skal gjøre på en måte. Hvis det skjer rusing da i Way of Living på en måte og noen går og vet om det. Det er negativt altså. Skjer det, jeg holdt på å si kriminelle handlinger på en eller annen måte, eller noe sånn, det kan bli veldig negativt på en måte altså. Men vi må jo nesten regne med det og vet du, vi må ta det med i betraktning og, men ja, vi må det. Men det er ikke no okei. (“Trine”).

Tilbakefall er ikke bare negativt for den som sprekker, men også for resten av medlemmene. De fleste av deltakerne har slitt med rusproblemer, og kommer folk rusa inn i fellesskapet vil forståelig nok det skape dårlig stemning. Et par av informantene hadde ingen formening om hva som kunne virke nedbrytende på miljøet. “Erlend,” som først var usikker, sa imidlertid etter å ha tenkt seg litt om: *”vanskelig å si hva det skulle være. Jeg vet ikke, kanskje den skilnaden mellom ansatte og de som bor her.”* Utsagnet belyser en av utfordringene til dem som jobber i organisasjonen. Vi kommer tilbake til dette i kapittel 6.5 om gjensidighet.

6.3.5. Hva er det viktigste medlemmene får ut av fellesskapet?

I motsetning til forrige spørsmål har informantene lettere for å svare på spørsmålet: “hva er det viktigste du får ut av fellesskapet?” Det tyder på at dette er noe som opptar dem og som de har tenkt over før. Å delta i WayBackfellesskapet kan være krevende, spesielt når målet er å skape endringer i sitt eget liv. Deltakerne vil trolig flere ganger komme opp i situasjoner hvor de vurderer hvorfor de er her og hva de vil med medlemskapet.

Jo, det er jo at man føler seg som en, føler at man er tilbake i samfunnet igjen. Nå har jeg vært mer eller mindre død da nesten i en god del måneder, i hvert fall siden jeg slapp ut. Jeg har liksom ikke følt tilhørighet noe sted. Og nå har jeg vært her en stund og føler at det er bra her. Ja, mer kan man ikke forvente egentlig. (“Erlend”).

Tilhørighet, samhold, vennskap og det at man kan være seg selv er, kort oppsummert, det medlemmene mener er det viktigste de får ut av fellesskapet. Bortsett fra vennskap, er kvalitetene som ble nevnt typisk for det vi finner i selvhjelpsgrupper. De er også grunnen til at mennesker oppsøker slike grupper.

6.4. Opplever brukerne å få støtte?

6.4.1. Samtalen

I studien til Hjemdal, Nilsen og Seim hadde 90 prosent av gruppene gruppesamtaler som sin sentrale aktivitet. Halvparten hadde andre aktiviteter i tillegg (1998: 37, 38). Samtalen er kanskje det ”middelet” vi forbinder mest med selvhjelp; mennesker kommer sammen for å utveksle erfaringer og gjennom dette løse felles problemer. Da intervjuer spurte brukerne om de hadde grupper eller møter der de kunne snakke om ting de syntes var vanskelige og utfordringer løslatte møter i hverdagen, svarte ”Anders”:

Ja du har sånn dere coaching her. Du kan få tilbud om coaching i hvert fall. Det er sånn du snakker med en person liksom og da, hvis jeg da, da snakker du om en ting, du snakker om et problem som du ønsker å forbedre. Så samarbeider man om å klare det problemet da. For å si det sånn, du jobber sammen om å nå et mål. Du ønsker å oppnå et mål, så jobber du og den coachingdama eller mann sammen for å nå det målet. Det, jeg hadde det liksom, men det, jeg syntes det ble litt sånn dere lukke øynene og...

WayBack har inngått en samarbeidsavtale med coachingstudenter der studentene utfører coaching gratis for brukerne i organisasjonen. Dette er et bra tilbud selv om ikke denne brukeren hadde fått så mye utbytte av det. I følge informanten ble det for ”psykologaktig”, noe personen ikke følte seg vel med. Møte med en coach er et møte med en profesjonell, noe som står i skarp kontrast til selvhjelpskonseptet. Også i forhold til WayBacks likemannsfilosofi vil det å ta inn utenforstående, profesjonelle hjelpere avvike fra et slikt prinsipp. Imidlertid ønsker stiftelsen å være åpen for andre grupper mennesker, og dersom profesjonelle kan være til hjelp for medlemmene, burde ikke mangel på egenerfaring være et hinder for det.

Forsker spurte ”Anders” en gang til der hun presiserte at det var samlinger for bare brukerne hun ønsket å vite mer om.

Eh, er det det da? Vi har jo... nei, jeg vet ikke, det er vel ikke så mye av det kanskje. Det er sånn, hvis jeg har problemer så, så går jeg og snakker med dem jeg føler meg trygg sammen med. Og hvis noen har problemer så kommer dem til meg og snakker om det de har problemer og til meg liksom.

I WayBack finnes det altså ingen faste samtalegrupper der nyløslatte kan komme sammen å utveksle erfaringer. Riktignok har det vært temakvelder der man for eksempel tar opp et filosofisk spørsmål, men disse samtaler har et annet mål og må ikke forveksles med hva det innebærer å delta i en selvhjelpsgruppe. Et par av brukerne fortalte, i likhet med "Anders", at de snakket med andre medlemmer de følte seg trygge på dersom de hadde behov for å prate med noen. Andre kunne ønske det hadde vært mer rom for dialog og samtale, og så gjerne for seg at dette kunne skje i faste rammer: *"Ja mer, sånn som NA, mer sånne enkle... Ja mer sånne samtalegrupper, egentlig mer sånn, ja prate litt, ta det mer sånn enkelt. Ikke så veldig mye sånn hurra, hurra, nå skal vi ha det morsomt liksom. Jeg har ikke kommet dit helt enda."* Det virker som om alle brukerne har behov for å prate med noen, men de har ulike måter de ønsker å dekke dette behovet på. Intervjuer spurte ikke informantene om de mottok profesjonell hjelp som psykolog eller lignende utenfor stiftelsen, men sannsynligheten er stor for at det er tilfellet.

6.4.2. Hvem søker brukerne støtte hos?

Det kan være interessant å se *hvem* brukerne henvender seg til når de trenger støtte. Er det de andre nyløslatte, fadderne eller ansatte? En svakhet er at forsker ikke direkte spurte hvem brukerne kunne ha "støttende" samtaler med, og derfor er heller ikke bildet helt tydelig her. Imidlertid kom det ofte frem under intervjuet hvem de henvendte seg til, og intervjuer satt igjen med et klart inntrykk. Flere av brukerne var skeptiske til å søke støtte hos andre brukere, *"nei det... ja, kanskje noen ganger føler jeg at det er veldig greit å snakke med dem. Men ikke for mye, for da blir det veldig mye tilbakesnakk. Om ting, om åssen det var, om hva vi ikke skulle ha gjort og sånne ting. Så det er viktig å komme inn i et nytt miljø."* En annen sier:

(...) derfor er jeg egentlig mest med X [fadder] eller X [ansatt] eller ja... eller de andre vennene mine som ikke ruser seg da, heller enn å være sammen med de som bor her. For plutselig en uke er alt bra med dem og uka etterpå er dem kasta ut, ikke sant. For de har rusa seg tre ganger eller to ganger liksom, og da er det dumt, det er kjedelig å bli god venn med en og så blir han kasta ut liksom (...). ("Anders").

I førstnevnte utsagn hevder informanten at samtaler ikke alltid er av den støttende typen, men heller slik at man må passe på så en ikke blir fasthengende i sin gamle posisjon. Den andre informanten er redd for å inngå vennskap med andre brukere fordi han mener sannsynligheten i forhold til tilbakefall er stor. Skepsisen disse personene deler gjør at de er forsiktige med å ta kontakt med andre brukere, og særlig det å la dem komme nært inn på seg.

Å være medlem i en organisasjon som WayBack innebærer en viss risiko. Dersom brukerne ikke våger eller dirkete unngår å ta kontakt med andre nyløslatte, vil det svekke stiftelsens prinsipp om støtte mellom likemenn. Slik situasjonen var i intervjuperioden så det ut til at fadderne og andre faste ansatte var de brukerne foretrakk som fortrolige samtalepartnere. I samsvar med dette viste også Skog Hansen i sin evaluering av organisasjonen, at det hovedsakelig var fadderne brukeren ble knyttet til (Skog Hansen, 2007: 24). Fadderne oppleves gjerne som trygge fordi de har vist at de har klart seg over lengre tid, samtidig er de mer stabile ettersom de jobber i organisasjonen⁶. Til forskjell fra selvhjelpsgruppene Johansen beskriver (1985), vil forsker ikke hevde det eksisterer en intim og personlig utfoldelse som kjennetegner miljøet i WayBack. Heller ikke kan vi se organisasjonen som svar på vår tids gamle dagers hensvunne nabolagssolidaritet, slik flere forskere iakttar selvhjelpsgrupper (Mowrer sitert i Johansen, 1985:119). Til tross for at noen har et nært forhold til fadderne og betrakter denne som en venn, er det andre som ikke føler seg trygge nok til å innlede personlige samtaler med medlemmer i organisasjonen. En innvending kan være at disse ikke ønsker å ha et slikt forhold til andre i organisasjonen, imidlertid fikk forsker inntrykk av at det ikke var tilfellet. Alle ønsket å ha en samtalepartner.

6.4.3. Utveksling av erfaringer

I definisjonen Nasjonalt knutepunkt for selvhjelp legger til grunn, er selvhjelp å gå inn i en prosess med andre for gjennom denne å erverve innsikt som aktiverer bruk av egne erfaringer for å oppnå forandring (Hva er selvhjelp? 2008). Da brukerne fikk spørsmål om de utvekslet erfaringer med andre medlemmer, svarte de fleste at de gjorde det. De som følte seg trygge hadde naturlig nok lettere for å dele sine erfaringer enn de som var mindre trygge, her så man en tydelig sammenheng. Og igjen var det fadderne de først og fremst foretrakk å snakke med. At en av informantene trakk fram NA på dette spørsmålet, kan tyde på at det heller er andre fellesskap enn WayBackfellesskapet man først og fremst forbinder med erfaringsutveksling.

Satt der nede og hadde møter. Og det var problemer andre hadde da. Alle måtte stå og fortelle, alle kunne fortelle da. Og da skulle du holde kjeft og så skulle du høre på hva vedkommende sa. Alle fikk lov, alle kunne snakke ut. Som gruppe da, du holder sammen. Forteller om dine egne erfaringer og problemer og sånn. Og man bare forteller ærlig åssen man har det, åssen det har gått og, åssen det funker og om du er misfornøyd og om alt går bra. Det var veldig, veldig bra. Veldig beroligende. ("Henrik").

⁶ De frivillige fadderne jobber ikke fast i organisasjonen. Allikevel har de, likt som de ansatte, vært stabile med hensyn til fravær av rus og kriminalitet i flere år.

NA er en selvhjelpsgruppe som sprang ut fra bevegelsen Anonyme Alkoholikere (AA) på slutten av førtitallet. Gruppemøter er den primære aktivitet og kjernen i virksomheten er et program som baserer seg på de Tolv Trinn (Fakta om NA, 2009). I Oslo holdes det blant annet NA-møter i WayBack sine kjellerlokaler, og flere av medlemmene deltar på disse møtene. Gjennom NA kan rusavhengige straffedømte komme i kontakt med WayBack, og gjennom WayBack kan straffedømte som sliter med rusproblemer komme i kontakt med NA. Lik beliggenhet gjør det lettere å benytte seg av den andre organisasjonens tilbud, samt kombinere to ulike tiltak. Riktignok hvis man er rusavhengig *og* straffedømt. For medlemmer i WayBack kan altså NA være et alternativ dersom en er rusavhengig og ønsker et mer samtalerettet fellesskap. Er man ”bare” straffedømt, finnes ikke et slikt tilbud. Ønsker brukerne å delta i en samtalegruppe må de ta initiativ til en slik gruppe selv. Alternativt kan de forsøke å bygge opp tillit til en annen i stiftelsen slik at erfaringsutveksling og støtte blir en naturlig del av relasjonen.

Informantene som utveksler erfaringer med andre medlemmer opplever dette ulikt. ”Anders” forteller han har lært mye av andre og de kan lære av han. Slik erfaringsutveksling er i tråd med selvhjelpstanken dersom det kan styrke menneskene i deres livssituasjon. Mens noen klarer å sette seg inn i andres situasjon, tenker andre mindre på det. Å ta inn over seg andres problemer, i tillegg til at man skal hankses med sine egne, kan være svært krevende og for noen oppleves som en ekstra belastning.

Jeg fikk det dyngende på meg siden jeg var så positiv. Det holdt på å drepe meg en stund altså! Å få livshistoriene til alle menneskene her. Holdt på å ta knekken på meg til slutt altså. Skulle jo definere alle sine problemer så måtte jeg si nei takk, jeg tror ikke jeg orker ikke det her mer. Jeg greide ikke, det blir for mye vet du. Tålte ikke det, tålte ikke det. (”Henrik”).

”Henrik” fikk pådyttet rollen som hjelper uten at han hadde bedt om det, og hjelpen gikk bare en vei. Alle kom til han fordi han var så positiv, noe som ble for slitsomt. ”Henrik” fremstår for intervjuer som livlig, blid, snill og pratsom, en person man kan tenke seg har lett for å komme i kontakt med andre. Det er forståelig at folk søker til slike mennesker, samtidig vitner det om et behov som kanskje burde dekkes på andre måter. Brukeren er selv i en sårbar situasjon og i motsetning til fadderne som er ment å ha en slik støttefunksjon, har personen ikke det samme støtteapparatet rundt seg. Fadderne får opplæring i jobben de gjør i tillegg til at de har faste faddermøter og kontinuerlig veiledning. Det at brukerne tok kontakt med en

annen bruker kan tyde på at de har behov for å prate med en likesinnet, og ikke bare likemenn.

6.4.4. Hvilken støtte har brukene fått ved deltakelse i WayBack?

Alle informantene hadde positive erfaringer med WayBack. Brukerne har fått hjelp på flere områder der løslatte generelt sliter. *”Jeg har fått veldig mye hjelp i retten og til nye saker og sånn at jeg får gjort noe med det, og vært med på legeavtaler og har også vært på sånne med økonomirådgivning på sosialkontorer, og vært veldig mye med der. Og sånn sett har jeg fått veldig mye hjelp til det.”* Fadderne hjelper brukerne med ulikt papirarbeid og de er med på møter med det offentlige. I tillegg hjelpes de nyløslatte med å finne bolig, søke jobb eller utdanning og et nytt nettverk. Dette er faktorer de fleste nevner og som har betydd mye for dem. Mye instrumentell og informativ støtte finnes i organisasjonen, noe som er i samsvar med stiftelsens ønske om en helhetlig tilnærming til løslattes situasjon. Derimot er det få som nevner de har fått emosjonell eller psykisk støtte, og det kan være flere grunner til det. De fleste informantene var menn, og det kan være vanskelig nok å ta opp et slikt tema med andre av samme kjønn. Da intervjuer var kvinne og i tillegg ukjent, er det sannsynlig at det har påvirket intervjupersonene. Selv om forsker gjennom intervjuet prøvde å bygge opp tillit til informanten, er det å snakke om følelser fortsatt tabu i mange miljøer. Spesielt kanskje i visse mannsdominerte miljøer. Intervjuer forsøkte ikke å få informantene til å utdype svarene sine særlig her, noe som kan ses som en svakhet. Spørsmål om psykisk støtte kan være følsomt fordi det kan virke som om forsker forventer at brukeren sliter følelsesmessig. Balansen mellom å ikke virke for pågående og det å få relevant informasjon ble vanskelig. Forsker valgte dermed å ikke ha oppfølgingsspørsmål på dette temaet, men la informantene selv fortelle det de følte for.

To av brukerne var kvinner. Disse kom nærmere inn på følelsesmessig støtte de hadde fått. Å bruke fadderne som samtalepartner og medmenneske var viktig for dem. Den ene kvinnen fortalte om en gang hun hadde sittet og grått og fadderne hadde kommet og trøstet henne. Den andre trakk fram at hun hadde fått hjelp til å holde seg nykter og se andre løsninger. I likhet med henne slet flere av de mannlige brukerne tidligere med rusproblemer. For å klare å holde seg rusfri er man avhengig av støtte i form av omsorg og motivasjon. Siden også de mannlige brukerne hadde klart å holde seg rusfrie i tida de var medlemmer, er det et tegn på at også disse får emosjonell støtte. Selv om det var lettere for kvinnene å fortelle om slik hjelp, betyr

ikke det at mennene ikke opplevde det samme. Forsker tviler ikke på at også mannlige brukere har fått psykisk støtte av fadder. Ikke alle, men noen vil jeg tro har det.

En annen grunn til at de fleste intervjupersonene bare vektla den praktiske støtten, kan være vanskeligheten løslatte ofte har for å stole på folk. Det tar tid å bygge opp en tillitsfull relasjon, mye lengre tid enn en masterstudent har til rådighet.

Til tross for at det ikke er samtalegrupper og utveksling av felles erfaring som kjennetegner organisasjonen, har vi sett at fadderer kan være til støtte både følelsesmessig og når det gjelder mer praktiske ting. En utfordring videre blir å skape et miljø der brukerne kan stole på hverandre og at relasjonsdanning også kan skje mellom disse. Grunnleggende tillit til andre er en forutsetning for at en organisasjon skal fungere effektivt og vokse (Katz og Bender, 1976: 71). Det er ikke nødvendigvis et mål at WayBack skal fungere som en selvhjelpsorganisasjon, men en kombinasjon av kontakt mellom faddere, ansatte og brukere vil trolig skape et bedre miljø samt bedre utnyttelse av de ressursene som finnes.

6.5. Gjensidighet

Gjensidighet og dialog med basis i egne erfaringer er grunnleggende og bærende elementer i selvhjelpsvirksomhet (Hjemdal, Nilsen og Seim, 1998: 67). I selvhjelpsgruppene innebærer dette at det ikke er noe klart skille mellom dem som mottar hjelp og den som blir hjulpet. Som vi har sett inneholder ikke virksomheten til WayBack selvhjelpsgrupper, og stiftelsen kan heller ikke klassifiseres som en selvhjelpsorganisasjon. Faddervirksomheten innebærer at det er et tydelig skille mellom hvem som gir og mottar hjelp. Selv om denne hjelpen noen ganger kan gå motsatt vei, et utgangspunktet at brukerne og fadderne har ulike roller. Forsker ønsker, til tross for dette, å se hvordan medlemmene opplever gjensidighet i forhold til hvor mye de får og gir, og i forhold til respekt.

6.5.1. Å få og gi

Alle brukerne føler det er forskjell mellom dem og fadderer i forhold til hvem som gir og hvem som får. *”Av og til kan jeg kanskje sitte igjen med en følelse av at det blir, hm... det blir mest jeg som får utbytte av det da. På grunn av at det er liksom mitt valg når jeg vil komme*

og ta del i noe, slå av en prat.” I likhet med ”Siri” føler også de andre brukerne at det er de som får mest, noe som kan ses som en naturlig følge av fadderopplegget og rollefordelingen det innebærer. Forskning viser imidlertid at alle menneskelige samfunn synes å være forpliktet på ulike former for gjenyttelse (Bø og Schiefloe, 2007: 203). Faguttrykket *resiprositet* (gjensidighet) uttrykker den iboende impulsen til å gjengjelde når vi opplever andres sjenerøsitet. Tidligere hadde slike gjensidige forpliktelser overlevelsesfunksjoner, i moderne samfunn er resiprositet blitt omformet, til dels avtradisjonalisert. Trangen til gjenyttelse sitter allikevel dypt (ibid).

Jeg kommer aldri til å glemme hva de har gjort for meg. Så jeg har sagt også at jeg skal også bidra med mitt når den tid kommer sa jeg. Så på en eller annen måte så trår jeg til på en eller annen, et eller annet plan jeg også her i WayBack, etter hvert. Når jeg får tid, bare jeg får jobba meg gjennom min lille fase, treng meg opp noen steg slik at jeg har kapasitet til å gi fra meg den energien som det skal. Da blir det morsomt. (”Henrik”).

”Henrik” opplever en form for resiprositet, altså et ønske om å kunne gi noe tilbake. Brukeren har et generalisert syn på bytte som i motsetning til begrenset bytte, ikke er avhengig av forutsetninger om umiddelbar gjenyttelse. Men også her er opplevelse av gjensidighet og rimelighet i utvekslingsforholdene over tid av betydning (ibid: 171). ”Henrik” ser ut til å ha funnet seg til ro med at han ikke kan gi tilbake akkurat nå, men en gang i fremtiden. Derimot er det ikke sikkert alle brukerne opplever det å få, men ikke å kunne gi tilbake like uproblematisk.

Alle mennesker har ressurser. Derfor vil brukere av frivillig hjelp alltid ha noe de kan gi til andre. Brukerne selv kan derimot føle at de ikke har det. Derfor trenger mange hjelp til å erkjenne egne ressurser og ferdigheter som kan mobiliseres i forhold til en frivillig hjelper. En forutsetning for at brukeren skal kunne motta hjelp, må være at han kan motta den uten å få skyldfølelse. (Fyrand, 2005: 261).

En måte å håndtere sin posisjon som mottaker på er å tenke som ”Henrik”; jeg kan bidra overfor organisasjonen når jeg er i stand til det. Som Fyrand hevder besitter alle mennesker ressurser, og en av oppgavene til fadderne må være å hjelpe de løslatte til å fremkalle disse. En annen måte en eventuell skyldfølelse kan dempes på, er om brukerne kan føle at de gir støtte eller sosialt selskap som også fadderne får glede av. I noen tilfeller kan de frivillige ha et behov for å få noe igjen. Det kan være gleden det gir å se at det man gjør nytter, eller en materiell eller lønnsmessig kompensasjon (ibid). Tre av fadderne som ble intervjuet var ulønnede frivillige. For disse var det tydelig at gleden ved å kunne hjelpe andre, var det som motiverte dem og ga arbeidet mening: *”Det gir meg noe å kunne bidra med å hjelpe andre, og*

det gir eventuelt den som jeg kan gi hjelp til, det gir den masse.” To av disse hadde tidligere blitt lønnet av NAV, utbetalingen herfra kan ses som en type kompensasjon heller enn lønn ettersom den er mindre enn om man er i en normal jobbsituasjon. For fadderne som var ansatt i WayBack, blir derimot fadderarbeidet som en helt vanlig jobb. Dette var noe de påpekte, og de var klare på at de prøvde å skille jobb fra fritid.

I og med at jeg jobber her liksom, det er jobben min. Det er jo det, det å ha en jobb er jo viktig. Men jeg prøver veldig å holde det til en jobb altså, på en måte liksom. Nykterheta og nettverket mitt liksom, det har jeg i NA liksom. Dette her er jobben min da. Ja jeg prøver å holde det sånn atskilt, men det er jo klart jeg blir påvirket jeg også. Hvis jeg kjeder meg en dag så kan jeg bare stikke innom her å prate litt med folk og sånn. (“Kristian”).

På den ene sida kan det at fadderne blir lønna minske skyldfølelsen hos brukerne fordi de vet at fadderen får noe igjen for det han eller hun gjør. På den andre sida kan brukerne oppleve det som en begrensning i forhold til når og hvor mye de kan ta kontakt. Hva hvis de trenger hjelp etter klokka tre eller i helgene?

”Rune”: Min situasjon er ikke lik som situasjonen hans. Han har kommet lengre enn meg. Det er noe jeg tenker på mange ganger, han er en som jobber her, han gjør sitt og... bare når jeg trenger hjelp eller noe å prate om så kan jeg komme. Han gjør jobben sin når han hjelper meg. (...) for meg virker det som at det de gjør her, de er på kontoret og hvis jeg har noe så spør jeg nå, innen den tiden her før klokka tre så kan jeg gå der å spørre om et eller annet. Etter tre så er kontoret stengt.

Camilla: Så da føler du ikke du kan ringe?

”Rune”: Nei. Han har sine ting. Jeg vet ikke, jeg føler han har fri fra jobb. Han jobber til tre, det er da han jobber, er det ikke det?

”Rune” er usikker på hva han kan forvente av fadderen sin. Lønn er en faktor som påvirker relasjonen mellom hjelper og bruker, dette blir tatt nærmere opp i kapittel 6.10.4.

Et spørsmål vi var inne på i forbindelse med å lette en eventuell skyldfølelse, var om brukerne også kan være til støtte for fadderne.

Jeg opplever jo at jeg picker opp hver dag av andre. Selv om, han jeg er fadder til så har han masse i bagasjen som jeg synes er interessant og noe har jeg også bruk for. Det ene er at det er kjempelangt å gå. Jeg har holdt på i åtte år nå snart og vært nykter, men jeg opplever fortsatt de dere typer steiner i veien, man møter hindringer. (“Gaute”).

Ja, det er jo det. Jeg kan ha en skikkelig dårlig dag jeg og, og synes ting er vanskelig og nevne det i forbifarta eller et eller annet sånt no. Eller spesielt til X [fadderbarn] kan jeg ringe og ”vil du snakke litt i sammen?” Jeg kan også åpne meg å si for eksempel hvis jeg synes det er vanskelig i forhold til kjæresten min på en måte da, altså liksom å få litt sånn... litt støtte på en måte da. Det blir nesten litt sånn som venninner... forståelse på en måte. Noe sånt da, noe der. (“Trine”).

Flere av fadderne hadde opplevd å få støtte av brukerne, samtidig påpekte de at det var dem som i hovedsak ga støtte. Selv om ”Trine” hadde utviklet et tett forhold til den hun var fadder for, vektla hun at det var viktig å ikke belaste brukerne. Det er ikke fadderbarna de ringer og dynger ned med problemene sine. Har fadderne problemer tas det opp med andre faddere eller ansatte. Det var viktig for dem å opprettholde en rolle og vite hvor grensene går.

6.5.2. Respekt

I sosiologien finnes flere synonymer for respekten i dens ulike aspekter: ”status”, ”prestige”, ”anerkjennelse”, ”ære” og ”verdighet” (Sennett, 2003: 68). Sennett hevder imidlertid at ”respekt”, er de handlinger hvor man anerkjenner andre. Det er ved å behandle hverandre som likeverdige, at vi viser respekt (ibid: 13, 80). WayBack har valgt å kalle alle som har tilknytning til stiftelsen for medlemmer, ut i fra en likhetstanke om at alle mennesker er likeverdige. Selv om medlemmene er likeverdige som mennesker kan rollefordelingen føre til at det likevel oppstår et skille. På bakgrunn av at noen har vært stabile over lengre tid og skal hjelpe andre til å komme i en tilsvarende ordnet situasjon, er en fare at man setter seg over andre. En av brukerne som opplevde dette forteller:

Han har komt veldig langt. Jeg følte at han hadde mye mer styrke vel, på en måte, på en annen kant enn det jeg var vant til. Jeg har også jobba meg opp på den greia som han var, men for det var jo lenge siden, jeg fikk jobb og sånn i regnskap og sånn, måtte jeg lære meg alt sammen om igjen. Måtte ta tak i ting jeg aldri hadde gjort for eksempel, visste ikke hva data var en gang. Så jeg måtte lære meg alt dette her, og da sloss jeg veldig akkurat sånn som det han gjorde kan du si da. Men når man kommer ut av det igjen og så skal begynne om igjen, det er det på en måte han ikke tror jeg har vært inne på den stien der altså. Jeg vet jo ikke, jeg har ikke spurt han, men jeg tror ikke. Hvis du begynner sånn og det bare går fremover og fremover, og nå mista jeg den flotte jobben etter lang tid, ikke på grunn av at jeg hadde gjort noe gærent, men det var umulig å overleve så jeg måtte, var rett og slett ikke mulig å drive på med jobben kan du si. Så jeg tror jeg har litt vanskeligheter med akkurat det der. (”Erlend”).

”Erlend” har tidligere jobbet seg opp på samme plan som fadderen er på. Han har erfaring fra arbeidslivet, noe han mener fadderen overser. Dette rører ved selve kjernen i WayBack sin virksomhet. I styrets årsberetning for 2007 står det: *”Vår spesialkompetanse går på det å møte fanger. Her skiller vi oss ut i forhold til andre hjelpeorganisasjoner. Vi kan, bedre enn noen annen, nå frem til den enkelte innsatte og bidra til å gi denne håp”* (2007: 8). Fadderens styrke i motsetning til profesjonelle, er nettopp egenerfaringen med å ha vært i samme situasjon som dem de skal hjelpe. De vet hvor viktig det er for den løslatte å bli tatt på alvor og ikke bli sett ned på, men møtt med respekt. Likemannen er ikke bedre enn den som søker hjelp. I likemannsarbeid møtes mennesker som likeverdige (Olsen og Grefberg, 2001: 16). Den siste setningen fra sitatet over er derfor svært viktig: *”Derfor må vi være vårt ansvar*

bevisst og være seriøse i arbeidet vårt på alle områder.” Bevisstgjøring av hvordan man utfører rollen som fadder bør være en del av opplæringen faddere får, samt et tema som kontinuerlig står i fokus og som tas opp på faddermøtene. Et par av fadderne var også svært bevisst på dette.

Ja, jeg vil jo gjerne at det skal være det i hvert fall [gjensidighet], på en måte, jeg vil ikke ha noen sånn rolle om at jeg er flinkere eller bedre eller altså sånn på en måte da. Men jeg prøver ikke være liksom, jeg prøver å ikke virke at jeg er bedre på en måte da. Ikke sant. Jeg har kanskje vært litt redd for det. (“Trine”).

Så har man vært i samme gata og så begynner man å jobbe og så setter man seg på en måte litt på en anna, litt høyere opp på pedestallen. Og det er på en måte sånn jeg synes man på en måte bør være jævligh obs på. Og det tror jeg ligger sånn latent hos oss mennesker, at man glemmer at tidligere ku har vært kalv. Så jeg synes man skal minne seg sjøl på det, ofte. (...) Så liksom det blir jo litt sånn dere, for nå har jeg kommet dit hen i livet at det handler ikke om meg det handler om andre. Så setter man seg, man havner, man skjønner faen ikke sjøl at man havner oppover på pedestallen. Og så er det lett for å gjøre den type feil som ikke er bra i forhold til å hjelpe andre mennesker. (“Gaute”).

Som “Gaute” sier, er det kanskje en menneskelig utfordring å se seg selv i rollen som hjelper. Holdningene man har overfor brukerne kan være ubevisste, og selv om fadderne har gode intensjoner kan brukerne oppleve en ovenfra-og-ned-holdning. Hvordan de løslatte blir møtt har stor betydning i forhold til eget selvbylde og hvordan inkluderingsprosessen arter seg. Personer som blir behandlet med respekt, har en tendens til å komme fram med sine egne ressurser, og de vil lettere kunne be om hjelp der de opplever seg usikre (Ringsrød, 2007: 223). Dersom brukerne stadig får følelsen av å være underlegne vil de miste troen på seg selv og muligheten for å bli en del av samfunnet igjen. “Erlend” hadde et ønske om hva rollen til fadderne burde være:

Stille seg på lik linje med dem du er fadder til. Ja, komme ned på dems plan. Ikke heve deg over, som egentlig er ganske naturlig. Som føler at man kan mer og kanskje er litt mer her og der så er det ikke alltid den andre er det. Og da føler man på en måte at man blir veldig fort støtt.

Som vi har sett, var flere av fadderne klar over fellen det kan være lett å gå i når man skal hjelpe mennesker i en svakere posisjon enn seg selv. At de var såpass selvkritiske viser at de reflekterer rundt arbeidet de gjør. Et godt tegn for “Erlend” og andre brukere, er at fadderne var oppriktig interesserte i å møte dem med respekt og inngå i en likeverdig relasjon. Å vise andre respekt, er en måte å skaffe seg selv respekt på (Sennett, 2003: 84).

6.6. Empowerment

Som nevnt bygger ikke WayBack på en fasttømret ideologi som for eksempel NA. Imidlertid har tankegangen i stiftelsen innslag av det som kalles empowerment. Empowerment er ingen ideologi eller metode⁷, men inneholder både den prosess som fører til handling, og det produkt en handling kan gi (Andersen, Brok og Mathiasen, 2000: 135, 17). Målet er at de profesjonelle skal avgi makt, mens de undertykte skal ta kontroll over eget liv og de samfunnsfaktorer som påvirker det (ibid: 14, 15). Det er flere likheter mellom empowermenttankegangen og WayBack sitt syn. For det første arbeider WayBack for at nyløslatte skal få kontroll over eget liv, og for det andre tar de utgangspunkt i menneskenes ressurser. Individet i empowerment er subjekt i sitt eget liv med lyst og makt til å styre utviklingen (ibid: 99). Fadderens syn på brukerne er ikke at de er passive og hjelpelause, men aktive individer som kan ta styring over eget liv.

Nei jeg bruker ikke orda da [empowerment], men jeg på en måte syr ikke putene under armene på folk. Jeg sitter ikke og ringer for dem, jeg gjør det og men så... jeg maser helst på folk da, jeg gjør ikke ting for dem, men hjelper dem når de trenger hjelp da. Når jeg kom opp trappa her var det en som spurte om jeg ville hjelpe han å søke førerkort og litt sånne ting da. Så, så, men det er ikke sånn at ja bare gå og finn på no annet du så skal jeg gå å søke for deg. De må gjøre det selv, for det er litt viktig for dem og at de gjør tinga sjøl. At de har en følelse av at det er de som har gjort det. ("Kristian").

Som "Kristian" påpeker skal ikke fadderne ordne alt for brukerne, men de kan motivere og støtte dem i prosessen med å klare ting selv. Opplevelsen av mestring øker menneskers selvtillit, og god selvtillit er bra for helsen (Fyrand, 2005: 83). Imidlertid henvender empowerment seg i all hovedsak til profesjonelle hjelpere i deres arbeidssituasjon og de utfordringer disse møter i forholdet profesjonell – bruker. Selv om forsker har påpekt et par likheter blir overføringsverdien til WayBack liten da utgangspunktet for hjelpen er helt forskjellig.

6.7. Frivillig arbeid som offentlig styringsrasjonalitet

Selv om arbeidet i WayBack har et annet utgangspunkt enn det som er tilfelle i profesjonelle virksomheter, har de begge et mål om å styrke undertrykte grupper og arbeide for at de kan oppnå makt og selvbestemmelse. Begge systemer forsøker å utøve makt gjennom

⁷ Metode i den forstand at det fordrer en planmessig fremgangsmåte eller systematisk prosedyre.

atferdspåvirkning, men hvor det offentlige kan anvende tvang, er det frivillige arbeidet betinget av at klientene lar seg anspore til atferdspåvirkning (Larsen, 2002: 154). Atferdspåvirkning refererer her til Foucaults begrep ”styringsrasjonalitet” (ibid: 155). Måten det gjøres på er å støtte brukerne til å ta ansvar for eget liv. I et slikt perspektiv kan empowerment ses som et styringsmiddel, på samme måte som andre styringsrasjonaliteter og sosialteknologier. Hensikten er å atferdspåvirke menneskers evne til å handle og dermed ta ansvar for eget og andres liv (ibid: 171). En av brukerne forteller:

(...) blir liksom veldig sånn fadder med stor F. At man skal liksom styre deg inn på en sånn riktig livsførsel. Jeg har... og det som liksom jeg karakteriserer for en venn er mer sånn du kan snakke med alt mulig om liksom, uten å være redd og skal liksom irettesette deg, på en måte føre deg inn på riktig livsstil. (...) men det kan kanskje, til enkelte tider kanskje bli lite granne mer, litt mer likt fengsel på en måte. Ikke mye men lite granne. (”Erlend”).

Biomakt er begrepet Foucault bruker om makt som søker å lede folk med henblikk på å fremme sunnhet, livskvalitet og sikkerhet ut i fra en intensjon om å skape nyttige og produktive mennesker (Järvinen og Mortensen, 2002: 14). Mikromakt henviser til makt som på et sosialt hverdagsplan rettes mot mennesker i deres konkrete situasjoner (Lindgren, 2000: 334). Gjennom sosialt samvær med fadder og andre medlemmer, foregår en normalisering av individene. Makt hos Foucault er alltid relasjonell (ibid: 337), og de to formene for makt vil være til stede i WayBack. Imidlertid er ikke mikromakt nødvendigvis undertrykkende, den kan også være produktiv ettersom det er atferdspåvirkning som tilstrebes (Garland, 1991: 138). Makten arbeider ikke mot individene, men gjennom dem (ibid), vi snakker om regjering (jf. kap.5.3.3.). Regjering er en ny type maktteknikk som er knyttet til hvordan selvet regjerer seg selv (Neumann, 2003: 13, 21). Individet tar i bruk ”selv-teknologier,” det vil si at de arbeider med seg selv på bakgrunn av gode råd fra ulike aktører (Järvinen og Mortensen, 2002: 14). I følge Hirdman forgår maktutøvelse mest produktivt ved å lede og støtte individer i hensiktsmessige måter å tilrettelegge livet på, snarere enn å bruke tvang (sitert i Larsen, 2002: 158, 159).

Til tross for at arbeidet i WayBack skiller seg fra offentlig sosialt arbeid, hevder Larsen at frivillig sosialt arbeid også kan forstås som en del av det sosialpolitiske system (2002: 154). Imidlertid er relasjonene mellom klient og system definert ved andre roller og en annen type makt, enn i det offentlige system (ibid). Som det ble påpekt i St.meld. nr. 37 er ikke det offentlige i stand til å løse alle de sosiale oppgavene i forbindelse med løslatelsen. I følge Larsen skjer det en endring i den sosialpolitiske styringsrasjonalitet, der man i økende grad

vektlegger det lokale, væresteder og frivillig sosialt arbeid (ibid: 155). Ser man dette i forhold til WayBack vil den offentlige økonomiske støtten som tilkommer organisasjonen ikke være tilfeldig, men et resultat av myndighetenes endrede sosialpolitiske rasjonalitet. På samme tid ser det ut til at det frivillige arbeidet er langt mer effektivt enn det offentlige sosiale arbeid til å gi råd, oppmuntre, gi omsorg og nestekjærlighet (ibid: 159).

6.8. Eksklusjon fra fellesskapet

6.8.1. Respekteres kravene om rusfrihet og lovlighet?

De fleste intervjupersonene mener medlemmene i WayBack overholder kravet om å ta avstand fra kriminalitet og rusmidler. Imidlertid er det en krevende prosess man går gjennom når en skal holde seg rusfri og starte et nytt liv. Et par av informantene er ikke fullt så entydige i sine svar som de andre: *”Ja, litt varierende. Ja, det er veldig varierende liksom. Jeg tror alle respekterer det kanskje de første to ukene de er her liksom. Til og med da begynner de kanskje å savne rusen eller vennene sine, og da bare detter dem rett ut igjen.”*

Det hender jo saker og ting over der da på en måte [peker mot overgangsboligene]. Det gjør det. Og det... vi må vel egentlig regne med det på en måte da altså, jeg synes jo det er trist da. Jeg synes jo det, jeg syns det er trist. Det var spesielt en her som bodde her en periode, han fikk sjansen, han fikk flere sjanser liksom og jeg så han i går og han så ganske sliten ut altså. Så han bare tilfeldig på gata. Jeg syns jo det er trist. Han er jo tilbake han, ruser seg. Det er vel ikke så lenge til han sitter igjen heller tenker jeg. (”Trine”).

De som har vært med i stiftelsen over lengre tid har opplevd at tilbakefall skjer fra tid til annen. Selv om mennesker kommer til WayBack med gode intensjoner, er ikke alltid dette nok. Hvis motgangen blir for stor er det lett å falle tilbake. Som en av fadderne sa, går rus og kriminalitet som oftest hånd i hånd. Er man ute på det ene så er man ute på det andre. Det er gjerne fadderne som opplever det største nederlaget når mennesker de ser har greid å komme seg opp og fram, faller utfor igjen. Erfaringsutveksling, veiledning og støtte mellom likemenn blir viktig for at den enkelte skal trives og holde ut i en krevende arbeidssituasjon.

6.8.2. Reaksjoner ved tilbakefall

Utestengning og eksklusjon er begreper som normalt ikke forbindes med humanitet, toleranse og fellesskap (Abrahamsen, 1995: 68). Ny kriminalitet eller å komme ruset inn i fellesskapet vil være alvorlige brudd på WayBack sine prinsipper, og sanksjoner kan i slike tilfeller være

nødvendig. Det var tydelig at dette var et tema som opptok medlemmene. Alle hadde meninger om hva som burde skje dersom noen brøt med disse prinsippene.

Nei først og fremst så måtte man jo sagt i fra til vedkommende at dette synes jeg ikke er noe åleireit, og hvis ikke det... det er en ting at hvis du skal drive å ruse deg så får du i hvert fall dra vekk herfra. Sånn tenker jeg i hvert fall sjøl, at jeg sku ha gjort det, så måtte jeg ha dratt for at jeg har såpass respekt for dette huset her at jeg ville ikke ha gjort det her liksom. Og det forventer jeg vel av andre og. ("Siri").

Det må være lov å gjøre feil. Det var noe alle informantene var enige i, og de syntes det var for strengt å utvise brukere som sprakk etter første glipp. Hvor mange sjanser de skulle få varierte mellom én og to. Brudd på reglene tre ganger, er et tegn på at man ikke er motivert og ikke hører hjemme i organisasjonen.

Ja, sånn selvfølgelig så... er du rusa, du kan gjøre en feil kanskje to ganger liksom. Vi gir deg en sjanse, kanskje to, for vi vet hvor tøft det er liksom. De vil jo gjerne hjelpe deg, de på WayBack her ønsker jo å hjelpe deg og de liker jo ikke å kaste deg ut liksom. Men ruser du deg tre ganger liksom, da vil du ikke ha hjelp da. Da ønsker du ikke hjelp, da er det bare å kaste deg ut. Det er egoistisk overfor de andre som bor der og liksom. Man må tenke litt på de som bor der og liksom, at de ønsker å ha hjelp, de ønsker ikke å se folk ruse seg, for de sliter med det samme problemet dem og. ("Henrik").

Respekt for huset og de andre medlemmene er noe intervjupersonene er opptatt av. Begrepet er tidligere brukt i betydningen å anerkjenne andre mennesker og behandle dem som likeverdige. I sammenhengen informantene bruker "respekt", kan det forstås synonymt med det vi legger i begrepet empati. Å ha empati innebærer at deltakerne har evne og vilje til å vise engasjement og innlevelse i hverandres situasjon (Hjemdal, Nilsen og Seim, 1998: 88). I selvhjelpsgrupper er empati en forutsetning for gjensidig interaksjonen mellom deltakerne (ibid). Til tross for at WayBack ikke er en selvhjelpsgruppe er empati en viktig egenskap spesielt fadderne bør ha, men også brukerne bør kunne vise en viss evne til empati. Alle fadderne var enige om at det var viktig å gi tydelige signaler om at WayBack ikke aksepterer et liv fortsatt fylt med rus eller kriminalitet.

"Gaute": Altså man burde ha, jeg kjører det mye på de folka som bor her, hvis man ikke har såpass respekt for sidemannen sin som faktisk prøver å rette livet sitt og holde seg nykter og holde seg borte fra kriminalitet og prøve å få til det her, hvis man ikke har såpass respekt for sidemannen sin, jeg tenker at da, da er det jævlig dårlig. Og vi er ganske knallharde på det i forhold til folka som bor her. Det er ut på timen hvis du er rusa og nede i huset her. Det aksepterer vi ikke.

Camilla: De får ikke en sjanse til eller?

"Gaute": Altså selvfølgelig så bryter vi ikke av folk i lufta på en måte. Men jeg liker ikke den der, synes det er feilslått politikk å si at selvfølgelig skal du få en sjanse. (...) jeg liker ikke å legge den type føringer så jeg sier at hvis du har så jævlig dårlig respekt for sidemannen din så har vi et dårlig samarbeidsgrunnlag. Så det er utgangen, mest fordi det er individuelt. Men jeg liker ikke at folk skal, jeg ser for eksempel noen andre rusinstitusjoner der legger man en type føring at det faktisk er greit å ruse seg en eller to ganger. Så folk kalkulerer. Altså, rusmisbruk er rusmisbruk for faen, dem

vil egentlig ha russuget enda. Det å si det legger du en type føring og du kan vedde pokker på at det skjer, dem ruser seg og benytter sjansen. Jeg synes det er mye bedre å gå ut å si at niks.

Utgangspunktet til nye medlemmer må være helt avhold fra disse aktivitetene. På den andre siden stiller de fleste seg annerledes dersom man først har blitt medlem og klart å holde seg rusfri en tid for så å sprekke. Brukerne blir ikke utstøtt av organisasjonen, men får som regel en sjanse til. Dette har gjerne sammenheng med det vi kan kalle den primære kontroll. Når man ser hele mennesket, ikke bare avviket, og kontrollen skjer gjennom det vanlige samvær uten noen form for innblanding av spesialister med atferdskontroll som yrke, kan man snakke om en slik primærkontroll (Christie, 1975: 27). Gjennom fellesskapet i WayBack etablerer menneskene nærhet og kjennskap til hverandre som gjør at det naturlige svar på avvik ikke blir utstøtelse, men heller mer støtte og omsorg. I motsetning til dette står den sekundære kontroll som man blant annet finner i fengslene. Brudd på regelen om rusbruk her hadde trolig blitt håndtert på en ganske annerledes måte.

Som vi har sett mener allikevel informantene at det er riktig å utelukke medlemmer fra fellesskapet dersom de overtrer fellesskapets regler flere ganger. WayBack er ikke et lavterskeltilbud eller en rusinstitusjon. Selv om ekskludering av medlemmer har negative virkninger for miljøet i organisasjonen på kort sikt, ses dette som en nødvendig løsning på lengre sikt. Dersom WayBack skal opprettholde et troverdig bilde utad og få støtte fra offentlige og private aktører, må stiftelsen vise at de tar grunnprinsippene sine på alvor. Det er helt nødvendig for at stiftelsen skal kunne legitimere sitt eksistensgrunnlag. I stiftelsens vedtekter står det at styremedlemmer eller ansatte som blir dømt for kriminalitet eller får tilbakefall til rus, blir fratatt styreverv eller oppsagt. I motsetning til brukerne får ikke disse flere sjanser, noe som er forståelig i forhold til det ansvaret de har overfor organisasjonen og dem de skal hjelpe.

Imidlertid kan vi spørre: er nødvendig å bryte kontakten helt? Kanskje det er i en slik periode av livet menneskene trenger mest støtte? En av intervjupersonene var inne på dette.

(...) for eksempel de som har bodd her da, de som ble kasta ut her i fra, dem har rusa seg og ikke ønsker å klare seg. Kanskje WayBack enda prøver å holde kontakt med dem liksom, og kanskje ikke gi slipp på dem helt. Ikke få dem tilbake hit selvfølgelig, men altså oppholdt kontakten og fortsatt, kanskje fadderer som dem hadde da, kanskje møte dem på kafé i ny og ne og bare, er der som en venn for han selv om han er på kjøret igjen da. Så hvis jeg hadde kompt på kjøret igjen og plutselig hadde jeg ikke hørt noe fra WayBack lenger. Det hadde kanskje vært kjipt. Det sier jeg nå da, men kanskje når jeg er rusa så driter jeg kanskje i det, men... Det hadde vært koselig det å kunne møtt dem jeg var sammen

med her, ikke finne på ting sammen, men kanskje bare dratt og kjøpt en kaffe et sted og bare visst at han er her enda liksom. ("Anders").

Hvordan organisasjonen skal forholde seg til tilbakefall er et tema med flere sider og mange sterke meninger. Forsker har ikke til hensikt å konkludere hva som er best for stiftelsen, men å belyse flere sider av saken.

6.9. Selvhjelp og/eller likemannsarbeid?

Et av hovedspørsmålene i avhandlingen var å se hvordan WayBack kan ses i et selvhjelps- og likemannsperspektiv. Forsker har tatt utgangspunkt i forutsetninger som bør være til stede i selvhjelpsgrupper og sett disse i forhold til WayBack sin virksomhet. At WayBack ikke kan defineres som en selvhjelpsgruppe ble tidlig klart ettersom den har en formell struktur og er større enn en selvhjelpsgruppe. Allikevel har stiftelsen elementer av selvhjelp: det er få fagfolk i stiftelsen og aktivitetene er hovedsakelig rettet mot medlemmenes egne behov og ikke mot lobbyvirksomhet gjennom offentlig arbeid. En årsak til at forsker har valgt å sammenligne det som skjer i WayBack med selvhjelpsvirksomhet, er at selv om ikke stiftelsen bruker begrepet "selvhjelp" i sitt informasjonsmateriell, omtaler den seg selv i ordlag som kan minne om selvhjelp:

Vi i WayBack er tidligere straffedømte som hjelper oss selv og andre til et liv uten kriminalitet og rus. Vi er en stiftelse hvor flertallet i styret til en hver tid skal være tidligere straffedømte – dette for å ivareta brukerperspektivet. Vi vet ut fra egne erfaringer hva som må til for den som har valgt å starte på nytt. (Håndbok for frivillige, 2007: 2).

Den gjensidige samtalen står ofte i sentrum av selvhjelpsvirksomhet, men selvhjelp behøver ikke å være samtalegrupper. Selvhjelp er så mye mer, det er en måte å tenke og samhandle på der hver tar tilbake en aktiv deltakerrolle i egen hverdag (Hvordan selvhjelp? 2009). Det vesentlige er å se hva deltakerne ønsker å oppnå og hva som kan gjøres for at de på best mulig måte kan håndtere sine problemer. I WayBack arbeides det for at tidligere straffedømte kan leve et liv uten rusmisbruk og kriminalitet (Håndbok for frivillige, 2007: 7). Stiftelsen arbeider for at straffedømte lettere skal integreres i samfunn og arbeidsliv og at de skal bli produktive og ansvarsfulle borgere. Hjelp til bolig og arbeid, meningsfylt fritid og sosialt fellesskap, er også en del av formålet til organisasjonen (ibid). Tar vi utgangspunkt i

stiftelsens mål, ser vi at andre aktiviteter enn samtalegrupper kan være mer relevante. Sosial aktivisering er et eksempel, da samhandling fremmer sosiabiliteten til deltakerne.

Til nå kan det se ut som at WayBack faller inn under betegnelsen selvhjelpsorganisasjon. Men som vi har vært inne på, er gjensidig støtte og erfaringsutveksling mellom likesinnede et vesentlig prinsipp i alt selvhjelpsarbeid. I WayBack derimot, ser det ut til at det er likemannen som går inn i rollen som hjelper. Det er i hovedsak fadderne som gir råd til brukerne og ikke brukerne seg imellom. Dermed tar WayBack mer form av en likemannsorganisasjon enn en selvhjelpsorganisasjon. Samtalene mellom brukerne er ofte blottet for problemstillinger av mer livsorientert og fortrolig karakter. Relasjonene er ofte preget av overfladisk kontakt. Forsker kan ikke påstå at det aldri forekommer gjensidig erfaringsutveksling mellom likesinnede. Derimot vil hun hevde at dersom det eventuelt skjer, er det i tillegg til den støtten de får fra en fadder eller ansatt. Fellesaktiviteter er det som ser ut til å binde sammen brukerne. Imidlertid har aktivitetene en leder eller igangsetter, og det er ikke full deltakerstyring slik rammen skulle ha vært, dersom det skulle få en funksjon av selvhjelp. På bakgrunn av hva informantene har fortalt, vil forfatter betegne WayBack som en frivillig likemannsorganisasjon med innslag av selvhjelp. Selv om flere av fadderne i WayBack er lønna, og dermed bryter med prinsippet om at likemannen skal være ulønna, er det allikevel flere likheter som gjør det naturlig å sammenlikne det som skjer i stiftelsen med likemannsarbeid.

Når vi nå har slått fast at hovedvirksomheten i WayBack ikke kan ses som selvhjelp, har også stiftelsen bedre forutsetninger for å håndtere kritikken som ofte rammer selvhjelpsgrupper. Noen fagfolk hevder selvhjelp kan bidra til å holde folk fast i problemene sine (Hjemdal, Nilsen og Seim, 1998: 126). Identiteten som for eksempel rusmisbruker eller kriminell kan oppleves å bli forsterket fordi det blir så stort fokus på akkurat dette. Imidlertid bidrar WayBack sitt helhetlige perspektiv og fremtidsrettede syn til at de i stor grad unngår denne faren. "Normalitet" står sentralt og i stedet for å henge fast ved brukernes tidligere avvik, rettes oppmerksomheten mot behov alle mennesker har.

En annen kritikk mot selvhjelpsgrupper, er at grupper uten ledere er sårbare, og at det kan utvikles uløselige konflikter mellom deltakerne (Sandvik sitert i Hjemdal, Nilsen og Seim, 1998: 127). Selv om det kan oppstå konflikter i WayBack, er ikke intimiteten så stor som i en liten gruppe, og det kan være lettere å trekke seg unna. Samtidig vet medlemmene hvor de

kan henvende seg dersom en hendelse skulle oppstå, da det finnes lederskikkelser som har større ansvar enn andre.

Mye av selvhjelps- og likemannsarbeidet som utføres i dag, retter seg mot mennesker som har psykiske eller fysiske problemer. Det er viktig å være klar over at det er en vesentlig forskjell mellom det å ha fysiske/psykiske lidelser og det å ha sittet i fengsel. Riktignok sliter mange straffedømte med helseproblemer lenge etter at de er løslatt, men det er ikke først og fremst slike problemer WayBack er rettet mot. I motsetning til likemanns- og selvhjelpsorganisasjoner som arbeider med å endre deltakernes tankegang i forhold til en funksjonshemming eller psykisk lidelse, er arbeidsfeltet til WayBack likeså mye andre samfunnsaktører som brukerne selv. Hindringene straffedømte møter løses ikke bare av personlige endringer, men også samfunnet og den øvrige befolkningen må ta sin del av ansvaret. En vanlig kritikk mot selvhjelpsvirksomhet er at den fører til avpolitisering fordi den er individsentrert og ikke oppfordrer til politisk aktivitet eller samfunnsendring (Hjemdal, Nilsen og Seim, 1998: 129). WayBack rammes ikke av denne kritikken ettersom stiftelsen driver aktivt kriminalpolitisk arbeid i den grad de kan avse kapasitet til det. Representanter fra organisasjonen har deltatt på konferanser og seminarer, og de har vært høringsinstans i forbindelse med kriminalomsorgsmeldingen som ble lagt fram høsten 2008 (Styrets Årsberetning, 2007: 6). I et slikt perspektiv kan stiftelsen ses som en motvekt til at samfunnsproblemer tilsløres.

6.10. Frivillig versus profesjonell hjelp og fadderrollen

6.10.1. Erfaringer med profesjonell hjelp

Det finnes en stor samfunnsvitenskaplig litteratur om profesjoner. Hvordan forfattere definerer sentrale begreper innen feltet, varierer. Mathiesen hevder trygg distanse, spesialisert form, koblet til uformalitet og tilbud om et gode, er karakteristisk for *den profesjonelle* (1983: 20). I følge Skau innebærer det å være en *profesjonell helper*, at man innehar et offentlig garantert minstemål av kompetanse i å yte en bestemt type hjelp (2003: 38). Straffedømte som gruppe kjennetegnes av hopning av sosiale problemer. Dette var også tilfelle blant medlemmene i WayBack, enten de hadde vært i en vanskelig situasjon eller var det på intervju tidspunktet. Alle informantene hadde vært i kontakt med hjelpeapparatet, og de hadde varierende erfaringer når det gjaldt profesjonell hjelp. Flere fortalte historier om boligkonsulenter, psykologer og sosialkonsulenter som hadde gjort det de kunne for å hjelpe

dem. Imidlertid kan det tenkes at det brukerne opplever som bra, ikke hadde blitt oppfattet slik av andre. Disse menneskene har levd et hardt liv i miljøer der de må klarer seg selv og ikke kan stole på noen. Forventningene til hva man kan få av hjelp, er gjerne små og målestokken kan være annerledes enn det som gjelder for den øvrige befolkningen.

Flere av medlemmene hadde i tillegg til positive også negative erfaringer med hjelpeapparatet.

”Siri”: Dårlig. Jeg må si det, altså profesjonell hjelp, det jeg ser på som profesjonell hjelp, det må jo være folk som jobber her i forhold til den andre greia. Det er jo ikke der de profesjonelle for meg sitter, fordi du altså, du er ikke profesjonell i dette greiene her og ikke kan ha vært ute på kjøret ass. Erfaring ja. Erfaringa jeg har med sånne profesjonelle folk er rett og slett at jeg må sitte og fortelle hva som er gærli liksom.

Camilla: Ja, så du føler at du på en måte ikke blir forstått av de som bare har fagkunnskap da?

”Siri”: Enten det eller så blir du forstått i hel på en måte, etter boka. Sånn og sånn er det liksom og det er faktisk ikke sånn og sånn altså. Det er mye... det går mye på erfaringer og statistikker og det er ikke alltid det stemmer. Det er ikke det.

I boken *Street-level bureaucracy* tar Lipsky opp ulike dilemmaer som preger offentlige tjenester. Begrepene ”gatebyråkrater” og ”gatebyråkrati” står i sentralt i hans teori. Med gatebyråkrater menes offentlige ansatte som har direkte kontakt med individer i sin jobb, og som kan utøve betydelig grad av skjønn i utførelsen av sitt arbeid (Lipsky, 1980: 3). Offentlige virksomheter med en vesentlig andel gatebyråkrater, kaller han gatebyråkratier (ibid). Lipsky hevder mennesker kommer til gatebyråkratier som unike individer, men i møte med byråkratiet blir de transformert til klienter. De blir kategorisert og behandlet som om de passer standard definisjonene i sin kategori (ibid: 59). I samsvar med dette så vi at ”Siri” ikke følte at hun ble forstått på riktig måte av de profesjonelle. Hun opplever å bli satt i kategorien ”rusmisbruker” og dermed pålagt bestemte kjennetegn som hun ikke kjenner seg igjen i. Ideen om hvordan en rusmisbruker er, er ofte en del av det sosiale arbeidets doxa - en forestilling om rett og urett, normalt og unormalt, kvalifisering og diskvalifisering (Järvinen, 2000: 356). ”Simen” følte han ikke ble respektert av de som skulle hjelpe.

Det er dårlig. Sånn ovenifra og ned holdning. At de er så mye bedre. Og det gjør at jeg med min legning blir aggressiv. Jeg føler at jeg ikke blir respektert, da gjør jeg gærli ting. Da trekker jeg meg bort og gjør gjerne det stikk motsatte. Jeg har vært på institusjon både i fengselet og på behandlingshjem. Og jeg ser at alle der var liksom gode og snille tanter som bakte kaker til oss og prøvde å skulle bli rusfri. Og jeg ble ikke rusfri av det. (...) Nei det gikk jo hele tida ut på å lure dem så var sånn politi og røver opplegg. Det var, for jeg skjønnte jo ikke at jeg hadde et rusproblem, det var ingen som sa noe til meg heller. Så det jeg satt igjen med var at jeg var en stor drittsekk som ikke gjorde hva moren og faren min sa, som ikke gjorde hva sosialkontoret sa, som ikke gjorde hva samfunnet ville. Det var det jeg satt igjen med, dårlig menneske som ikke var verdt å ha noen ting. Men da jeg møtte folk som hadde vært i samme situasjon i form av selvhjelpsgruppe og behandling som jobber etter den type modell da, folk har vært der sjøl, de ga meg en helt anna forståelse av dette her. Jeg ble mottakelig for det som ble sagt, for det var likemenn. Likemenn og likekvinner. Det var det som skulle til.

Verdighet reflekterer verdien til mennesker (Margalit sitert i Chan og Bowpitt, 2005: 13). Menneskelig verdighet kommer fra våres iboende evne til å strebe etter autonomi og gjensidighet (Chan og Bowpitt, 2005: 22). Å være menneske er å nyttiggjøre seg iboende evner for å oppnå autonomi og gjensidighet. Den sosiale verden, inkludert oss selv og sosiale institusjoner, har dermed en plikt for å møte disse menneskelige behovene (ibid). I motsetning til å bli møtt på en måte som fremmer verdighet, følte "Simen" seg nedverdiget i møte med hjelpesystemet. I likhet med hva Lipsky hevder, reagerte personen hissig på en opplevd urettferdighet, og møte med gatebyråkratiet endret personens selvbilde (Lipsky, 1980: 9). Strategien for å håndtere denne nedverdighelsen var å trekke seg bort og ikke gi etter for de profesjonelle. Alle mennesker er likeverdige på bakgrunn av deres iboende evner for autonomi og gjensidighet (Chan og Bowpitt, 2005: 28). Verdighet er derfor en begrunnelse for å behandle folk som likeverdige. Myndighetenes holdninger til verdien av ulike grupper i samfunnet, er en av faktorene som er avgjørende for å oppnå menneskelig verdighet i et samfunn (ibid: 28, 29). Det vil si at gatebyråkrater, som er tjenesteleverandører for myndighetene, har et viktig ansvar i utførelsen av sine oppgaver. Deres arbeidsområder er de sentrale for å oppnå en velferdsstat basert på menneskelig verdighet.

6.10.2 Erfaringer med de "frivillige" fadderne

Som nevnt forutsetter ikke frivillige velferdstiltak innslag av frivillig arbeid. Mange frivillige velferdstilbud drives fullt ut av betalt arbeidskraft (Lorentzen, 1994: 25). Det er grunnen til at frivillig står i hermetegn. Rekruttering av frivillige faddere var et av organisasjonens hovedmål for 2008. Fadderne i WayBack kan imidlertid ses på som frivillige i den forstand at de jobber i en frivillig organisasjon og er ikke-profesjonelle.

Alle brukerinformantene er fornøyd med støtten de har fått fra fadderen. Flere sier at støtten betyr alt i forhold til å komme seg videre samt å holde seg rusfri. De føler fadderen vil at det skal gå bra med dem, og selv om de opplever å bli presset litt til å ta initiativ de ikke hadde tatt selv, forstår brukerne at det er for deres eget beste. Styrken på relasjonen mellom fadder og bruker varierer etter hvor lenge brukeren har vært medlem og etter hvor godt kjemien stemmer. Kjemien kan forstås som noe som betegner en relasjon mellom deltakerne i stiftelsen. Når kjemien ikke fungerer, er det forholdet som ikke fungerer, og ikke nødvendigvis en holdning eller egenskap hos personene (Hjemdal, Nilsen og Seim, 1998: 90). Mens noen av

brukerne fant på ulike aktiviteter med fadderen sin på fritida, hadde andre et mer formelt syn på fadderen som en arbeidstaker som kun var tilgjengelig i bestemte tidsrom. "Rune" visste ikke at han hadde en fadder, men en kontaktperson i organisasjonen. Heller ikke hva WayBack kunne tilby, var klart for denne brukeren. I avtalen om medlemskap i WayBack står det bare i store trekk hva WayBack tilbyr medlemmene. Blant annet står det: *"WayBack tilbyr sosialt fellesskap og aktiviteter ved permisjoner og etter endt soning."* Burde stiftelsen ha et bedre informasjonsopplegg for nye medlemmer? Ved tydelig informasjon kan både brukere og faddere få et klart bilde av hva som forventes av den andre part, samtidig får brukerne mulighet til å nyttiggjøre seg tilbudet fullt ut.

6.10.3. Forskjell på hjelpen

Da intervjuer spurte brukerne hva som var den viktigste forskjellen på måten de ble møtt på mellom fadderne i WayBack og profesjonelle hjelpere, var svaret entydig: erfaring og personlig interesse.

Her så møter du folk som har vært i samme situasjon som deg, som veit personlig selv hva de snakker om. Når du kommer på rehabiliteringssenter så er dem, de fleste av dem veit ikke hva de snakker om egentlig. Dem tror dem veit det fordi dem har lest mye, de kan forestille seg, men de kan aldri skjønne det selv. Det er sikkert noen som jobber der som har vært i disse problemene, det vet ikke jeg noe om ass, men sånn når jeg har vært på akuten og såne ting, det er bare folk som tror dem veit hva dem snakker om fordi dem har lest mye om det i en eller annen bok og alt mulig... ja, de har fagkunnskapen, ja det har dem, men de har ikke selv erfaring da, som kanskje er veldig viktig for veldig mange. Og det får du jo her på WayBack da, her får du veldig... da møter du folk som selv har erfart det da. ("Anders").

De på WayBack er ti ganger bedre. De har vært inne i systemet mange ganger, til og fra, så de kan det i hue alt. De vet hvordan, de kan jobben sin. De kan regelverket, de vet. Det gjør faen meg ikke de nyutdanna frøkene der altså [sosialkontoret]. Dem kan ingenting, dem skjønner ingenting. Fortalte jeg ikke om den lappen jeg fikk med et telefonnummer da? Da hadde jeg ikke et sted å bo en gang, ingenting og jeg hadde ikke penger. Søkte om penger og overlevelse da. På den måten der, fikk bare den [lappen] og så ferdig med det. Nei da, da ga jeg opp altså. Da ga jeg opp, da ga jeg opp! Da dreit jeg i hele forbannede dritt Norge ass. Ja de er flinke [fadderne] for de har den erfaringen, de er med deg på kontoret også og kjører rundt og er med som fadder. Og hjelper deg, jeg har aldri vært så fornøyd med noen arbeidsinnsats noen gang! ("Henrik").

Faddere i WayBack er mer med deg i form av det at han gjør noen ting, liksom gjør noe aktivt. Hele tiden. Og det gjør jo for så vidt de andre og, men ikke så fullt ut vil jeg si. Så de er mer interessert i deg personlig på WayBack. Og ute så kan det også kanskje være det at du er et nummer i lista liksom, det er tusenvis av folk som dem behandler på samme sett ikke sant, og du kan føle deg litt bortgjemt, og der vil jeg si at WayBack har gjort en veldig god jobb sånn. De er i hvert fall veldig interessert i deg. Sånn sett, man kommer i gang. ("Erlend").

Sitatene til disse tre informantene forteller oss hva som for brukergruppen var den viktigste forskjellen mellom de to formene for hjelp. Støtte fra en som hadde vært gjennom den samme

prosessen i forhold til anskaffelse av jobb, leilighet og lignende, betydde mye. De slipper å forklare så mye, de føler fadderene forstår dem. Sånn sett var det noen som mente at fadderne var de virkelige profesjonelle innen dette feltet. Ingen kunne være profesjonell uten å ha vært gjennom det selv. I tillegg til erfaring var nærhet og den personlige interessen for hver enkel, viktig for brukerne. Opplevelsen av at fadderene var oppriktig interessert og vil dem godt, stemmer med hvordan fadderne selv fortalte om arbeidet sitt og engasjementet de følte for dem de skulle hjelpe. Lipsky hevder normen om individuell klientorientering blir underordnet i arbeidet til gatebyråkratene på bekostning av massebehandling og effektivitet (Lipsky, 1980: 44, 45). Fadderne kan ses som en motvekt til disse mer upersonlige hjelperne, og de kan være med som støtte i møte med gatebyråkrater og sikre at brukerne får oppfylt sine rettigheter. Imidlertid er en forutsetning for at organisasjonen skal kunne tilby personlig oppfølgingen av hver enkelt nyløslatt, at de har nok faddere til å ta på seg et slikt ansvar. "Jacob" påpeker det har vært et problem at organisasjonen har påtatt seg mer enn de har kapasitet til.

Vi er jo så ivrige, vi vil jo hjelpe folk. Men det er klart når folk har skrevet seg på og... jeg har vært på de avdelingene på informasjonsmøte så kommer det folk bort til meg, så bare "du jeg må bare ha en ting klart, jeg har skrevet meg opp på liste flere ganger før og jeg har ikke hørt et ord fra dere." Og det er ikke bra ass, det er skikkelig drittdårlig ass. Så det lugger, det lugger veldig.

I sin iver etter å verve innsatte i fengslene har fadderne ikke tatt hensyn til at de ikke kan følge alle opp. Lykkes de med rekrutteringen av frivillige, vil også kapasiteten til stiftelsen øke. Brutte løfter er noe de innsatte har opplevd alt for mange ganger, og for å bli oppfattet som en troverdig organisasjon både blant innsatte og ansatte, er det viktig at WayBack klarer å begrense seg. Til tross for at intensjonen om hjelp er god, kan det gjøre skade heller enn godt hvis folk lever i håp om at de nå skal få hjelp, men aldri får det.

6.10.4. Betydningen av lønn

Av fadderinformantene var det to som ble lønna av WayBack. Disse var ansatt i stiftelsen og hadde heltidsstillinger. To hadde tidligere mottatt en kompensasjon fra NAV for arbeidet de gjorde. En av disse hadde nå fått seg jobb, og den andre var på utkikk etter noe å gjøre. Begge hadde hatt et ønske om å bli fast ansatt i WayBack, men stiftelsens økonomi tillot ikke det. Imidlertid så de for seg å fortsette som fadder på frivillig basis. Bare en av informantene hadde begynt i organisasjonen som frivillig fra starten. Denne personen hadde full jobb ved siden av.

Det var få av brukerne som hadde tenkt over betydningen av om fadderen deres var lønna eller ulønna.

Nei, jeg vet ikke, det hadde kanskje... er alltid så mye lettere med de som er frivillige for de vil det. De vil jobbe med det, de vil, det er det de brenner for kan du si. Men han brenner jo veldig for det, mitt og meg, holdt jeg på å si, med jobbsituasjon og såne ting. Vil være fornøyd å si at jeg får veldig god hjelp her, støtte. Selv om det enkelte ganger kan være veldig mye mas. (...) Så nei absolutt, står på egentlig, han står veldig på. ("Erlend").

"Erlend" fremhever først betydningen av frivillighet for så å si at han egentlig er fornøyd med innsatsen til den lønna fadderen sin. Også de andre brukerne som hadde betalte faddere var fornøyd med disse, men det betyr ikke at lønnen ikke påvirket forholdet mellom dem. For respondentene i Røde Kors sin behovsundersøkelse, opplevdes det som svært positivt at menneskene som skulle bidra med noe, gjorde det uten å få betaling. Frivillighet ga troverdighet for disse (Et helt vanlig liv, 2004: 32). Imidlertid er ikke de frivillige i Røde Kors tidligere rusmisbrukere eller løslatte, og det kan tenkes at faddernes egne erfaringer i WayBack, veier opp for at ikke alle er frivillige. Noen så det faktisk som positivt at fadderen ikke var frivillig, men jobbet fast i organisasjonen.

"Anders": Ja, er du gæren. Ja om han hadde vært en frivillig fadder så tror jeg egentlig han hadde vært den han er nå. Det tror jeg selv om han hadde vært lønna eller ikke lønna. Men jeg ser veldig mye på de... for han er her hele tida, han er her hver dag, han er jo fast ansatt her. Så han er jo oppom meg hele tida liksom. De frivillige fadderne liksom, hadde jeg bodd her og hatt en frivillig fadder, så hadde ikke jeg sett han så mye som jeg gjør med de andre.

Camilla: Så du synes egentlig det er bra han jobber her og er her så mye da?

"Anders": Ja det har hjulpet meg veldig i hvert fall. Og hadde jeg hatt en frivillig fadder, da hadde jeg kanskje sett han en gang i uka når vi... bare ukentlig. Det kan jo være bra å ha når du er i fengselet liksom, når du kommer ut da så er du vel... hvis du skal flytte hit så synes jeg det er viktig å ha en fadder som er her fast liksom.

Det handler om tilgjengelighet når noen av brukerne fremhever at de heller ville hatt en lønna fadder som var der mer, enn en frivillig som de bare så av og til. At fadderen mottar lønn tror de ikke vil påvirke forholdet i noen negativ retning. I likhet med dette kommer også en fadder inn på forskjellen i tid til samvær når det gjelder frivillige og betalte faddere.

Jeg tror at de som er frivillige, de gjør det fordi de har lyst til det, og det gjør vel de som jobber med dette også, men det kan kanskje bli litt mer... En som jobber fast, ja det kommer litt an på hvor, åssen situasjonen må være på en måte, åssen... for eksempel, nå tar jeg et eksempel: en som er frivillig på WayBack har én han besøker, han får aldri mye mer tid enn han ene så han kan jo kjøpe med seg litt ting og blader og levere inn og komme ofte på besøk. Mens det har ikke jeg tid til. Ikke har jeg råd til å kjøpe blader til alle jeg besøker heller. Så på en måte, men på en annen side igjen da så har jeg mer erfaring med å sitte i ansvarsgrupper og mase på sosialkurator inne å få i stand såne ting da. Så jeg tror at kanskje de har mer tid og sånn de frivillige, men at vi som jobber med det hele tida, vi har mer erfaring. ("Kristian").

At det finnes fordeler og ulemper med begge formene for hjelp, er sikkert. Imidlertid er det mulig å lære opp frivillige til hvordan man forholder seg til det offentlige, men det er vanskelig å få de lønnede fadderne til å få bedre tid. Eneste løsning her vil være å ansette flere faddere i full stilling, noe som ikke lar seg gjøre på grunn av stiftelsens økonomi. *”Vi skulle gjerne hatt økonomi til å få ansatt ti faddere til, men det har vi ikke økonomi til per i dag så det stopper på en måte der av seg sjøl så da får man plukke ut i fra frivillig... så da får man gjøre det og det er jo det vi gjør.”* Rekruttering av frivillige blir for ”Gaute” det nest beste, siden de ikke har mulighet for å ansette flere. Verdien av frivillighet ser ut til å være av liten betydning. Olsen og Grefberg hevder det skjer noe i den mellommenneskelige relasjonen når den som skal hjelpe får penger for det (2001: 21). Det at mennesker gjør noe for andre av lyst og fri vilje, vil trolig påvirke relasjonen mellom giver og mottaker. Motivet vil ofte være annerledes for en frivillig hjelper enn for en betalt hjelper ettersom de ansatte er avhengige av å jobbe for å få lønn, mens de frivillige ikke opplever denne avhengigheten. I rapporten *Motiver for frivillig innsats i Norges Røde Kors*, kommer det frem at det var verdibegrunnelsene som ble rangert høyest blant de frivillige deltakerne (Andersen, 1996: 62). Her er det ikke den frivilliges egne behov som er utgangspunkt for handling, men viktigheten av å kunne gjøre et bidrag for andre som måtte trenge hjelp (ibid: 18). Satsing på frivillige faddere bør dermed ikke ses som en dårligere løsning enn om man skulle ansatt flere. Frivillighet innebærer at man ikke kan pålegge den enkelte like mye arbeid som man kan med de ansatte, men samtidig har denne formen for arbeid kvaliteter som lønnsarbeidet mangler og som har stor betydning i forhold til relasjonen med dem som skal hjelpes. En av fadderne som ikke ville følt seg tilpass med å være ”betalt venn” sier det slik: *”engasjementet tror jeg. Jeg tror at en frivillig hjelper er mer engasjert og man brenner for det man holder på med og man ønsker å bidra mer. Er man lønna, man får sin lønn en gang i måneden uansett liksom. Og that’s it.”*

Mens noen brukere påpekte forskjellen i tilgjengelighet ved type fadder, vektla andre mer den formelle siden ved å ha en lønna fadder. På bakgrunn av at fadderer gjør jobben sin forventer de at arbeidet blir gjort tilfredsstillende på lik linje med annet lønnsarbeid. De er fornøyd med innsatsen fadderer deres har gjort, men forventningene er tilsvarende store siden dette er jobben deres. Imidlertid skiller arbeidet i frivillige organisasjoner seg fra offentlige velferdsordninger. Mens offentlige velferdsordninger hviler på formelle beslutninger, vil frivillige velferdstiltak i utgangspunktet ikke ha noen form for forankring i lovverket

(Lorentzen, 1994: 41). Frivillige organisasjoner trenger vanligvis bare godkjenning fra egne beslutningsorgan for å sette i gang et tiltak, og for dem som mottar ytelsene skaper ikke disse vedtakene noen formelle rettigheter (ibid). Dersom medlemmene i WayBack ikke er fornøyd med ytelsene de får eller føler seg utrettmessig behandla, vil de ikke kunne føre frem en juridisk begrunnet klage. Mangelen på rettslig formalisering gjør at det i mange tilfeller gir liten mening å snakke om "rett" til en frivillig ytelse (ibid: 42). Fra organisasjonens side vil ytelsene kunne bli sett på som et privilegium, et gode som kommer i tillegg til det vedkommende har "rett" på (ibid).

Før vi avslutter kapittelet vil forsker å påpeke at hun ikke tror mangel på engasjement preger de ansatte i WayBack. Flere av de betalte fadderne har vært med helt fra starten av da stiftelsen ble etablert, og det er ingen tvil om at de er motiverte for arbeidet de gjør. I likhet med respondentene i behovsanalysen til Røde Kors, er det viktigste for brukerne at det ikke er det offentlige som står bak tiltaket (Et helt vanlig liv, 2004: 21), og at det ikke er fagpersoner som bidrar. Om fadderer er frivillig eller betalt ser ikke ut til påvirke brukerne i særlig stor grad.

6.10.5. Betydningen av at fadderer har vært i samme situasjon

Alle brukerne med unntak av én hevder det har stor betydning at fadderer har vært i samme situasjon: *"Ja, veldig stor betydning. Det er egentlig alt tror jeg"*. Grunnen til at det er så viktig for dem, er som vi har sett at likemennene forstår brukerne bedre enn de som ikke har opplevd å være løslatt. Vi kan her skille mellom erfaringsbasert og kunnskapsbasert viten (Abrahamsen, 1995: 205). Fadderer representerer den førstnevnte viten ettersom de har en selvopplevd detaljinnsikt i fenomenet, mens de profesjonelle har viten basert på studier og annenhånds overleveringer (ibid). Allikevel er det viktig å huske på hva en av brukerne sa: *"absolutt har det vært likt på noen områder, men andre ikke."* Selv om medlemmene har felles erfaring som tidligere straffedømte, betyr ikke det at de nødvendigvis opplever alt likt og er like på andre områder. Likhet i erfaring må ikke undergrave de individuelle forskjellene, og hvert enkelt medlems behov må bli tatt på alvor.

I likhet med brukerne er fadderer samstemte om at det er av stor betydning at de selv har vært i samme situasjon som dem de skal hjelpe.

Jeg tror at det har en kjempe stor betydning. For det blir så mye lettere å senke skuldrene når du hører at... du kan sitte å snakke med en som kommer inn, som kanskje ikke visste at vi hadde fellesbakgrunn. Men med en gang du forteller at jeg har faktisk sittet inne selv så ser du at vedkommende bare senker skuldrene, og da ufarliggjør du på en måte den der ekle tingen som vedkommende sitter inne med. ("Gaute").

Et tilbud som WayBack fantes ikke på den tida fadderne ble løslatt. På bakgrunn av egne erfaringer har de gjerne tanker om hva de selv savnet, opplevde som vanskelig og hadde behov for i perioden før de var inkludert i samfunnet. Fadderne opplever at de blir et forbilde for de nyløslatte; de har faktisk greid å slutte å bruke rusmidler og være kriminell. For brukerne er det motiverende å se at det faktisk går an å komme ut av et liv fylt med rus og kriminalitet.

Det er den erfaringsbaserte viten medlemmene i WayBack innehar, som gjør WayBack unik i forhold til andre organisasjoner som arbeider med løslatte. Kunnskapen utgjør sosial kapital for medlemmene og ved hjelp av denne er forutsetningene for å klare overgangen til normalsamfunnet styrket. Som en fadder sa: *"Jeg er ikke stolt av historien min, men jeg er stolt av at det er historie."* Klarer WayBack å bidra til at mennesker gjør det kriminelle livet til historie, slik at de kan leve et "normalt liv" og føle tilhørighet til samfunnet, er mye oppnådd. De vil kanskje aldri lykkes i å hjelpe alle, for mange faktorer spiller inn her. Men noen er bedre enn ingen, og som en fadder påpeker lærer man av alt. Medlemmer som sprekker har allikevel lært en del av oppholdet i organisasjonen. De har gjerne blitt kjent med andre deltakere, og de har mulighet for å ta kontakt senere dersom de ønsker å starte på nytt.

Kapittel 7. Avslutning

7.1. Sammenfatning

7.1.1. Nettverksarbeidet i WayBack

”Heller dårlige venner enn ingen venner.” Utsagnet forteller hvor viktig et sosialt nettverk er for løslatte. I denne avhandlingen har vi sett hvordan stiftelsen WayBack arbeider for å hjelpe tidligere straffedømte til å få et nytt rus- og kriminalitetsfritt nettverk. Deltakelse på ”vanlige” sosiale arenaer er en av faktorene som er avgjørende for at de løslatte skal inkluderes i samfunnet igjen. Hvilken betydning har så WayBack sitt nettverksarbeid for brukerne i organisasjonen? Ikke alle brukerne henvendte seg til WayBack fordi de hadde behov for å bli kjent med nye mennesker. Instrumentell og informativ støtte er andre gode grunner for å ta kontakt, og for disse ble nye bekjenskaper en positiv sideeffekt av medlemskapet. For brukerne som var ensomme da de tok kontakt, har fellesskapet i WayBack vært et alternativ til sosial isolasjon i storsamfunnet eller sosial inklusjon i rus- og kriminalitetsmiljøet. WayBack kan slik sies å være et kriminalitetsforebyggende tiltak, noe stiftelsen selv også presenterer seg som. Forfatter vil imidlertid være forsiktig med å tillegge dem en slik definisjon ettersom forebygging skaper forventninger om dokumentasjon av effekt. De positive menneskelige sidene blir ofte oversett i et slikt perspektiv.

Alle brukerinformantene har blitt kjent med nye mennesker gjennom deltakelse i WayBack. Imidlertid var det ikke alle som var villige til å kalle disse venner, men heller bekjente. I forhold til kriteriene forsker tok utgangspunkt i, var det kun to brukere som hadde fått et personlig nettverk i organisasjonen. De andre brukernes nettverk kan karakteriseres som partielt. Det ser ut til at folk blir kjent innad i organisasjonen, noe som er positivt med hensyn til brukernes helse og styrking av sosial kompetanse. Imidlertid er en utfordring for WayBack å hjelpe medlemmene med å få etablert kontakt med folk utenfor stiftelsen. To konkrete forslag som kom fram var å invitere folk inn i WayBackfellesskapet, samt å ”presse” brukerne ut på sosiale arenaer. Dette var noe som i en viss grad også skjedde. Kan en mulighet være å etablere et samarbeid med fritidsorganisasjoner og foreninger ute i samfunnet? Dersom WayBack kan gå inn å støtte medlemmene økonomisk eller få i stand en avtale der medlemmene får redusert pris, vil det lette en av byrdene løslatte ofte sliter med. Dette er en

tanke fra forsker side, og et slikt samarbeid krever mer enn om man bare forholder seg til sin egen organisasjon. WayBack arbeider bredt og en innvending vil være at organisasjonen allerede har nok å drive med. Som vi har sett knyttes også kontakter indirekte, gjennom jobb, utdanning og kjæreste.

7.1.2. WayBack i et selvhjelps- og likemannsarbeidsperspektiv

I teorikapittelet om selvhjelp- og likemannsarbeid tok vi for oss hva som kjennetegner de to formene for hjelp. Begrepene grenser mot hverandre, og det kan være vanskelig å skille klart hvorvidt et tiltak faller inn under den ene eller andre betegnelsen. Det ble imidlertid tidlig klart at WayBack ikke er en selvhjelpsgruppe ettersom den har en mer stabil og formell struktur, samt flere medlemmer enn en gruppe. Heller ikke er det en typisk selvhjelpsorganisasjon da disse ofte er landsomfattende, består av fagfolk og har tilbud også for ikke-medlemmer (Matzat, 1992b: 190). Allikevel ble virksomheten i WayBack satt opp mot forutsetningene for gode selvhjelpsgrupper. Dette fordi stiftelsen fremstiller seg selv i ordlag som minner om selvhjelp samtidig som vi ønsket å se om det som skjer kan ha likheter med egenskaper vi forbinder med selvhjelpsgrupper.

Gjennom intervjuene kom det fram at alle hadde positive opplevelser med å delta i et fellesskap basert på felles erfaringer. Det å kunne bli forstått og være seg selv uten å behøve å forklare eller legitimere seg, betydde mye for deltakerne. WayBack kan slik fremstå som et fristed for medlemmene der de en avgrenset tid unngår samfunnets stemplende blikk. Samtidig er en fare ved slike fellesskap at man kan dra hverandre nedover. De forskjellige typer av væresteder kan fungere som nettverksdannende, og identitetsskapende og dermed atferdspåvirkende (Larsen og Schultz sitert i Larsen, 2002: 159). Miljøet i organisasjonen avhenger i stor grad av hvem som er medlemmer, og det er ingen garanti for at klimaet alltid vil være så godt som det var i intervjuperioden.

Felles erfaring er imidlertid ikke nok dersom en virksomhet skal forstås som selvhjelp. Relasjonene skal også være gjensidige slik at det ikke er noe klart skille mellom den som gir og mottar hjelp. I intervjuene kom det fram at det i liten grad forekom støtte og erfaringsutveksling mellom brukerne. Dagligdagse temaer preget samtalen, de vanskelige og dypere konversasjonene foregikk mellom bruker og fadder eller bruker og ansatt. På bakgrunn av dette ser det ut til at virksomheten i WayBack kan falle inn under det vi kaller

likemannsarbeid. I likhet med selvhjelp bygger også likemannsarbeid på at mennesker med felles erfaring hjelper og støtter hverandre. Hovedforskjellen er at i likemannsarbeidet har en av dem som inngår i samhandlingen lengre og mer bearbeidet erfaring. Gjensidigheten er dermed ikke til stede her.

Det er ikke nødvendigvis et mål at virksomheten i WayBack skal fungere som selvhjelp. At det er mye positivt fadderne kan bidra med for brukerne, er det er liten tvil om. I motsetning til nyløslatte har fadderne dyrebare erfaringer som kan komme brukerne til gode. Alle brukerne mener fadderer står på og virkelig ønsker å hjelpe dem. Imidlertid skjer det noe med relasjonen når hjelpen ikke er gjensidig. Som vi har sett fortalte en av brukerne at han ikke følte seg forstått av fadderer. Å behandle den man skal hjelpe som likeverdig betyr at man respekterer den andre, noe som er en utfordring ved relasjoner der hjelpen ikke er gjensidig. Så lenge ikke relasjonen oppleves undertrykkende for den ene part, er det mye positivt å si om fadderopplegget i WayBack. Dersom organisasjonen allikevel skulle ønske å opprette selvhjelpsgrupper, er det ikke noe i veien for å kombinere slike grupper med likemannsbasert hjelp og kriminalpolitisk interessefremming. En rekke frivillige organisasjoner på andre områder kombinerer alle disse formene for virksomhet.

7.1.3. Profesjonell hjelp versus frivillig fadder i WayBack

De fleste medlemmene har både positive og negative erfaringer med profesjonell hjelp. For noen har denne formen for hjelp vært helt avgjørende for at de skulle komme seg videre, for andre har den hatt mindre betydning. Alle brukerne har positive erfaringer med fadderer sin, men ikke alle har bare positive erfaringer. Egenerfaring og det at fadderer er ikke-profesjonelle, ser ut til å ha større betydning enn om de får lønn eller ikke. I motsetning til det offentlige hjelpeapparat, som har en tendens til å segmentere problemene, arbeider fadderer ut i fra et helhetsperspektiv - de ser hele mennesket. Mange ønsker hjelp fra WayBack, og en av utfordringene når det gjelder faddervirksomheten, er å rekruttere flere frivillige faddere. Frivillighet innebærer andre kvaliteter enn lønnsarbeid. Det at mennesker gjør noe for andre av fri vilje vil trolig påvirke relasjonen mellom bruker og fadder.

7.2. WayBacks potensial i dagens kriminalpolitiske klima

De fleste medlemmene har svært gode erfaringer med WayBack sitt arbeid generelt. Det gjelder ikke bare nettverksarbeidet, men også de andre tilbudene organisasjonen har. Imidlertid er ikke det overraskende, da det sannsynligvis er de mest fornøyde som forblir medlemmer. Om brukerne utvikler et sosialt rom i WayBack avhenger av deres subjektive forståelse og tolkning. Et par av informantene kunne imidlertid fortelle at økt sosial kompetanse og personlig utvikling var noe av det de hadde oppnådd gjennom deltakelse i organisasjonen. For disse er WayBack et sosialt rom - et steg på veien til et "normalt liv".

Medlemskap i WayBack dreier seg altså om en personlig utviklingsprosess der målet er inklusjon i samfunnet. Flere av brukerne påpeker at dersom du skal lykkes i å starte et nytt liv, er du helt avhengig av støtte fra andre. Kompetansen medlemmene besitter gjør deltakerne bedre rustet til å takle utfordringer de møter i dagliglivet. Samtidig gjør det noe med selvbilde å komme sammen med likesinnede - fellesskapet har verdi i seg selv. Det virker ikke som fellesskapet fører til konservering av problemer og selvmedlidenhet. Grunnen til det kan være at fokuset på fremtiden står så sentralt i WayBack. Imidlertid har vi sett at et par informanter har et mer kritisk syn på hva deltakelse i organisasjonen innebærer. For å unngå at man blir fastlåst i en posisjon er det viktig å få impulser utenfra. Åpenhet for andre mennesker ved å invitere dem inn i fellesskapet eller dra ut til dem, er viktig her. Som en informant sa: *"Jeg tror på mangfoldet. Jeg tror blindt på mangfold når det gjelder å komme seg videre."*

Det er også tidligere gjort forsøk på egenorganisering og selvhjelp blant fanger. På begynnelsen av 90-tallet innledet Studiesenter for selvhjelp og SON (Straffedes organisasjon i Norge) et samarbeid der målet var å opprette selvhjelpsgrupper for fanger som sto klare for løslatelse. Resultatet var negativt, ingen selvhjelpsgruppe kom i gang. En rekke forsøk på samarbeid og dialog med myndighetene strandet på grunn av prinsipiell avvisning og fordi myndighetene satte rammer som organisasjonene ikke ville godta (Seim, Hjemdal, Nilsen, 1997: 218). I dag samarbeider WayBack med flere offentlige instanser, herunder Kriminalomsorgen. Oslo fengsel har for eksempel avsatt en 50 % stilling der den ansatte har som oppgave å ivareta samarbeidet mellom dem og WayBack. Fadderne har også tilgang til flere fengsler der de driver informasjonsarbeid og besøker innsatte. For bare et par tiår siden var et slikt samarbeid uaktuelt, og en organisasjon som WayBack hadde ikke blitt sett på like

seriøst av myndighetene. Endringen i synet på fangeorganisasjoner har trolig sammenheng med endringen i synet på den straffede generelt, noe som har ført til en mer humanistisk kriminalpolitikk. Ideologisk støtte fra flere partier og økonomisk støtte over statsbudsjettet viser tydelig at organisasjonen tas seriøst fra myndighetenes side. Kan denne støtten knyttes til en slags destigmatisering av eksfanger? Gjennom media har også allmennheten fått bedre kunnskap om fengsel og innsattes levekår, noe som kan føre til mindre fordommer mot denne gruppen. Det at WayBack er godtatt som en marginalisert gruppes organisasjon, samt at det kriminalpolitiske klimaet er i endring, gjør at WayBack har et stort potensial i forhold til å fremme deltakernes interesser.

En marginalisert posisjon innebærer at relasjoner som for andre er harmoniske og stabile, er usikre eller i verste fall mangler helt. Relasjoner er tosidige og samfunnsmessig integrasjon avhenger ikke bare av forandringer blant de marginaliserte (ibid: 32). Gjennom intern integrasjon i WayBack styrkes medlemmenes mulighet for kollektiv påvirkning av samfunnet og ekstern integrasjon (ibid: 246). Dersom WayBack og andre organisasjoner skal lykkes med å lette integreringen av straffedømte i samfunnet må også den øvrige befolkning være villig til å ansette, leie ut bolig eller på andre måter godta tidligere straffedømte. Inklusjon på de områder den enkelte fortsatt er marginalisert eller ekskludert fra, forutsetter en holdningsendring i samfunnet.

Litteraturliste

- Abrahamsen, Kirsten Schack (1995): *Felles skjebne- felles løft. Om sosiale nettverk, selvhjelp og livskvalitet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Alver, Bente Gullveig og Ørjar Øyen (1997): *Forskningsetikk i forskerhverdag: vurderinger og praksis*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Andersen, Rolf K. (1996): *Motiver for frivillig innsats i Norges Røde Kors*. Rapport 96: 2. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Basberg, Cecilie (1999): *Omsorg i fengsel?* Oslo: Pax Forlag.
- Becker, Howard S. (1973): *Outsiders: studies in the sociology of deviance*. New York: The Free Press.
- Bent, Madsen (2006): *Sosialpedagogikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bourdieu, Pierre (1997): "Sosialt rum og symbolsk rum". I: *Af praktiske grunde. Omkring teorien om menneskelig handelen*. Henrik Hovmark (red.). København: Hans Reitzels Forlag.
- Bø, Inge og Per Morten Shiefloe (2007): *Sosiale landskap og sosial kapital: innføring i nettverkstenkning*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Chan, Chak Kwan og Graham Bowpitt (2005): *Human dignity and welfare systems*. Bristol: Policy Press.
- Christie, Nils (1975): *Hvor tett et samfunn?* Oslo/København: Universitetsforlaget/Christian Ejlers Forlag.

- Cohen, Stanley (1994): "Den sociale kontrolls nye former. Kriminalitet, straf og klassifisering". I: *Den sociale kontrolls nye former. Kriminalitet, straf og klassifisering*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Danielsen, Arild og Marianne Nordli Hansen (1999): "Makt i Pierre Bourdieus sosiologi". I: *Om makt: teori og kritikk*. Fredrik Engelstad (red.). Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Ericsson, Kjersti (1997): "Vitenskap og samfunn". I: *Kriminologi*. Liv Finstad og Cecilie Høigård (red.). Oslo: Pax Forlag.
- Et helt vanlig liv: en behovsanalyse blant tidligere rusmisbrukere og innsatte*. [Oslo]: Norges Røde Kors, 2004.
- Fakta om NA. Anonyme Narkomane*. URL: <http://www.nanorge.org/fakta.asp>. [Lesedato 01.16.2009].
- Finstad, Liv (1997): "Kriminologiens kvalitative kunnskaper". I: *Kriminologi*. Liv Finstad og Cecilie Høigård (red.). Oslo: Pax Forlag.
- Forskingsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*. Oslo: Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH), 2005.
- Friestad, Christine og Inger Lise Skog Hansen (2004): *Levekår blant innsatte*. Oslo: Fafo (Fafo rapport 429).
- Frivillighet for alle*. Oslo: Det kongelige kultur- og kirkedepartement, 2006 - 2007. (St.meld. nr. 39).
- Fyrand, Live (2005): *Sosialt nettverk: teori og praksis*. "2. utgave". Oslo: Universitetsforlaget.
- Garland, David (1991): *Punishment and modern society: a study in social theory*. Oxford: Clarendon Press.

- Goffman, Erving (1967): *Anstalt og menneske: den totale institution socialt set*. København: Jørgen Paludans Forlag.
- Grimen, Harald (2004): *Samfunnsvitenskapelige tenkemåter*. ”3. utgave”. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hagen, Kåre og Hippe Jon M. (1993): ”The Norwegian welfare state: from post-war consensus to future conflicts?” I: *Continuity and change. Aspects of contemporary Norway*. Anne Choen Kiel (red.). Oslo: Scandinavian University Press.
- Hansen, Tore og Trond Tjerbo (2003): *Politisk engasjement, borgerroller og sosial kapital*. Oslo: Makt og demokratiutredningen 1998-2003. (Rapport 62, mai 2003).
- Harsløf, Ivan og Sissel Seim (2008): ”Fattigdom i en norsk velferdskontekst”. I: *Fattigdommens dynamikk: perspektiver på marginalisering i det norske samfunnet*. Ivan Harsløf og Sissel Seim (red.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Hauge, Ragnar (1997): ”Stempling og stigmatisering”. I: *Kriminologi*. Liv Finstad og Cecilie Høigård (red.). Oslo: Pax Forlag.
- Hjemdal, Ole K., Sigrunn Nilsen og Sissel Seim (1998): *Selvhjelp: kunsten å løfte seg etter håret*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Hva er selvhjelp?* URL: http://www.selhjelp.no/Selvhjelpskunnskap/Om_selvhjelp/Hva+er+selvhjelp%3F.9UFRjU4H.ips [Lesedato 03.11.2008].
- Hvordan selvhjelp?* URL: http://www.selhjelp.no/Selvhjelpskunnskap/Om_selvhjelp/Hvordan+selvhjelp%3F.9UFRjM5Q.ips [Lesedato 16.04.2009].
- Høgsbro, Kjeld (1992): *Sociale problemer og selvorganisert selvhjelp i Danmark*. Fredriksberg: Samfundslitteratur.
- Håndbok for frivillige*. Oslo: WayBack, 2007.

Johansen, Per Ole (1985): "Frivillig sosialt arbeid". I: *Nordisk tidsskrift for kriminalvidenskap*. [København]: [Gad].

Johansen, Per Ole (2008): "Never a final design: interviewing Norwegian alcohol smugglers". I: *Trends in organized crime*. Springer. Volume 11, Number 1.

Järvinen, Margaretha (2000): "Pierre Bourdieu". I: *Klassisk og moderne samfundsteori*. "2. utgave". Heine Andersen og Lars Bo Kaspersen. (red.). København: Hans Reitzels Forlag.

Järvinen, Margaretha og Nils Mortensen (2002): "Det magtfulde møde mellem system og klient – teoretiske perspektiver". I: *Det magtfulde møde mellem system og klient*. Margaretha Järvinen, Jørgen Elm Larsen og Nils Mortensen (red.). Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Katz, Alfred H. og Eugene I. Bender (1976): *The strenght in us: self-help groups in the modern world*. New York: New Viewpoints.

Kunsten å løfte seg etter håret! : om selvhjelp i Norge. Oslo: Høgskolen i Oslo, 1996.

Kvale, Steinar (1997): *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Larsen, Jørgen Elm (2002): "Marginale mennesker i marginale rum". I: *Det magtfulde møde mellem system og klient*. Margaretha Järvinen, Jørgen Elm Larsen og Nils Mortensen (red.). Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Levekårsundersøkelsen 2007. Organisasjonsdeltakelse. URL: <http://www.ssb.no/orgakt/> [Lesedato 28.10.08].

Lindgren, Sven-Åke (2000): "Michel Foucault". I: *Klassisk og moderne samfundsteori*. Heine Andersen. og Lars Bo Kaspersen (red.). København: Hans Reitzels Forlag.

- Lipsky, Michael (1980): *Street-level bureaucracy: dilemmas of the individual in public services*. New York: Russel Sage Foundation.
- Lorentzen, Håkon (1988): *Mellom byråkrati og bevegelse: de frivillige organisasjoners rolle i sosialsektoren*. Oslo: Sosialdepartementets sammendragsserie. Nr 10-1988.
- Lorentzen, Håkon (1994): *Frivillighetens integrasjon*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lorentzen, Håkon og Ole Alexander Opdalshei (1997): *Integrasjon gjennom frivillige organisasjoner*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Lundemark, Maja Andersen, Pernille Brok og Henrik Mathiasen (2000): *Empowerment på dansk*. Frederikshavn: Dafolo.
- Madsen, Bent (2006): *Sosialpedagogikk: integrering og inkludering i det moderne samfunnet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Mathiesen, Thomas (1983): *Timeglasset: fire essays om profesjoner*. Oslo: Pax Forlag.
- Mathiesen, Thomas (1995): *Kan fengsel forsvares? "2.utgave"*. Oslo: Pax Forlag.
- Matzat, Jürgen (1992a): "Selvhjelpsgrupper som grunnleggende behandlingsform i psykoterapi og sosialt arbeid". I: *Perspektiver på sosialt nettverk*. Live Fyrand (red.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Matzat Jürgen (1992b): "Selvhjelp for psykiatriske pasienter". I: *Perspektiver på sosialt nettverk*. Live Fyrand (red.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Neumann, Iver B. (2003): "Innledning: regjeringsbegrepet og regjeringens historiske fremvekst". I: *Regjering i Norge*. Iver B. Neumann og Ole Jacob Sending (red.). Oslo Pax Forlag.

- Olsen, Bennedichte C.R. (1993): *"Den vet best hvor skoen trykker...": likemannsarbeid i funksjonshemmedes organisasjoner: en vurdering*. Oslo: Norges kommunal- og sosialhøgskole.
- Olsen, Bennedichte C.R, og Marit O. Grefberg (2001): *Å være i samme båt...: likemannsarbeid i funksjonshemmedes organisasjoner: en veileder*. Oslo: Sosial- og helsedepartementet.
- Om oss: familie og venner – alltid til stedet? URL: http://www.wayback.no/oslo/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=19&Itemid=89 [Lesedato 04.11.2008].
- Putnam, Robert D. Robert Leonardi og Rafaella Y. Nanetti (1993): *Making democracy work: civic traditions in modern Italy*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Putnam, Robert D. (2000): *Bowling alone: the collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.
- Ringdal, Kristen (2001): *Enhet og mangfold: samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Ringsrød, Gjermund (2007): "Å lede en tiltaksenhet". I: *Tiltaksarbeid i sosialtjeneste og NAV – tett på!* Edgar Marthinsen og Nina Skjefstad (red.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Seim, Sissel, Ole K. Hjemdal og Sigrun Nilsen (1997): *Selvhjelp blant marginale grupper: alternative strategier*. Oslo: Høgskolen i Oslo.
- Sennett, Richard (2003): *Respekt i en verden af ulighed*. [Højbjerg]: Hovedland.
- Shiefloe, Per Morten (1992): "Sosiale nettverk". I: *Perspektiver på sosialt nettverk*. Live Fyrand (red.). Oslo. Universitetsforlaget.
- Siisiäinen, Matti (2000): *Two concepts of social capital: Bourdieu vs. Putnam*. Department of Social sciences and philosophy. University of Jyväskylä.

Skarðhamar, Torbjørn (2002): *Levekår og livssituasjon blant innsatte i norske fengsler*. Oslo: Institutt for kriminologi og rettssosiologi.

Skau, Greta Marie (2003): *Mellom makt og hjelp: om det flertydige forholdet mellom klient og hjelper*. ”3. utgave”. Oslo: Universitetsforlaget.

Skog Hansen, Inger Lise (2007): *Møte med en likemann. Evaluering av WayBack – stiftelsen Livet etter soning*. Oslo: Fafo.

Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn. Oslo: Det kongelige justis- og politidepartement, 2007 – 2008. (St.meld. nr. 37).

Styrets Årsberetning for 2007. Oslo: WayBack, 2007.

Tabell 24. Tilbakefall i femårsperioden 2001 – 2005 blant siktede i 2000, etter lovbruddskategori og lovbruddsgruppe i 2000, og lovbruddsgruppe ved tilbakefall. Absolutte tall og prosent. URL: http://www.ssb.no/emner/03/05/a_krim_tab/tab/tab-2007-08-13-24.html. [Lesedato 21.10.2008].

Thagaard, Tove (2002): *Systematikk og innlevelse*. ”2. utgave”. Bergen: Fagbokforlaget.

Thorsen, Lotte Rustad (2004): *For mye av ingenting... - straffedes levekår og sosiale bakgrunn*. Oslo: Institutt for kriminologi og rettssosiologi.

Visitorhåndboken. Oslo: Norges Røde Kors, 2005.

Wollebæk, Dag, Per Selle og Håkon Lorentzen (2000): *Frivillig innsats: sosial integrasjon, demokrati og økonomi*. Bergen: Fagbokforlaget.

Wollebæk, Dag og Per Selle (2002): ”Does participation in voluntary associations contribute to social capital? The impact of intensity, scope and type”. I: *Nonprofit and voluntary sector quarterly*, vol.31, nr 32. Association for research on nonprofit organizations and voluntary action.

Ønsker medlemmer som vil intervjues i forbindelse med min masteroppgave

Jeg er en masterstudent i kriminologi ved Universitetet i Oslo som nå holder på med den avsluttende masteroppgaven. Temaene for oppgaven er nettverksbygging, frivillighet og selvhjelp/likemannsarbeid i stiftelsen WayBack. Jeg ønsker å undersøke medlemmene sine opplevelser og erfaringer i forhold til disse temaene.

For å innhente informasjon, ønsker jeg å intervju ca 10 personer – fem faddere og fem brukere. Spørsmålene vil dreie seg om forventninger og erfaringer ved deltakelse i WayBack, tidligere erfaringer med det offentlige hjelpeapparat, hvordan de frivillige fungerer i rollen som faddere, fellesskapets betydning og hvilken betydning det har at fadderne selv har vært i samme situasjon. Som en del av oppgaven vil jeg også forsøke å finne ut hvilke faktorer som virker henholdsvis oppbyggelige eller nedbrytende for å danne en ny tilværelse etter soning.

Det er frivillig å være med og du har mulighet til å trekke deg når som helst underveis, uten å måtte begrunne dette nærmere. Jeg ønsker å bruke båndopptaker og ta notater mens vi snakker sammen. Det er ingen andre enn intervjuer som får tilgang til dette materialet, og informasjonen jeg får skal kun brukes som kilde i min masteroppgave. Opplysningene vil bli behandlet konfidensielt, og ingen enkeltpersoner vil kunne kjenne seg igjen i den ferdige oppgaven. Opplysningene anonymiseres og opptakene slettes når oppgaven er ferdig, innen utgangen av 2009.

Hvis det er noe du lurer på kan du ringe meg på eller sende en e-post til

Studien er godkjent av Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste A/S.

Med vennlig hilsen
Camilla Bjerved

Intervjuguide – fadderne

- Hvilken situasjon var du i da du tok kontakt med WayBack? Hvorfor valgte du å ta kontakt?
- Har du en annen lønna jobb i tillegg til å være fadder?
- Hvor lenge har du vært medlem i WayBack?

Nettverksbygging

1. Hva legger du i begrepet sosialt nettverk?
2. Hva skal til for å kalle en person en venn?
3. Hvordan var ditt sosiale nettverk da du kom ut fra fengselet? Hvordan er ditt sosiale nettverk i dag?
4. Har du venner utenfor WayBack? Har du venner i WayBack?
5. Hvordan kan du som fadder bidra til at nye medlemmer blir kjent med nye folk? Ville du være villig til å ta med deg de du er fadder for inn i ditt sosiale nettverk utenfor WayBack?
6. Hvordan ble du selv kjent med nye folk da du kom ut av fengsel? Hvilke utfordringer møtte du på?
7. Hender det at de du er fadder for har ønsker om å delta på ulike aktiviteter, men at de ikke våger å ta det første skrittet alene? Hvordan kan eventuelt du som fadder støtte brukerne i å ta et slikt initiativ?
8. Kan aktiviteter i regi av WayBack hjelpe de løslatte med å få et nytt nettverk? Eventuelt hvordan?
9. Hvordan bli kjent med folk utenfor WayBack?
10. Er det noe du kunne tenke deg ble gjort annerledes i WayBack sitt nettverksarbeid?
11. Hvordan mener du WayBack sitt mål om å skape nye sosiale nettverk oppfylles? Opplever medlemmene at de får flere venner og bekjente?
12. Hvordan tror du tidligere straffedømte best kan skape seg nye sosiale nettverk?
13. Hvor viktig mener du et nytt kriminalitetsfritt nettverk er når man skal holde seg lovlydig?

14. Hvor viktig tror du nettverksarbeidet i WayBack er i forhold til de andre aktivitetene WayBack driver med?
15. Er det vanskelig å skape et slikt nettverk selv? Vanskelig å opprettholde?

Frvillighet vs offentlig hjelp og fadderrollen

1. Hvilke erfaringer har du selv med offentlig profesjonell hjelp? For eksempel fengselsbetjenter, sosialarbeidere, folk som jobber på rehabiliteringssentre. Hvordan opplever du at dine interesser blir ivaretatt? Eksempler på positive/negative erfaringer?
2. Hva tror du er den viktigste forskjellen på profesjonelle hjelpere og frivillige hjelpere?
3. Hvilken betydning tror du det har for brukerne at du selv har vært i samme situasjon?
4. Hvordan føler du forholdet til den/de du er fadder for fungerer? Føler du det er stor grad av gjensidighet mellom dere eller føler du at siden du har vært ute lenger, fått mer erfaring og fått komt deg på plass, er den som gir støtte og råd mens brukeren tar i mot? Opplever du at du kan få støtte av den du er fadder for?
5. Hva mener du at du som frivillig kan bidra med for den du er fadder for?
6. Som fadder har du en viktig rolle i forhold til de nylig løslatte, hvordan føler du at du takler denne rollen? Spesielle utfordringer? Dersom du er med den du er fadder for til offentlige kontorer og i møter med det offentlige, hvordan synes du dette fungerer?
7. Er du fornøyd med rollen du har nå som fadder eller synes du fadderrollen bør endres? Eventuelt hvordan?
8. Jobber du som ubetalt fadder eller får du lønn for arbeidet du gjør? Tror du eventuelt lønnen har innvirkning på det forholdet du har til brukeren?
9. Har du egenskaper som gjør at du føler deg spesielt egnet til denne oppgaven?
10. Vurderte du om du selv kunne få utbytte av å være frivillig/jobbe i WayBack, som for eksempel at du lærer deg selv bedre å kjenne, lærer å omgås ulike mennesker, økt, selvfølelse, få nye venner?
11. Har du venner som arbeider som frivillige? Ble du eventuelt oppfordret av disse til å bli frivillig?
12. Tror du frivillig i WayBack kan gi muligheter for senere lønnsarbeid? Eventuelt hvordan?

13. Hvilken opplæring og informasjon fikk du av WayBack da du skulle bli fadder?
Mener du dette gjorde deg beredt til det arbeidet du nå utfører? Hvordan oppfølges du i ditt arbeid?
14. Hva mener du frivillige organisasjoner kan bidra med i forhold til løslatte?
15. Bør det offentlige også ha et ansvar for å hjelpe løslatte med å bygge nye nettverk eller er det greit at dette overlates til de frivillige organisasjonene?

Selvhjelp/likemannsarbeid

1. Har WayBack noen fellessamlinger for både brukere og faddere?
2. Hva betyr det for deg å komme sammen med mennesker som har vært i samme situasjon? Støtter dere hverandre? Spesiell fellesskapsfølelse?
3. Opplever du at "fadderbarna" kan være til støtte for deg selv om du gjerne har tilpasset deg bedre i samfunnet enn dem?
4. Dere har jevnlig faddermøter der bare dere faddere kommer sammen. Hva er temaene på disse møtene? Deler dere erfaringer om utfordringer dere møter i fadderrollen? Deler dere erfaringer om utfordringer dere møter i hverdagen?
5. Opplever du at fadderne som har lengre og mer bearbeidet erfaring fra det å være tidligere innsatt i storsamfunnet, fungerer som en støtte for deg? Er fadderne mer til støtte enn folk som nettopp har kommet ut fra fengsel? Opplever du noe forskjell her?
6. Hvordan opplever du miljøet i WayBack? Klikker eller går alle godt sammen? Hva er det som gjør miljøet slik?
7. Føler du deg trygg i WayBackmiljøet? Kan du ta opp det du vil og føler du at du blir hørt og tatt alvorlig?
8. Hvordan opplever du det å lytte til andres erfaringer? Greier du og er du interessert i å sette deg inn i andres situasjon?
9. Hva skal til for at du opplever fellesskapet som noe positivt og noe du får utbytte av å delta i? Hva er viktig for opprettholdelsen av et slikt sosialt fellesskap? Hva virker nedbrytende på fellesskapet?
10. Hva føler du er det viktigste du får ut av fellesskapet med de andre?
11. WayBack arbeider ut i fra prinsippene om empowerment der målet er å oppnå kontroll over eget liv, å oppnå kontroll over de kritiske avgjørende faktorer som holder mennesket fast i undertrykkelse eller avmakt. Hva mener du om denne tankegangen? Har du et bevisst forhold?

12. Hvordan mener du medlemmene i WayBack respekter kravene om rusfrihet og lovlidighet? Hvilke sanksjoner synes du er passende dersom noen bryter disse reglene?

Faktorer

1. Hva mener du kan hindre mennesker fra å begå nye lovbrudd?
2. Hva tror du vil være vanskeligst i forhold til disse tingene? Hvilke utfordringer møter man? Hvorfor?
3. Hva virker i negativt/motarbeidende når man vil begynne en ny kriminalitetsfri tilværelse etter soning?

Generelt om WayBack

1. Hvordan synes du WayBackhuset fungerer som et åpent, rusfritt møtested for medlemmene? Kan du se for deg WayBackhuset som et møtested for andre grupper som også ønsker integrering i storsamfunnet? For eksempel innvandrere, rusmisbrukere, psykisk syke. Blir det for store forskjeller? Hva med å invitere folk som er integrerte, for eksempel studenter?
2. WayBack definerer seg som en brukerorganisasjon. Mener du medlemmene har innvirkning på hvordan organisasjonen skal arbeide? Eksempler på brukervedvirning?
3. Hvis du er misfornøyd med hvordan noe fungerer eller en hendelse har oppstått, ville du da ta tak i dette? Hvordan ville du gått frem?
4. Hvilke generelle erfaringer har du gjort med WayBack etter at du ble medlem? Hva er positivt? Hva er negativt - noe organisasjonen kan jobbe mer med?
5. Hva skal til for at du bryter forbindelsen med WayBack?

Egen løslatelse

1. Hvordan forberedte fengselet til din løslatelse?
2. Hvor lenge før løslatelse startet disse forberedelsene?
3. Hvem var involvert i disse forberedelsene?
4. Hvordan fungerte denne tilretteleggingen i praksis når du kom ut? Hvordan følte du dine rettigheter ble ivarettatt?

Intervjuguide – brukerne

- Hvilken situasjon var du i da du tok kontakt med WayBack? Hvorfor valgte du å ta kontakt?
- Hva var du mest opptatt av da du skulle løslates?
- Hvor lenge har du vært medlem i WayBack?
- Har du jobb ved siden av å være medlem i WayBack?

Nettverksbygging

1. Hva legger du i begrepet sosialt nettverk?
2. Hvordan var ditt sosiale nettverk da du kom ut fra fengselet?
3. Hvilke nye mennesker ønsker du å bli kjent med? Hvorfor? Er de andre medlemmene i WayBack mennesker du ønsker å få et langvarig og nært vennskapsforhold til?
4. Hvilke forhåpninger hadde du i forhold til å få utvidet/nytt nettverk *før* du ble med i WayBack? Hvordan ser du på muligheten til å bli kjent med nye nå som du *er* medlem i WayBack?
5. Hvordan tror du man lettest blir kjent med nye folk når man kommer ut fra fengselet? Hvordan oppnår man nye venner?
6. Har du fått nye venner i WayBack? Hva skal til for at du kaller en person en venn?
7. Har du kontakt med disse utenom møter og aktiviteter i WayBack?
8. Opplever du fortrolighet med den/de du møter? Føler du at du kan stole på den andre? Hvilke temaer snakker dere om når dere er sammen?
9. Regner du med at du kan få hjelp av andre medlemmer utenom møtene i WayBack? Ville du gi hjelp til andre dersom de for eksempel skulle bli akutt syke?
10. Har du fått venner/bekjente utenfor WayBack som organisasjonen har bidratt med å skaffe/legge til rette for? Hvor ofte møter du disse og hva gjør dere sammen?
11. Ønsker du å bli kjent med flere utenfor stiftelsen? Ønsker du å bli kjent med flere og/eller få et bedre forhold til medlemmene i stiftelsen?
12. Har du fått venner selv uavhengig av WayBack i tida du har vært medlem? I så fall hvordan?

13. Har fadderer din eller andre medlemmer i WayBack bidratt til at du har fått tilgang til aktiviteter du ikke hadde tilgang til før? Eventuelt hvilke og hvordan trives du?
14. Hvor viktig er nettverksarbeidet i WayBack for deg i forhold til de andre aktivitetene WayBack driver med?
15. Hvor viktig mener du et nytt kriminalitetsfritt nettverk er når man vil starte et lovlydig liv?
16. Er det vanskelig å skape dette nettverket selv? Vanskelig å opprettholde?
17. Hvordan mener du nettverksarbeidet til WayBack generelt fungerer?

Frivillig vs offentlig hjelp og fadderrollen

1. Hvilke erfaringer har du med profesjonell offentlig hjelp? For eksempel fengselsbetjenter, sosialarbeidere, folk som jobber på rehabiliteringssentre. Hvordan opplever du at dine interesser blir ivaretatt? Eksempler på positive/negative erfaringer?
2. Hvilke erfaringer har du med fadderer din? Eksempler på positive/negative erfaringer? Er fadderer din lønna i WayBack eller er han/hun ulønna frivillig?
 - 1) Hva betyr det for deg at fadderer er en person som gjør dette på helt frivillig og ulønnet basis?
 - 2) Tror du dette påvirker relasjonen mellom deg og fadderer (om lønna)?
3. Hva mener du er den viktigste forskjellen på måten du blir møtt på mellom (de frivillige) fadderne i WayBack og offentlige profesjonelle hjelpere?
4. Hvilken betydning har det at fadderer din har vært i samme situasjon som deg selv? Føler du deg mer avslappet sammen med han/henne i forhold til andre? Forstår han/hun deg lettere?
5. Hvordan føler du forholdet til fadderer din fungerer? Føler du det er stor grad av gjensidighet mellom dere eller er opplevelsen av at fadderer har kommet lengre i integreringsprosessen enn deg sterk? Er det et tydelig skille mellom fadder og brukerrollen?
6. Hvilken betydning har det at fadderer din er av samme kjønn? Har alder noe å si?
7. Hva ønsker du å bruke fadderer din til? Ønsker du å ha med fadderer din til offentlige kontorer og i møter med profesjonelle offentlige hjelpere? Eventuelt hvorfor/hvorfor ikke?
8. Hva betyr den støtten du får av fadderer for deg?
9. Hva mener du rollen til fadderne bør være?

10. Er det noe ved faddervirksomheten du ville gjort annerledes? Eventuelt hva og hvorfor?
11. Hva mener du frivillige organisasjoner kan bidra med i forhold til å bedre løslattes situasjon?
12. Bør det offentlige også ha et ansvar for å hjelpe løslatte med å bygge nye nettverk eller er det greit at dette overlates til de frivillige organisasjonene?

Selvhjelp/likemannsarbeid

1. Hva betyr det for deg å komme sammen med mennesker som har vært i samme situasjon? Spesiell fellesskapsfølelse på bakgrunn av felles erfaring?
2. Opplever du at alle er sterkt motiverte for å starte "et nytt liv" eller er det varierende?
3. Hvordan opplever du fellesskapet i WayBack? Er det klikker eller går alle godt sammen? Hva er det som gjør miljøet slik?
4. Hva gjør dere når dere er sammen? Driver ulike aktiviteter? Samtalegrupper?
5. Har dere en god dialog der dere kan dele felles erfaringer? Støtter dere hverandre? Bidrar disse samtalene til at du takler motgang og utfordringer du møter i hverdagen bedre? Hvordan?
6. Føler du deg trygg i WayBackmiljøet? Kan du ta opp det du vil og føler du at du blir hørt og tatt alvorlig?
7. Hvordan opplever du det å lytte til andres erfaringer? Greier du og er du interessert i å sette deg inn i andres situasjon?
8. Hva skal til for at du opplever fellesskapet som noe positivt og noe du får utbytte av å delta i? Hva er viktig for opprettholdelsen av et slikt sosialt fellesskap? Hva virker nedbrytende på fellesskapet?
9. Hva føler du er det viktigste du får ut av fellesskapet med de andre?
10. WayBack arbeider ut i fra prinsippene om empowerment der målet er å oppnå kontroll over eget liv, å oppnå kontroll over de kritiske avgjørende faktorer som holder mennesket fast i undertrykkelse eller avmakt. Hva mener du om denne tankegangen? Har du et bevisst forhold?
11. Hvordan mener du medlemmene i WayBack respekter kravene om rusfrihet og lovlidighet? Hvilke sanksjoner synes du er passende dersom noen bryter disse reglene?

Faktorer

1. Hva mener du kan hindre mennesker fra å begå nye lovbrudd?
2. Hva tror du vil være vanskeligst i forhold til disse tingene? Hvilke utfordringer møter man?
3. Hva virker i negativt/motarbeidende når man vil begynne en ny kriminalitetsfri tilværelse etter soning?
4. Hvordan tror du det nye livet hadde blitt dersom du hadde valgt å ikke bli medlem i WayBack eller noen annen lignende organisasjon?

Generelt om WayBack

1. Hva tenker du om gruppetilbud versus individuell støtte? Negativt/positivt med de to formene for støtte.
2. Hvordan synes du WayBackhuset fungerer som et åpent, rusfritt møtested for medlemmene? Kan du se for deg WayBackhuset som et møtested for andre grupper som også ønsker integrering i storsamfunnet? For eksempel innvandrere, rusmisbrukere, psykisk syke. Blir det for store forskjeller? Hva med å invitere integrerte folk som for eksempel studenter?
3. WayBack definerer seg som en brukerorganisasjon. Mener du medlemmene har innvirkning på hvordan organisasjonen skal arbeide? Eksempler på brukermedvirning?
4. Hvis du er misfornøyd med hvordan noe fungerer eller en hendelse har oppstått, ville du da ta tak i dette? Hvordan ville du gått frem?
5. Hvilke generelle erfaringer har du gjort med WayBack etter at du ble medlem?
6. Hva er positivt? Hva er negativt - noe organisasjonen kan jobbe mer med?
7. Hva skal til for at du bryter forbindelsen med WayBack?
8. Hvilken hjelp har du fått gjennom WayBack?

Møte med WayBack

1. Hvordan fikk du høre om WayBack?
2. Hva var det som gjorde at du bestemte deg for å kontakte WayBack?
3. Hadde du noen som helst forventninger til WayBack sitt arbeid før du ble medlem? Eventuelt hvilke?
4. Hadde du besøk av representanter for WayBack da du fortsatt sonet? Opplevde du at dette ga støtte og motivasjon til et kriminalitetsfritt liv etter soning?

5. Fungerte samarbeidet mellom WayBack og fengselet bra? Hindringer? Negative holdninger?

Forberedelse til løslatelse i fengselet

1. Hvordan forberedte fengselet til din løslatelse?
2. Hvor lenge før løslatelse startet disse forberedelsene?
3. Hvordan fungerte denne tilretteleggingen i praksis når du kom ut? Hvordan følte du dine rettigheter ble ivaretatt?

Antall ord: 51 919

